обществена поръчка с предмет:

"Разработване на Многогодишен национален стратегически план за аквакултурите в България (2021-2027) г."

МНОГОГОДИШЕН НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА АКВАКУЛТУРИТЕ В БЪЛГАРИЯ (2021-2027)

Проект на окончателен вариант

Възложител:

МИНИСТЕРСТВО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО, ХРАНИТЕ И ГОРИТЕ

Изпълнител:

обединение
"ИРА-СТРАТЕГМА"

София, август 2020 г.

Настоящият документ е изготвен от екип на обединение "ИРА - СТРАТЕГМА" в изпълнение на обществена поръчка с предмет: **"РАЗРАБОТВАНЕ НА МНОГОГОДИШЕН НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА АКВАКУЛТУРИТЕ В БЪЛГАРИЯ (2021-2027) Г."**, възложител **Министерството на земеделието, храните и горите** на Република България. Обществената поръчка се финансира от бюджетна линия "BG14MFOP001-7.001 – Техническа помощ" на Оперативна програма Морско дело и рибарство, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския фонд за морско дело и рибарство.

Заключенията и тълкуванията, които се съдържат в настоящия документ, представляват експертното мнение на експертите на обединение "ИРА - СТРАТЕГМА" и по никакъв начин не следва да се приемат като становище или официална позиция на Министерството на земеделието, храните и горите на Република България или на Управляващия орган на Оперативна програма Морско дело и рибарство.

1 СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на таблиците 5

Списък на фигурите 6

Списък на съкращенията 9

1 МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОД ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА МНОГОГОДИШЕН НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА АКВАКУЛТУРИТЕ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 Г. 11

1.1 Информационни източници 11

1.2 Основни типове данни по източници 12

1.2.1 Рибно стопанство 12
1.2.2 Преработка 12
1.2.3 Пазарни данни 13
1.2.4 Икономически данни 14

1.3 Нормативна и стратегическа рамка 14

2 ОПИСАНИЕ И АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ПОДСЕКТОР аквакултури В БЪЛГАРИЯ 15

2.1 Общ преглед на производството на аквакултури 15

2.1.1 Видове риба и други водни организми, обект на отглеждане и развъждане 15
2.1.2 Обеми на производството на риба и други водни организми 16
2.1.3 Видове стопанства за аквакултури в България 22
2.1.4 Равнище на използваните технологии и интензивност на производството на аквакултури 25

2.2 Икономически показатели на подсектор Аквакултури 27

2.2.1 Конкурентоспособност и рентабилност на подсектор Аквакултури 30
2.2.2 Заетост и възнаграждения 34

2.3 Търговия с продукция от аквакултури 36

2.3.1 Структура на пазарите на риба, рибни продукти и други водни организми в България 36
2.3.2 Дял на продукцията аквакултури от рибарството на ЕС 40
2.3.3 Стойност на продукцията от риба и други водни организми по веригата „производител - краен клиент“ 42

2.4 Консумация на продукция от аквакултури 49

2.5 Състояние на околната среда, климатични промени и аквакултури 50

2.5.1 Влияние на климатичните промени върху развитието на аквакултурите в България 52
2.5.2 Влияние на аквакултурите върху околната среда 53
2.5.3 Аквакултурите и опазване и възстановяване на околната среда и биологичното разнообразие 54

2.6 Преглед на нормативната уредба в подсектор аквакулути 56

2.7 Образование, обучение и научно-изследователска дейност 59

2.7.1 Образователни и изследователски ресурси и капацитет 59

2.7.2 Анализ на състоянието на научно-изследователската дейност ... 61

2.8 Управление на подсектор Аквакултури ... 63

2.8.1 Разработване на политика ... 63
2.8.2 Стратегическо планиране ... 63
2.8.3 Прилагане на политика ... 64
2.8.4 Контрол по прилагането на политиката ... 66

2.9 Достъп до финансови средства ... 69

2.9.1 Принос на оперативните програми за развитието на подсектор Аквакултури ... 69
2.9.2 „Научени/ненаучени уроци“ за следващия програмен период ... 71
2.9.3 Използване на финансови инструменти ... 72
2.9.4 Държавно подпомагане в сектора ... 78

3 Преглед на изпълнението на Многогодишния национален стратегически план за аквакултурите в България (2014-2020) ... 80

4 SW□□ и ПЕСТ анализ на производството на аквакултури ... 88

4.1 SWOT анализ ... 88

4.2 ПЕСТ анализ ... 91

5 Визия за развитието на подсектор Аквакултури в следващия програмен период 2021-2027 г. ... 94

5.1 Предизвикателства пред подсектор аквакултури в България ... 94

5.2 Решения за устойчив растеж на аквакултурите ... 97

6 Стратегически цели, дейности и мерки в контекста на Общата политика в областта на рибарството ... 99

Стратегическа цел: Развитие на устойчиви аквакултури, екологосъобразни и щадящи експлоатцията на водните ресурси ... 99

Стратегическа цел: повишаване на търсенето и потреблението на продукти от аквакултури, произведени по устойчив начин на местно равнище ... 106

7 Показатели за екологична, икономическа и социална устойчивост на подсектор Аквакултури в България ... 110

Ограничение на отговорността ... 113

Приложения ... 114

Приложение 1:Принос на оперативните програми за развитието на подсектор Аквакултури .....
Приложение 2:Външни фактори (аспекти) за подсектор Аквакултури, идентифицирани за целите на ПЕСТ анализ Политики и нормативна уредба ... 134
Икономическа среда ... 135
Социална и културна среда ... 140
Технологична среда ... 141

Стратегии за действие ... 142

Стратегии на оптимизма ... 142
Консервативни стратегии ... 146
Конкурентни стратегии ... 149
Парадоксални стратегии ... 151

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица. 1. Заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми 35

Таблица. 2. Средни годишни разходи за възнаграждения на заето лице в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в левове 35

Таблица. 3. Средна цена на производител за килограм продукция от производство на аквакултура по видове в България в левове 43

Таблица. 4. Цена на едро за килограм продукция от производство на аквакултура по видове в България в левове 44

Таблица. 5. Цена на дребно за килограм продукция от производство ма аквакултура по видове в България в левове 45

Таблица. 6. Разлики в другите звена от веригата за продукти от аквакултури 45

Таблица. 7. ИПЦ за търговия с риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели в милиони левове 49

Таблица. 8. Заложено и произведено количество в тонове в различни стопанства, подпомогнати от ОПРСР и % на изпълнение на ПП за целия период 2013-2018 г. 70

Приложение 1

Таблица. П1.1. Брой на подпомогнатите от ОПРСР стопанства по мярка 2.1. по видове производствени мощности. 115

Таблица. П1.2. Заложено в производствената програма и произведени количества в различни видове стопанства, подпомогнати от ОПРСР за периода 2013-2018 г. 120

Таблица. П1.3. Заложено и произведено количество в различни стопанства, подпомогнати от ОПРСР и % на изпълнение на ПП за целия период 2013-2018 г. 121

Таблица. П1.4. Общото количество произведени хидробионти от аквакултура в страната за периода 2013-2019 г. 122

Таблица. П1.5. Заложено за производство количество биомаса в ПП на подпомогнатите ферми с рециркулационни системи (РАС) 127

Таблица. П1.6. Заложено за производство количество биомаса в ПП на подпомогнатите ферми с рециркулационни системи (РАС) по видове хидробионти. 128

Таблица. П1.7. Количество хидробионти, заложено в ПП в подпомогнати от ПМДР ферми 130

Таблица. П1.8. Изпълнение на ПМДР към 2019 г. по показателите, заложени в Програмата 131

Приложение 2

Таблица. П2.1. Заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми, източник: НСИ 137

Таблица. П2.2. Средни годишни разходи за възнаграждения на заето лице в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в левове, източник: НСИ 138

Таблица. П2.3. Износ на шаранови видове и пъстърва по години като обем (в тонове) и стойност (в милиони левове), източник: ЕОППРА 138

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Сладководни и соленоводни аквакултурни стопанства у нас, регистрирани в периода 2013-2019 г. 15

Фигура 2. Годишна продукция (t) на аквакултури от местни и интродуцирани видове риби в България за периода 20103-2019 г. 15

Фигура 3. Годишна продукция на биомаса от сладководни и морски аквакултури в България за периода 2013-2019 г. 16

Фигура 4. Дял на отделните организмови групи (%) в производството на биомаса от сладководни и морски аквакултури в България за периода 2013-2019 г. (по години и средно за периода) 16

Фигура 5. Годишна продукция (t) на риби от различни семейства за периода 2013-2019 г. 17

Фигура 6. Годишна продукция (t) на риби от семейство Шаранови за периода 2013-2019 г. 17

Фигура 7. Годишна продукция (t) на риби от семейство Пъстървови за периода 2013-2019 г. 18

Фигура 8. Годишна продукция (t) на европейски, африкански и канален сом за периода 2013-2019 г. в България 19

Фигура 9. Годишна продукция (t) на биомаса от риби от семейство Есетрови за периода 2013 - 2019 г. в България 20

Фигура 10. Обем на произведена продукция (t) от аквакултури (рибовъдни и мидени стопанства) през 2019 г. по области 21

Фигура 11. Дялово разпределение на стопанствата според обема на произвежданата продукция от аквакултури през 2019 г.(не е включено производството на черна мида) 21

Фигура 12. Разпределение на броя на регистрираните и активните стопанства в България по години за периода 2013-2019 г. 22

Фигура 13. Разпределение на броя на типовете стопанства (топловодни, студеноводни, смесени и морски) у нас по години за периода 2013-2019 г. 22

Фигура 14. Разпределение на активните стопанствата през 2019 г. по типове (басейнови, садкови, язовирни, стопанства с рециркулационни системи, мидени колектори) 24

Фигура 15. Дял на активните към общо регистрираните стопанства по области през 2019 г. 25

Фигура 16. Брой предприятия в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми по големина на предприятието: микро до 9 заети, малки от 10 до 49 заети и средни от 50 до 249 заети, ... 27

Фигура 17. Общи годишни приходи в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в милиони левове 28

Фигура 18. Средни годишни приходи на предприятие в подсектори 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни и 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейнив хиляди левове 29

Фигура 19. Дял (%) на изменение на приходите за година в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми спрямо предходната година 30

Фигура 20. Нетна печалба за година в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в милиони левове. Стойностите в рамка съответстват на загуба през годината. 31

Фигура 21. Средна печалба на предприятие за година в подсектори 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни и 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни в хиляди левове. Стойностите в рамка съответстват на загуба през годината. 31

Фигура 22. Дял (%) на нетната печалба за година от приходите в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми 32

Фигура 23. Приходи и печалба на килограм продукция в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в левове 32
Фигура 24. Годишни приходи на заето лице в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в хиляди левове 33
Фигура 25. ДМА на заето лице в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в хиляди левове 34
Фигура 26. Баланс на предлагането на риба, други водни организми и продукти от тях, 2018 г. . 36
Фигура 27. Обем на предлагането на риба, рибни продукти и други водни организми, формирани от улов, производство от аквакултури, и внос (в хиляди тонове) 37
Фигура 28. Стойност на предлагането = улов + производство от аквакултури + внос в милиони левове 38
Фигура 29. Обем на търсенето = собствено потребление + износ в хиляди тонове..... 38
Фигура 30. Стойност на търсенето = собствено потребление + износ в милиони левове 39
Фигура 31. Годишен баланс на пазара в милиони левове по компоненти: собствен улов, производство от аквакултури, внос и износ в милиони левове, ... 39
Фигура 32. Стойност на на годишното производство от аквакултури в милиони левове 40
Фигура 33. Брой на търговски обекти за продажби на дребно на риба и рибни продукти 40
Фигура 34. Дял (%) на обемите от улов и производство от аквакултура в България от обемите от улов и производство от аквакултура в ЕС28 41
Фигура 35. Дял (%) на стойността на улов и производство от аквакултура в България от стойността на улов и производство от аквакултура в ЕС28: 41
Фигура 36. Средни разходи в левове за производство на килограм продукция в подсектори 03.1 Риболов и 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми 42
Фигура 37. Средни приходи в левове от производство на килограм продукция в подсектори 03.1 Риболов и 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми 43
Фигура 38. Средна цена на производител за килограм продукция от улов и аквакултури в България в левове..... 43
Фигура 39. Годишен внос на продукти от риба и други водни организми в тонове..... 46
Фигура 40. Стойност на годишен внос на продукти от риба и други водни организми в милиони левове 47
Фигура 41. Обем на годишен износ на продукти от риба и други водни организми в тонове..... 47
Фигура 42. Стойност на годишен износ на продукти от риба и други водни организми в тонове, ... 48
Фигура 43. Годишни продажби на едро и дребно на риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели в милиони левове 49
Фигура 44. Базовата тенденция при консумацията на риба и рибни продукти средно на лице от домакинство 50
Фигура 45. Разходи за крайно потребление - национално ниво в милиони левове по съпоставими цени на 2015 г и годишен растеж на БВП в проценти..... 135
Фигура 46. Брой на търговски обекти за продажби на дребно на риба и рибни продукти. 139

Приложение 1

Фиг. П1.1. Състояние на подпомогнатите от ОПРСР рибни стопанства към 2019 г. 116
Фиг. П1.2. Общо количество произведени аквакултури, подпомогнати от ОПРСР (сини колони); общо количество произведени аквакултури в страната за периода 2013-2018 г. (оранжеви колони); дял на производството на риба и миди от подпомогнати предприятия през първия програмен период (сиви колони)..... 122

Фиг. П1.3. Разпределение на одобрените проекти по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“ (A) (n=43) и по мярка „Нови производители на аквакултури“ (B) (n=16) по производствени мощности 124

Приложение 2

Фиг. П2.1. Разходи за крайно потребление - национално ниво в милиони левове по съпоставими цени на 2015 г и годишен растеж на БВП в проценти..... 135

Фиг. П2.2. Брой на търговски обекти за продажби на дребно на риба и рибни продукти. 139

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БАБХ	Българска агенция по безопасност на храните
БАН	Българска академия на науките
БВП	Брутен вътрешен продукт
БД	Басейнова дирекция
ВОМР	Водено от общностите местно развитие
ГИС	Географска информационна система
ДВ	Държавен вестник
ДМА	Дълготрайни материални активи
ЕВРОСТАТ	Статистическата служба на Европейския съюз
ЕК	Европейска комисия
ЕОППРА EUMOFA	Европейска обсерватория на пазара на продукти от риболов и аквакултура [European Market Observatory for Fisheries and Aquaculture Products (EUMOFA)]
ЕС	Европейски съюз
ЕФМДР	Европейски фонд за морско дело и рибарство, 2014-2020 г.
ЕФР	Европейски фонд за рибарство, 2007-2013 г.
ЕФРСР	Европейски фонд за развитие на селските райони
ЗБ	Закон за биоразнообразието
ЗВ	Закон за водите
ЗООС	Закон за опазване на околната среда
ЗРА	Закон за рибарство и аквакултури
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
ИМП	Интегрирана морска политика
КИД 2008	Класификация на икономическите дейности – 2008
МЗХГ	Министерство на земеделието, храните и горите
МИРГ	Местна инициативна рибарска група
МНСПА	Многогодишен национален стратегически план за аквакултурите в Република България, 2014-2020
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет на Република България
МСП	Малки и средни предприятия

НСБ	Национален съвет за биоразнообразие
НСИ	Национален статистически институт
ОВОС	Оценка на въздействието върху околната среда
ООП	Обща организация на пазара
ОП	Организации на производителите
ОПМДР	Оперативна програма Морско дело и рибарство, 2014-2020 г.
ОПОР	Обща политика в областта на рибарството
ОПРСР	Оперативна програма за развитие на сектор Рибарство, 2007-2013г.
ОСР	Обща стратегическа рамка
РОУР	Регионални организации за управление на рибарството
СУР	Споразумения за устойчиво рибарство
ФАО	Организация по прехрана и земеделие, ООН [Food and Agriculture Organization, (FAO)]
ETS	Система за търговия с емисии на ЕС

1 МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОД ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА МНОГОГОДИШЕН НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА АКВАКУЛТУРИТЕ В БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 Г.

Политиката в областта на рибарството е една от общите политики на ЕС - Обща политика в областта на рибарството (ОПОР). ОПОР е въведена през 70-те години на миналия век и е актуализирана на няколко пъти, като последните промени са в сила на 1 януари 2014 г. Нейна цел е да се гарантира, че риболовът и аквакултурата са устойчиви от екологична, икономическа и социална гледна точка и че осигуряват на гражданите на ЕС здравословна храна. ОПОР гарантира, че риболовните практики не нарушават способността на рибните популации да се възпроизвеждат. ОПОР допринася за повишаване на производителността, за добър жизнен стандарт в сектора на рибарството и стабилността на пазарите, като гарантира наличието на ресурси и разумни цени на доставяните на потребителите продукти.

Обхватът на ОПОР включва следните икономически дейности:

- **риболов** - улов на риба и други водни организми, който може да бъде *стопански* (когато рибата се лови в големи количества, обикновено с цел използване като храна) и *любителски* (за лично удоволствие, което понякога включва уловът да не бъде употребен за храна, а да бъде пуснат обратно в природата)
- **аквакултура** - отглеждане на риба и други водни организми - риба, молюски, раци и растения чрез намеса в процеса на развитието и размножаването на водните организми, с цел увеличаване на продукцията от тях, като стопанисването и собствеността на ресурса може да е индивидуална и/или колективна
- **преработка на риба и рибни продукти** - преработка и консервиране на риба и други водни организми; производство на масла и мазнини и др.
- **търговия с риба и рибни продукти** - търговия на едро и дребно с риба и други водни организми, и морски храни
- **други икономически дейности**, свързани с улова, производството, преработката и маркетинга на продукти от улов и аквакултурана риба и други водни организми.

Продуктите и услугите, произвеждани/осигурявани от икономическите дейности, свързани с улов, производство, преработка и маркетинг на продукти от улов и аквакултура на риба и други водни организми се определят съгласно Класификация на продуктите по икономически дейности (КПИД-2015)1.

1.1 Информационни източници

Основните източници на информация, които използва методологията са:

[1] Утвърдена със Заповед № РД 07-395/02.12.2014 г. на председателя на Националния статистически институт, обн. ДВ, бр. 104 от 2014 г.

- Национален статистически институт (НСИ)
- агенция Митници (АМ)
- Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури (ИАРА)
- Управляващият орган (УО) на ОПМДР 2014-2020
- Междинното звено, Държавен фонд "Земеделие" - Разплащателна агенция (ДФЗ)
- Системата за агропазарна информация (САПИ)
- Европейската комисия, данни за ЕСИФ
- ЕВРОСТАТ
- Европейската обсерватория на пазара на продукти от риболов и аквакултури (ЕОППРА)
- Организацията по прехрана и земеделие, ООН (ФАО)
- проведените проучвания и анализи - количествени и качествени, вторична обработка на данни, анализи на сектора.

Основната част от събраните и анализираните данни са за периода 2007-2019 г. Информацията за произведената риба от рибовъдните стопанства в България на ИАРА и данните за броя на рибовъдните стопанства (ИАРА и БАБХ) включват данни до 2019 г. включително.

1.2 Основни типове данни по източници

В настоящата подсекция са представени и групирани основните набори от данни, които са използвани в доклада.

1.2.1 Рибно стопанство

Данни за производството от аквакултури

- ИАРА: "Регистър на произведената риба от рибовъдните стопанства" - Производствона риба и зарибителен материал за отглежданите в България видове
- ФАО: "Глобално производство на аквакултура" (Global Aquaculture Production) за отглежданите в България и в световен мащаб видове
- ЕОППРА: "Аквакултура – Времеви ред на ниво Европейски съюз и държава-членка" за отглежданите в България и в световен мащаб видове.

Всеки от четирите набора данни съдържа годишни данни за произвежданите видове: *обем* (t), *общата стойност* и *стойността на килограм*.

Данните на ЕОППРА са базирани на обработка на данни от ЕВРОСТАТ.

1.2.2 Преработка

- НСИ: ПРОДПРОМ агрегирани данни по продуктови подкатегории на класификацията на продуктите по икономически дейности

- → ЕОППРА: Преработка.

Всеки от двата вида данни съдържа номенклатура на продуктите и данни за обем (t), обща стойност и стойност на килограм продукция. Номенклатурата на НСИ не съдържа данни за конкретни видове.

1.2.3 Пазарни данни

Участници на пазара и капацитет

- → ИАРА: "Регистър на рибовъдните стопанства" - брой рибовъдни стопанства
- → БАБХ: "Регистър на обектите за производство на аквакултури" - брой регистрирани обекти за производство на аквакултури.

Данните на ИАРА не съдържат информация за видовете риба и други водни организми, за които са регистрирани рибовъдните стопанства. Данните на БАБХ съдържат информация за видовете риба и други водни организми, но тя е само за 2017 г.

Търговия

- → САПИ: Средни пазарни цени на едро на риба и рибни продукти
- → НСИ: Продажби на едро на потребителски стоки – Риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели
- → НСИ: Търговски обекти за продажби на дребно към 31.12 – Риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели.

Данните на САПИ покриват обектите на аквакултури и продуктите от улов и аквакултури, но са само за 2017 г. Частични данни на САПИ за 2011-2014 г. са достъпни от предходен маркетингов анализ за ИАРА на Екзакта Рисърч Груп ООД (2015 г.), но номенклатурата на обектите на аквакултури и продукти от улов и аквакултури не съответства на тази от 2017 г.

Внос/Износ

- → ЕОППРА: Риболов - разтоварвания
- → ЕОППРА: Внос
- → ЕОППРА: Износ
- → ЕВРОСТАТ - ComExt: Внос/Износ.

Данни са налични по вид, както и по страна, източник на внос или цел на износ.

Вътрешно потребление

- → НСИ: Потребление на риба и рибни продукти средно на лице от домакинство по години
- → ФАО: Консумация на риба и рибни продукти (Consumption of Fish and Fishery Products)

- Изследвания на общественото мнение за потребление на риба и рибни продукти - обединение СТРАТЕГМА - ДЖЪНКШЪН (2018), Евробарометър (2016), Екзакта Рисърч Груп ООД (2015), НСИ (2012-2013).

Данните на НСИ са от наблюдение на домакинствата. Въз основа на данните на ФАО е изчислено потреблението, т.е.:

$$\text{изчислено потребление} = \frac{\text{производство} + \text{внос} - \text{износ}}{\text{общ брой на населението}}$$

Изчислените данни са малко по-високи от данните на НСИ.

1.2.4 Икономически данни

- НСИ: Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия в класикономически дейности Рибно стопанство
- Приложение: Други доклади с данни - доклади с обработени данни, предварителни, междинни и окончателни оценки на оперативните програми и др.

1.3 НОРМАТИВНА И СТРАТЕГИЧЕСКА РАМКА

Анализът е изготвена в съответствие с: разпоредбите на основните национални нормативни актове, регламентиращи дейностите, свързани с производството и преработката на продукти от аквакултури:

- Закон за рибарството и аквакултурите (ЗРА)
- Закон за водите (ЗВ)
- Закон за опазване на околната среда (ЗООС).

В отделен раздел "Преглед на нормативната уредба" са разгледани тенденциите в развитието на сектора, приложимата нормативна уредба и съответните подзаконови актове.

Отчетени са и разпоредбите на регламентите на ЕС, свързани със сектора, както и

- Програма за морско дело и рибарство (2014-2020)
- Условия за кандидатстване за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ чрез бюджетна линия по процедура BG14MFOP001-7.001 "Техническа помощ", Програма за морско дело и рибарство (2014-2020 г.).

2 ОПИСАНИЕ И АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ПОДСЕКТОР АКВАКУЛТУРИВ БЪЛГАРИЯ

2.1 ОБЩ ПРЕГЛЕД НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА АКВАКУЛТУРИ

Аквакултурите в България са основно сладководни. Такива са 96% от стопанствата и 95% от отглежданите видове. 79% от обема на продукцията се получава в сладководни ферми (Фиг.1).

Фигура 1. Сладководни и соленоводни аквакултурни стопанства у нас, регистрирани в периода 2013-2019 г.

Източник данни: ИАРА

2.1.1 Видове риба и други водни организми, обект на отглеждане и развъждане

За периода 2013-2019 г. броят на отглежданите в България риби и други водни организми варира между 33 и 40 вида, като рибите заемат основен дял в произведената биомаса. Доминира продукцията от неместни, интродуцирани в страната видове (Фиг. 2).

Фигура 2. Годишна продукция (t) на аквакултури от местни и интродуцирани видове риби в България за периода 20103-2019 г.

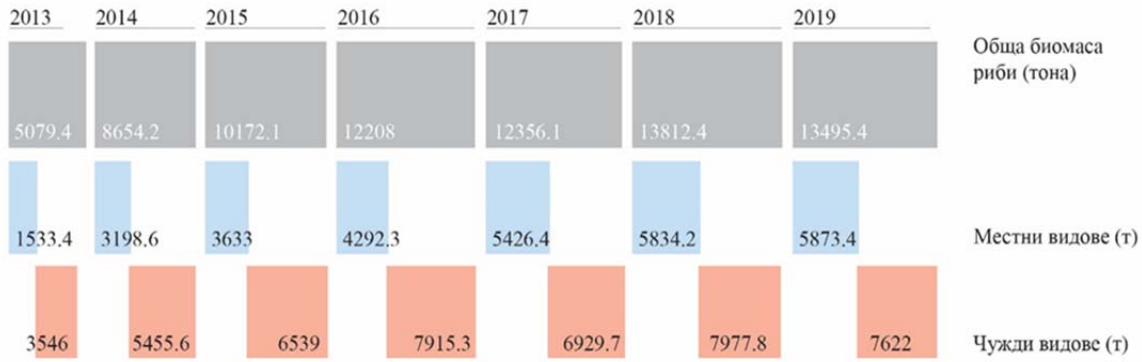

Източник данни: ИАРА

Наблюдава се тенденция за навлизане на нови местни видове като обект на аквакултурно отглеждане. Причина за това са добрите им вкусови качества, разпознаваемостта им на местния пазар, лесното им размножаване, липсата на необходимост от аклиматизация и ограничения във въвеждането им в природата. Отглеждат се най-често в поликултура в язовири или басейнови стопанства (лин, щука, европейски сом, костур и др.), но и в садки (есетрови риби).

В българската аквакултура доминират представителите на Шарановите риби: шаран (*Cyprinus carpio*), пъстър толстолоб (*Hypophthalmichthys nobilis*), бял толстолоб (*Hypophthalmichthys molitrix*), бял амур (*Ctenopharyingodon idella*), каракуда (*Carassius auratus gibelio*), следвани от пъстървовите видове: дъгова пъстърва (*Oncorhynchus mykiss*), речна (балканска) пъстърва (*Salmo trutta*). Постоянен е интересът към отглеждане на европейски сом (*Siluris glanis*), бяла риба (*Sander lucioperca*), щука (*Esox lucius*), а през последните години и към руска есетра (*Acipenser gueldenstaedti*), сибирска есетра (*Acipenser baerii*), веслонос (*Polyodon spathula*), африкански сом (*Clarias gariepinus*) и др. В Черно море се отглежда единствено черната мида (*Mytilus galloprovincialis*).

2.1.2 Обеми на производството на риба и други водни организми

Производство от аквакултури през 2014 г. бележи ръст от 45,5% спрямо предходната 2013 г., като обемът на продукцията достига 11 206 t. Увеличението при сладководните аквакултури е с 3585 t (40% спрямо 2013 г.), а при морските с 1504 t (60%). През последните четири години (2016-2019 г.) годишният обем на продукцията се запазва на нива от 16 500 t (Фиг. 3).

Фигура 3. Годишна продукция на биомаса от сладководни и морски аквакултури в България за периода 2013-2019 г.

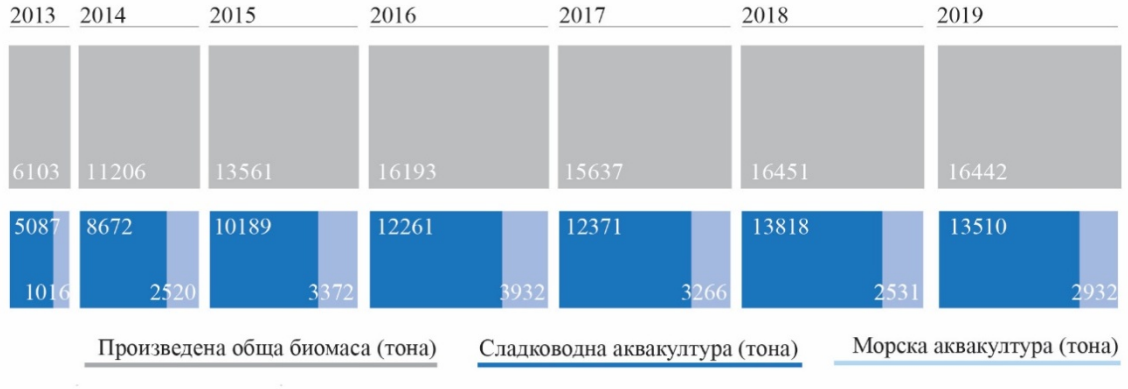

Източник данни: ИАРА

Делът на рибите в производството на аквакултури варира от 75 до 84.5% (средно 79.1%), следвани от мекотелите с дял между 15.5 и 25% (средно 20.7%). Останалите организмови групи са представени с дял под 1% (Фиг.4).

Фигура 4. Дял на отделните организмови групи (%) в производството на биомаса от сладководни и морски аквакултури в България за периода 2013-2019 г. (по години и средно за периода)

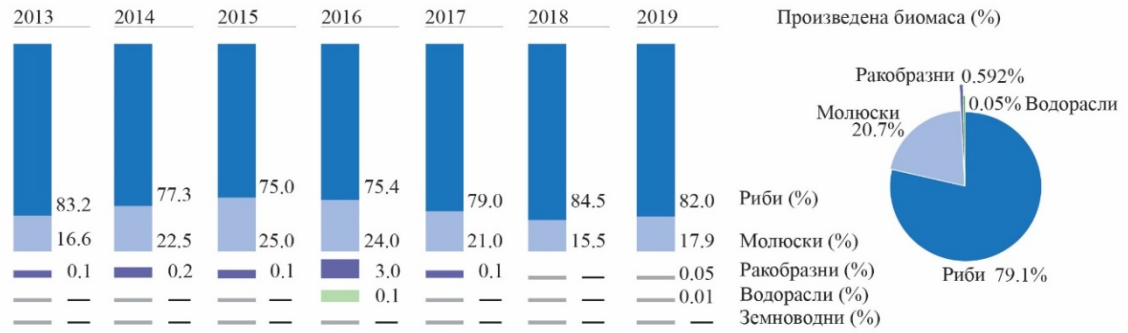

Източник данни: ИАРА

С най-висок обем е производството на риби от следните семейства: Шаранови, Пъстървови, Сомови и Есетрови (Фиг. 5).

Фигура 5. Годишна продукция (t) на риби от различни семейства за периода 2013-2019 г.

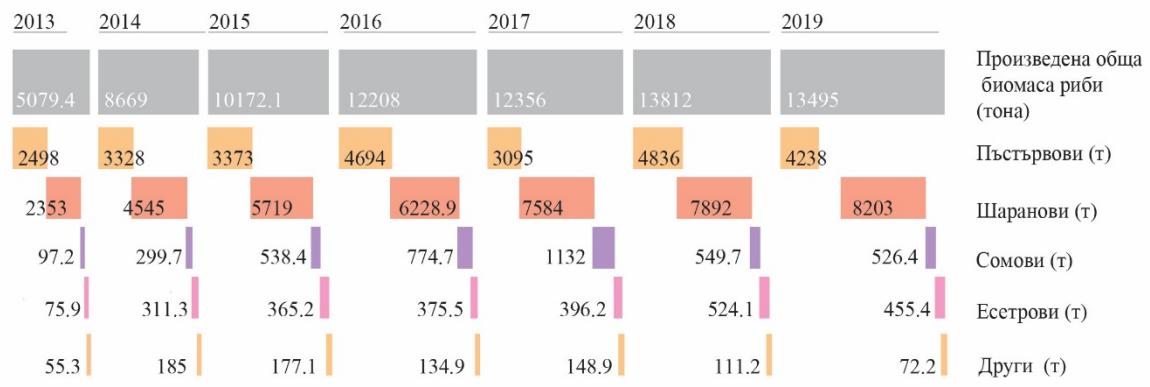

Източник данни: ИАРА

През периода 2014-2019 г. шаранът запазва доминиращата си роля в българските аквакултури, като за отглеждането му се използват три технологии - землени басейни, садки и свободно (в язовири) (Фиг. 6). Шаранът съставлява близо 60% от общата продукция от шаранови риби и средно 40.4% от цялата рибна продукция за периода 2014-2019 г. След него се нареждат пъстрият и белият толстолоб, които се отглеждат в поликултура с шаран в язовири и специализирани басейнови стопанства. Белият толстолоб се използва приоритетно за биологичен контрол във водемите за питейно водоползване. Белият амур е с основно приложение във водоеми с необходимост от контрол на висшата водна растителност.

Фигура 6. Годишна продукция (t) на риби от семейство Шаранови за периода 2013-2019 г.

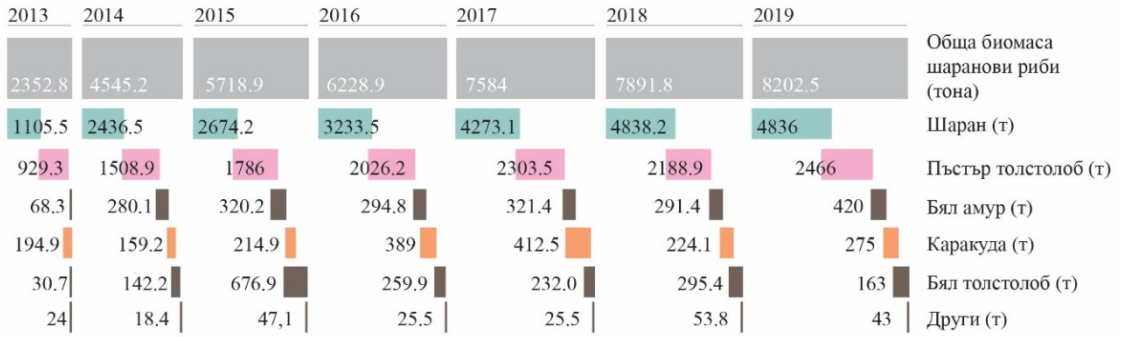

Източник данни: ИАРА

Производството на дъгова пъстърва (*O. mykiss*) е водещо в пъстървовъдството за периода 2013-2019 г., като годишният обем на продукция варира от 2 500 до 4 800 t. Произведената биомасата представлява 27.1% от общата продукция от аквакултури (Фиг. 7). Производството на дъгова пъстърва се осъществява в около 80 стопанства, което представлява сегмент от 17% от всички активни стопанства към 2019 г. Отглеждането ѝ се осъществява основно в бетонни басейни (на речно или изворно водозахранване) и в садкови ферми (в планинските и полу-планинските язовири). Землени басейни за производство използват ограничен

брой стопанства. Повечето от тези ферми произвеждат риба само за консумация (угоителни стопанства). Получаването на хайвер, инкубирането му и отглеждането на малки рибки се организира в малък брой стопанства (през 2019 г. само в 9). Това налага значителен ежегоден внос на хайвер от чужбина за нуждите на непълносистемните стопанства и най-вече за садковите. Обичайно, производството на дъгова пъстърва е насочено към риби с пазарни размери, отговарящи на принципа „една риба, едно ястие“ (250-350 g).

През последните няколко години се утвърди производство на риби с по-високо тегло, отличаващи се с оцветяване на месото, характерно за дивите сьомгови видове, откъдето са добили популярност на пазара под името „сьомгова пъстърва“.

Фигура 7. Годишна продукция (t) на риби от семейство Пъстървови за периода 2013-2019 г.

Източник данни: ИАРА

Производството на местната речна (балканска) пъстърва е главно за зарибяване на реките с цел поддържане и възстановяване на рибните популации в тях. Петнадесет стопанства регистрират продукция от речна пъстърва, като през 2019 г. едва в четири от тях се провежда изкуствено контролирано размножаване и получаване на хайвер. Макар и с многогодишни традиции, производството на сивен (*Salvelinus fontinalis*) понастоящем има незначителен дял от общото производство на пъстървови риби. Едва пет стопанства през 2019 г. регистрират отглеждането му, а само в едно стопанство се извършва размножаване. В условията на затворена рециркулационна система (РАС) се осъществява отглеждането на кижуч (*Oncorhynchus kisutch*). Атлантическата сьомга (*Salmo salar*) през последните няколко години не се отчита отделно от статистиката и няма данни дали някъде у нас се осъществява отглеждане на този вид. Сомовите риби заемат трето място по обем произведена биомаса от аквакултура за периода 2013-2019 г.

Фигура 8. Годишна продукция (t) на европейски, африкански и канален сом за периода 2013-2019 г. в България

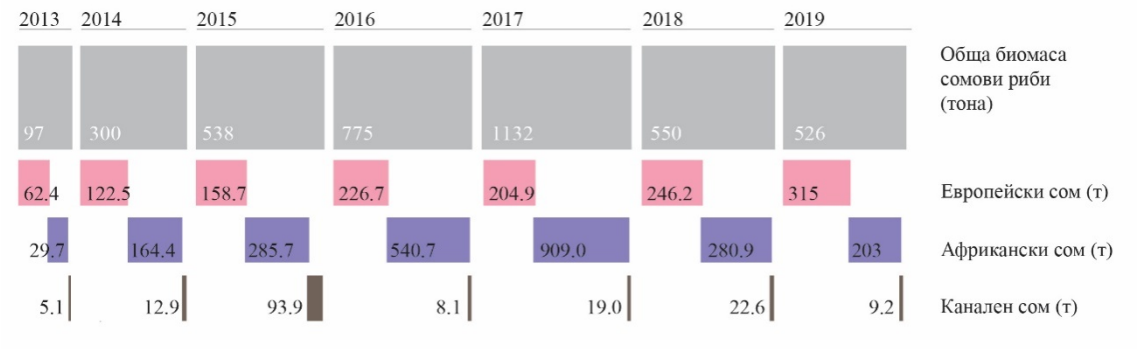

Източник данни: ИАРА

Производството на местния европейски сом (*Siluris glanis*) запазва относително стабилни нива от порядъка на 210 t годишно (за периода 2014-2019 г.), като за 2019 г. той е лидер в групата с 315 t (Фиг. 8). Африканският сом (*Clarias gariepinus*) е един от новите за българската аквакултура видове с значителен ръст в продукцията. През 2017 г. достига 909 t, след което бележи спад до 203 t през 2019 г. За разлика от европейския сом, който е обект на отглеждане в 146 стопанства, продукцията от африкански сом е съсредоточена само в две стопанства с рециркулационни системи. Производството на американския/ канален сом (*Ictalurus punctatus*) варира от 5.1 t за 2013 г. до 22.6 t за 2018 г. или 24 t средна годишна продукция за периода.

Делът на есетровите риби в аквакултурата на България бележи постоянен ръст за периода. Култивирането им започва преди 20 години, главно във връзка с намаляване на естествените запаси от тези видове в река Дунав. За развитието на този вид аквакултура допринасят забраната на улов на есетрови риби в река Дунав и Черно море, необходимостта от извършване на зарибителни мероприятия за подпомагане на дивите популации, както и устойчиво високите цени и постоянно търсене на черен хайвер на международните пазари. През последните седем години за месо се отглеждат основно два вида: сибирска есетра (*A. baeri*) и веслонос (*P. spatula*) (Фиг. 9). От местните видове интерес има към моруната (*H. huso*), чигата (*A. rhuthenus*) и руската есетра (*A. gueldenstaedtii*). Произвеждат се и известни количества хибриди, като само бестерът (чига × моруна) се отчита самостоятелно.

Фигура 9. Годишна продукция (t) на биомаса от риби от семейство Есетрови за периода 2013 - 2019 г. в България

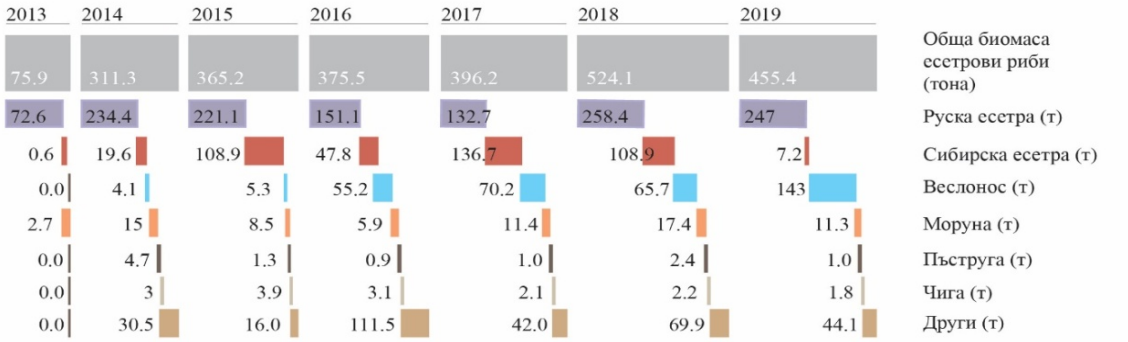

Източник данни: ИАРА

Отглеждането на есетрови риби се осъществява в садкови стопанства (66%), басейнови стопанства (18%) и в язовири (16%). В производството на есетрови риби в България заема 11 място в света през 2017 г. след Китай, Русия, Армения, Иран, Виетнам, САЩ, Италия, Тайван, Казахстан, Франция и Полша. България заема осмо място сред производителките на хайвер в света, като първото място се държи от Китай, следван от Русия, Италия, Франция, Полша, Германия и САЩ. По всяка вероятност производстото на есетрови риби е доста по-голямо от декларираното, тъй като по данни на Асоциацията на рибопроизводителите в яз.Кърджали количеството на произведената риба само в този язовир е около 2 100 t, което е около 75-80% от цялото разрешено за отглеждане количество от 2 750 t (по данни на МОСВ) за яз.Кърджали.

Средният добив от аквакултури за регион (област) в България е 519 t. Разпределението на производството обаче е твърде е неравномерно. С най-голяма продукция за 2019 г. са областите Монтана, Пловдив, Стара Загора, Бургас, като годишният добив надхвърля 1 000 t. С продукция над 2 000 t е и област Добрич, но това е за сметка на черната мида, която има висока единична маса (Фиг. 10).

Фигура 10. Обем на произведена продукция (t) от аквакултури (рибовъдни и мидени стопанства) през 2019 г. по области

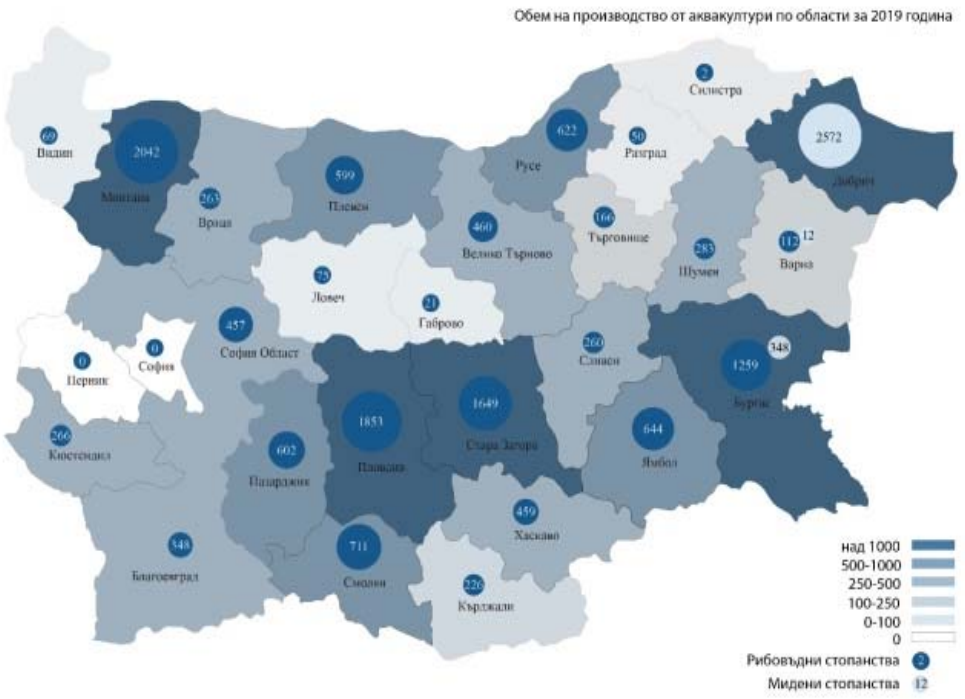

Източник данни: ИАРА

Производството на марикултури е неравномерно разпределено по черноморското ни крайбрежие, като 7 ферми в област Добрич произвеждат над 85% от общата продукция, а една от фермите произвежда 62 % от цялата продукция. В област Бургас през 2019 г. са функционирали 6 ферми, но общата им продукция е около 12 % от цялото производство за страната.

Основен дял в структурата на аквакултурите у нас през 2019 г. имат стопанствата, произвеждащи между 1 и 5 t годишна продукция - 136 броя (32%), следвани от стопанствата с годишна продукция между 10 и 50 t - 97 броя (23%) (Фиг. 11).

Фигура 11. Дялово разпределение на стопанствата според обема на произвежданата продукция от аквакултури през 2019 г.(не е включено производството на черна мида)

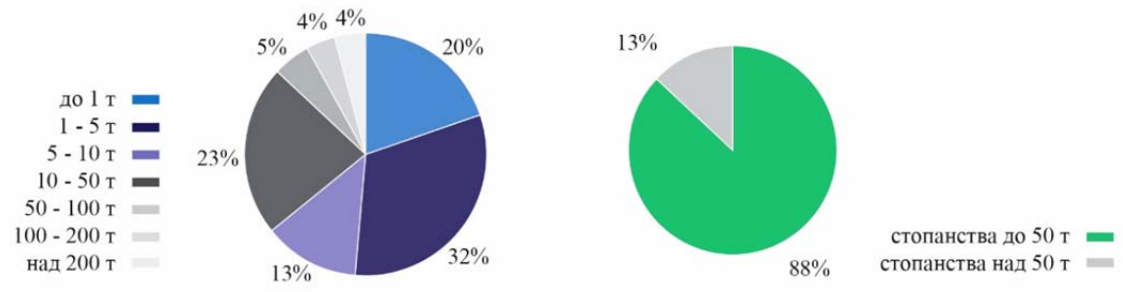

Източник данни: ИАРА

Значителен е броят на стопанства с годишна продукция под един тон. Такива са 89 бр. или 20% от всички активни за 2019 г. стопанства. Като цяло стопанствата,

произвеждащи до 50 t риба формират 88% от всички стопанства. Продукция над 200 t са отчели 17 стопанства или 5% от общия брой.

2.1.3 Видове стопанства за аквакултури в България

За 2019 г. производство са отчели 446 стопанства, което представлява 60% от всички регистрирани за годината (Фиг. 12). Няма данни за причините, поради които останалите 40% от стопанствата не са отчели продукция за съответния период, дали окончателно или временно са прекратили производството, провеждат строителна или ремонта дейност или др. Броят на активните стопанства за последните три години остава приблизително постоянен - около 450, независимо от постоянно нарастващия брой регистрирани стопанства за същия период.

Фигура 12. Разпределение на броя на регистрираните и активните стопанства в България по години за периода 2013-2019 г.

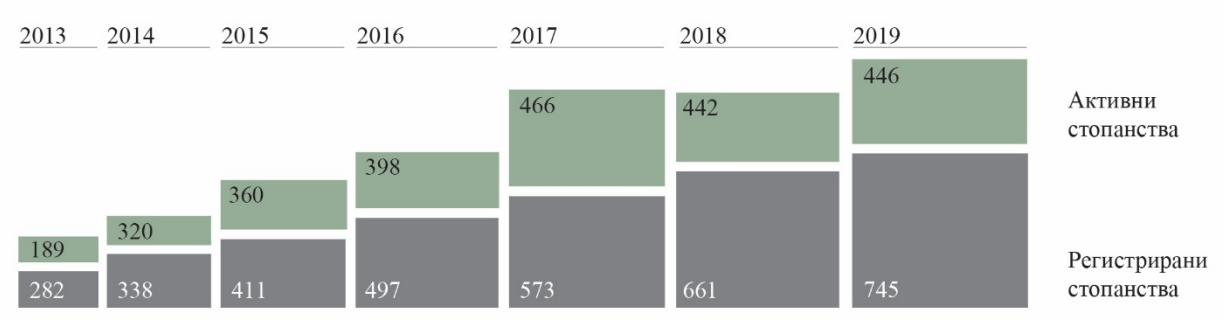

Източник данни: ИАРА

За периода 2013-2019 г. броят на новорегистрирани стопанства се утроява (спрямо 2013 г.), достигайки 754 в края на 2019 г. (Фиг. 13). Най-голям е броят на топловодните стопанства - 535 (72% от общия брой), 78 са студеноводни (10%) и 104 (14%) смесени. Колекторните установки за черна мида са 29 или 4 %.

Фигура 13. Разпределение на броя на типовете стопанства (топловодни, студеноводни, смесени и морски) у нас по години за периода 2013-2019 г.

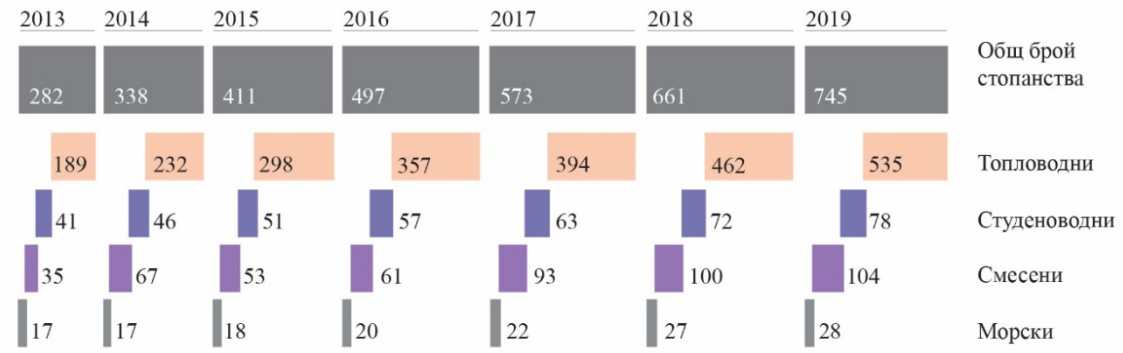

Източник данни: ИАРА

В България се използват следните производствени мощности за отглеждане на риба и други водни организми: специализирани басейни (землени и бетонни),

садки (мрежени клетки), язовири (свободно отглеждане), рециркулационни системи (РАС) и колекторни установки за черна мида.

Басейновите стопанства оперират със землен тип басейни (основно в шарановъдството и по-рядко в пъстървовъдството) и бетонни басейни (основно тип „канали”). Повечето от стопанствата със землени басейни са изградени преди повече от 40 години. Сред басейновите стопанства преобладават непълносистемните, от угоителен тип, произвеждащи риба за консумация. Единичните размери на угоителните басейни варират, но обикновено те са до няколко десетки декара. Отглеждането на риба в басейновите стопанства е предимно полу-интензивно и интензивно, като основно средство за интензификация е храненето с фуражи. В интензивните стопанства рибата се изхранва със специализирани фуражи, а в полуинтензивните на базата на естествената хранителна база на басейна с добавка от зърнени фуражи. Според вида на отглежданата риба сред басейновите стопанства доминират тези за производство на шаранови риби (главно шаран, толстолоб и амур), следвани от басейновите (землени и бетонни) за отглеждане на дъгова пъстърва.

Садковите стопанства в България са разположени във вътрешните сладководни водоеми (големи, средни и малки язовири). Последните, обикновено под 50 dka, са плитки, с малък и непостоянен водосбор и с нисък или липсващ водообмен, и в повечето случаи рибовъдните резултати от тях са крайно незадоволителни. Садковите стопанства, опериращи в големите и дълбоки язовири са с относително стабилни резултати, въпреки понякога значителните колебания във водната ниво на язовирите. Броят на новосъздадените садкови стопанства се запазва постоянен (около 35) през последните 8 години. През 2019 г. активност са отчели 30 стопанства.

Язовирното, свободно отглеждане на риба, е широко прилагана форма на аквакултура у нас и към момента представлява гръбнакът на топловодното рибовъдство в страната. Използват се основно малки и средни по площ (20-00 дка) равнинни язовири, в които се практикува основно поликултурно отглеждане на риба с един основен вид (шаран) и няколко допълнителни мирни (бял и пъстър толстолоб, бял амур, лин и др.) или хищни видове (европейски сом, бяла риба, щука и др.). Основен метод е полуинтензивното отглеждане на рибата чрез използване на зърнени фуражи и добив от 150-200 kg/dka, и по-рядко екстензивното отглеждане на базата на естествената хранителна база на водоема, като добивите в този случай варират от 20 до 70 kg/dka.

Рециркулационните аквакултурни системи (РАС) са подходяща алтернатива на традиционните стопанства в България, особено в случаите, когато източниците на водата са с ограничено количество и качество, разполагаемата площ е малко, температурните и климатичните дадености на региона са далеч от оптимума за отглеждания вид, има ограничения за заустване на отработените води в дивата природа или в случаите, когато отглежданият вид риба е чужд и трябва да се предотврати изпускането му в околната среда. В България има построени или са в процес на строителство над 20 стопанства с рециркулационни системи, като в тях се отглеждат (или се планува отглеждане) змиорка, кохо сьомга (кижуч), есетрови

риби, бяла риба, африкански сом, бяла тиохоокеанска скарида, европейски сом и др. Към момента функционират само тези, отглеждащи африкански сом (с.Баня, Панагюрище), кохо сьомга (гр. Самоков) и зарибителен материал от есетрови риби (с. Болярци, обл. Пловдив).

За култивирането на черна мида (*M. galloprovincialis*) в България се използва технологията на въжени колектори, окачени на поплавъци. Изключение е технологията, при която се използват за колектори самите поплавъци, които са закачени на бетонни котви на дъното. Броят на регистрираните мидени ферми нараства ежегодно. През 2019 г. те достигат 29 броя. За съжаление, малка част от тях функционират - едва 50%. Значителен брой ферми са напълно изоставени, но без да бъдат премахнати поплавъци и колектори, което освен че има негативен естетически ефект, предизвиква и сериозно недоволство сред местите рибарски общности, които са възпрепятствани да използват акваториите на изоставените мидени стопанства за риболов.

През 2019 г. най-голям е броят на язовирните стопанствата - 282 бр. или 63% от общия брой. Делът на стопанствата със специализирани басейни – землени или бетонови, за аквакултури е 25 % от общия брой активни стопанства. Садковите стопанства през 2019 г. са 30 бр. или 25% от всички активни за периода. Стопанствата с рециркулационни системи са едва 2% от общия брой. Мидените колекторни стопанства са 15 броя или 3% от общия брой активни стопанства за аквакултури в страната през 2019 г. (Фиг.14).

Фигура 14. Разпределение на активните стопанствата през 2019 г. по типове (басейнови, садкови, язовирни, стопанства с рециркулационни системи, мидени колектори)

Източник данни: ИАРА

Разпределението на стопанствата, използващи различните видове производствени мощности на територията на страната е неравномерно, главно под влияние на естествените климатични и географски фактори. В 9 области броят на функциониращите стопанства е под 50% от този на регистрираните, като най-драстична е разликата в областите Варна (9 активни при 32 регистрирани), Ловеч (12 активни от 33), Хасково (17 активни от 50), Силистра (4 активни от 16). (Фиг. 15). В област Перник не е функционирало нито едно стопанство през 2019 г. Средният брой стопанства на регион е 17. В областите Стара Загора и Пловдив броят им е най-висок.

Фигура 15. Дял на активните към общо регистрираните стопанства по области през 2019 г.

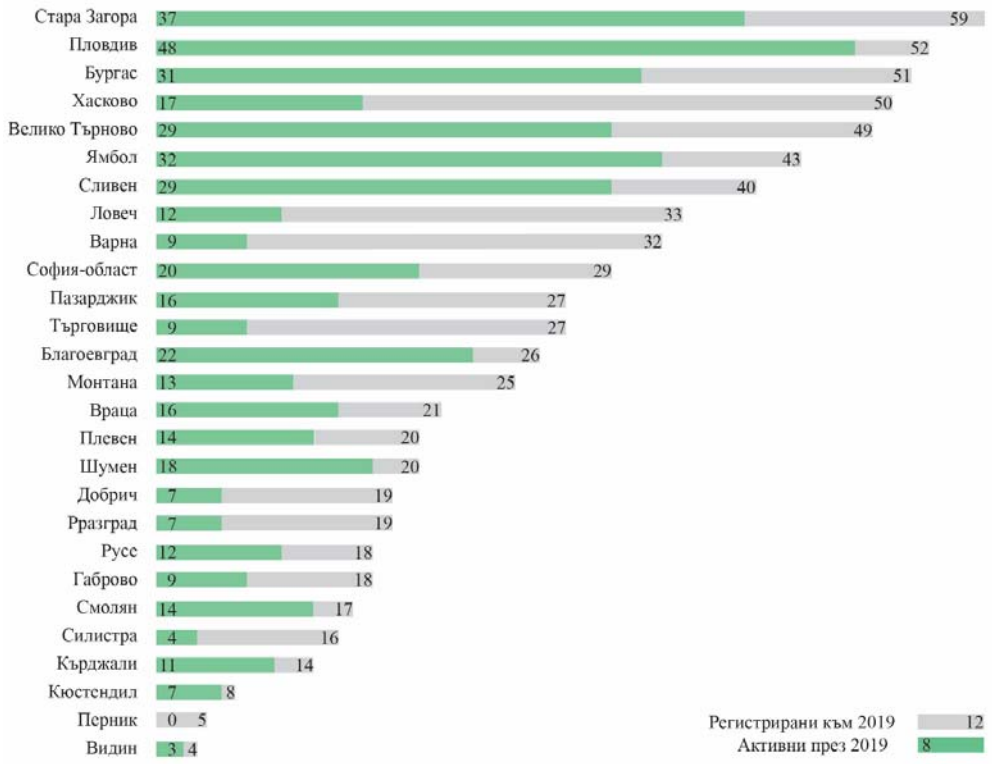

Източник данни: ИАРА

2.1.4 Равнище на използваните технологии и интензивност на производството на аквакултури

При около 20 вида риби и други водни организми се прилага затворен цикъл на отглеждане. Контролирано изкуствено или естествено размножаване се прилага при повечето от масово отглежданите видове - шаран, толстолоб (бял, пъстър), амур (бял, черен), речна (балканска) пъстърва, дъгова пъстърва, европейски сом, канален сом, щука, лин, бяла риба. Използват се и биотехнологии за размножаване и отглеждане на езерен рак, както и за микроалги от видовете спирулина и хлорела. За останалите видове се практикуват два подхода - внос на зарибителен материал (главно оплоден хайвер и по-рядко личинки) или се добиват ресурси от природата. Към първата група спадат основно чужди за местната фауна видове, като африкански сом, барамунди, различни видове сьомга и др. Към втората спадат видове, които се срещат у нас естествено, като речен кефал, уклей, европейска змиорка, мряна, но за тези видове или няма разработени биотехнологии за изкуствено размножаване или прилагането им е икономически необосновано.

Стопанствата с производствен капацитет в категория полуинтензивни и екстензивни доминират в България. Производствените практики, прилагани в малките и средни язовири, използвани за свободно отглеждане на риба не могат да осигурят висока интензивност на производството, а такива са над 60% от

стопанствата в страната. Басейновите стопанства (25% от общия брой за 2019 г.) повишават интензивността си като използват различни устройства за аериране на водата, което дава възможност за увеличаване на гъстотата на посадката или капацитета на басейните. В пъстървовите стопанства продуктивността достига до 35-60 kg/m^3, а в шарановите - над 300 kg/dka, особено при използването на гранулирани фуражи. Садковите стопанства са 7% от общия брой активни стопанства през 2019 г. При тях, в зависимост от отглеждания вид риба, добивите варират от 20 до 80 и повече килограма от m^3. Тези стопанства също притежават технологичен капацитет за интензивно производство чрез използването на аериращи системи и специализирани фуражи.

В повечето по-малки стопанства у нас липсва механизация на основните работни процеси, като хранене на рибите, сортиране, третиране с препарати, почистване на мрежи от обраствания, специализирана охрана на обектите (видеонаблюдение) и други. Липсата на механизация се компенсира с по-голям брой заети лица в производството.

ОБОБЩЕНИЕ

- Обемът на производство от подсектор Аквакултури нараства спрямо предходния период. Средният годишен обем на произведена продукция за периода 2014-2019 г. е 14 915 t.
- Средно годишно за периода 2014-2019 г. функционират активно 405 стопанства. По-силно изразена е динамиката в броя на регистрираните производители, като средно годишно в регистрите присъстват 538 стопанства.
- Броя на активните стопанства средно на област в България за 2019 г. е 17 бр.
- Средното производство от област е 519 t за 2019 г.
- Най-значимите като обем на производство стопанства са концентрирани в югоизточна България (област Пловдив, Стара Загора, Бургас).
- Производството от четири области (Пловдив, Стара Загора, Бургас, Монтана) за 2019 г. дава 50% от общата продукция от риба за цялата страна.
- В продукцията от сладководна аквакултура за периода 2014-2019 г. ~~се~~ доминира ~~от~~ шаранът с 40.4% (4 650 t) от общата продукция, следван от дъговата пъстърва с 27.1% (3 198 t) и растителноядните риби с 24,5%.
- Марикултурите са представени само с един вид - черната мида, като производството е съсредоточено в област Добрич, която произвежда над 80% от общата продукция за 2019 г.
- Оглеждането на риба в землени басейни и в малки и средни язовири са доминиращ начин на производство в страната; след тях се нарежда садковото отглеждане и отглеждането на риба в бетонни басейни (канали). Продукцията от стопанства с рециркулационни системи заема едва 0.15% от общото количество сладководна аквакултура за периода 2014-2019 г.

→ Преобладават угоителния тип стопанства. Малко на брой са пълносистемните стопанства и липсват отрастни.

→ За отглеждането на редица видове се разчита единствено на внос на зарибителния материал.

2.2 Икономически показатели на подсектор Аквакултури

Стопанствата са физическите обекти за производство на аквакултури. Едно предприятие (икономическия субект) може да бъде собственик на едно или повече рибни стопанства. Предприятията се категоризират на малки, средни и големи, според средносписъчния брой на персонала и годишния им оборот. Броят на предприятията в подсектора за периода 2008-2018 г. е представен на Фиг. 16. През 2019 г. 46 предприятия имат повече от едно регистрирано стопанство.

Фигура 16. Брой предприятия в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми по големина на предприятието: микро до 9 заети, малки от 10 до 49 заети и средни от 50 до 249 заети,

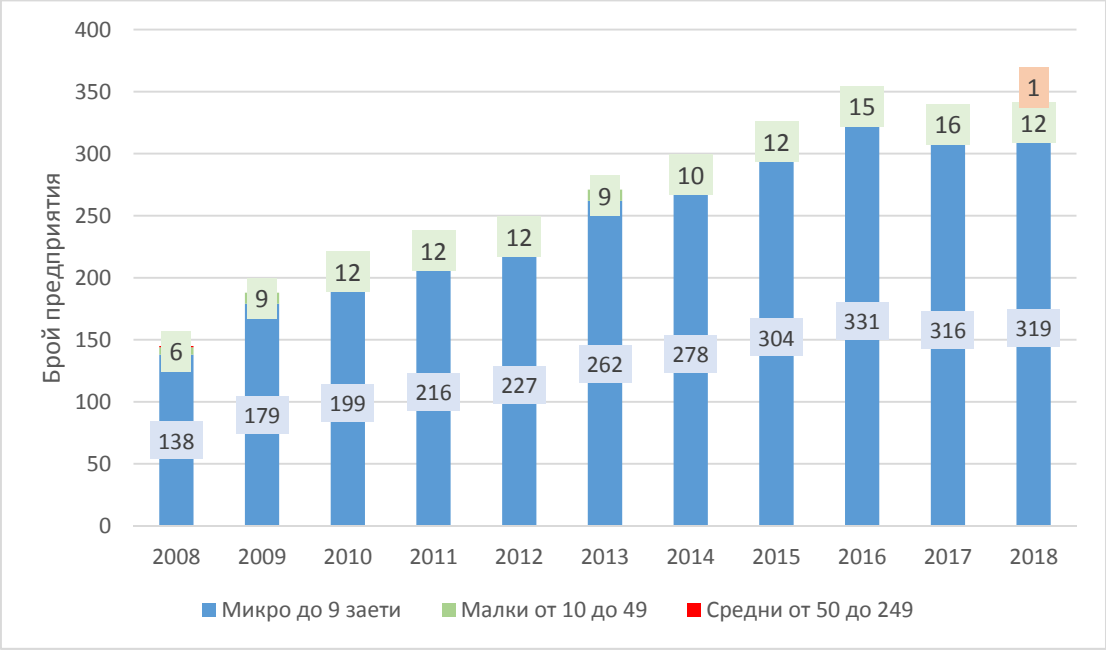

Източник: НСИ

За периода 2014-2018 г. броят на предприятията се променя от 288 до 331, или нараства с 15.3%. Най-голям брой е достигнат през 2016 г. - 346. Микро предприятията нарастват от 278 през 2014 г. до 319 през 2018 г., като най-голям брой е отчетен отново през 2016 г. - 331. Те са около и над 95% от всички предприятия в подсектора през всички години в анализирания период. Останалите, между 10 и 16 предприятия са малки, с изключение на едно предприятие, което през 2018 г. е преминало в категорията средни. Динамиката на общите годишни приходи в подсектор Аквакултури показва тенденция на нарастването им за периода 2014-2018 г., като за 2018 г. те са 64.9 мил. лв или 2.2 пъти началните 29.2 мил. лв от 2014 г. (Фиг. 17).

Фигура 17. Общи годишни приходи в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в милиони левове

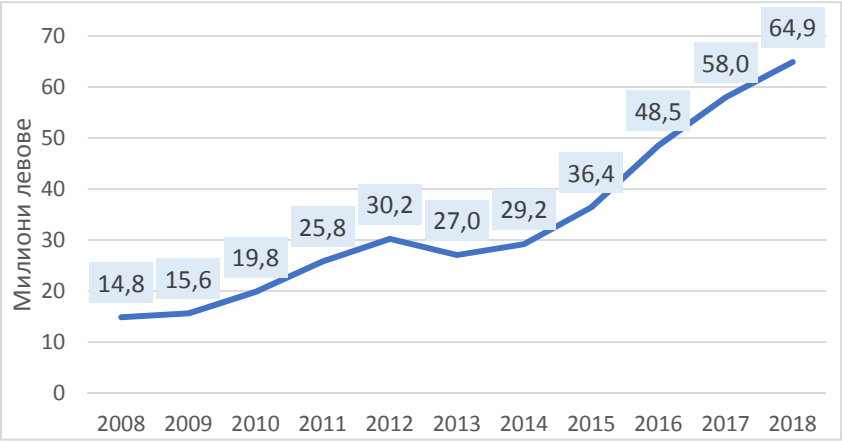

Източник: НСИ

Средният сложен годишен ръст на приходите за периода[2] е 22.1% годишно, а за по-дългия период 2009-2018 г. - 15.9%, което е индикатор за активно развитие на подсектора. Делът на подсектор Аквакултури в икономиката на България нараства от 0.012% до 0.021% за периода 2014-2018 г. Както вече беше отбелязано около и над 95% от всички предприятия в подсектора за всяка от годините през периода са от група „Микро до 9 заети“. При сравнение на приходите от дейността на подсектора само с тази група се получава 4 пъти по-висока значимост, т.е. нарастване от 0.048% до 0.083%.

Териториално подсекторът генерира приходи в практически всички области на страната. През 2018 г.:

→ водещи с над 15% дял от приходите са областите Монтана (11,6 мил. лв) и Пловдив (10,6 мил. лв)

→ между 5% и 10% от приходите имат областите Пазарджик (5.8 мил. лв), Стара Загора (4.4 мил.лв), София (област)/ София (6.8 мил. лв), Смолян (3.6 мил. лв) и Бургас (3.2 мил. лв)

→ в топ 10 са още областитет Добрич (3 мил. лв) и Варна (2 мил. лв) с между 3% и 5% от приходите и разходите от дейността.

Общо десетте водещи области формират 75-80% от приходите и разходите за дейността. Средните годишни приходи на предприятие от подсектор Аквакултури плавно догонват средните за групата микропредприятията в страната: от 101.4 хил. лв. през 2014 г. (или 59% от 171 хил. лв средно за микро предприятията в страната) до 195.5 хил. лв през 2018 г. (или 96% от 203 хил. лв средно за микропредприятията в страната). Индикаторът показва устойчиво развитие на подсектора като цяло. Наблюдават се значими различия между областите в страната.

[2] Средният сложен годишен ръст на приходите за период е икономическа величина, която показва с какъв процент годишно трябва да се променят приходите за да бъде постугната наблюдаваната промяна между началното и крайното ниво на приходите за периода.

→ най-високи средногодишни приходи на предприятие има в област Монтана, като през 2018 г. те достигат до около 900 хил. лв

→ в следваща група са областите Добрич, Пазарджик, Пловдив, Кюстендил и Стара Загора, подредени в низходящ ред на индикатора, където стойностите му през 2018 г. варират от 265 до 481 хил. лв

→ в третата група са областите София (област), Ямбол и Шумен, където средногодишните приходи на предприятие през 2018 г. варират от 100 до 159 хил. лв

→ в останалите области на страната стойностите на индикатора са под 100 хил. лв.

Най-вероятна причина за неравномерното развитие на средните годишни приходи на предприятие е влиянието на някои предприятия с по-големи приходи, такива, които се сближават до категорията средни.

Казус област Монтана: В областта действа бързо развиващо се предприятие, Фиш инвест ООД, което оперира с три рибовъдни стопанства. За периода 2014-2018 г. то е увеличило над 5 пъти приходите си от дейността (от 2 253 хил. лв до 11 319 хил. лв), генерира печалба в размер на 15-20% от годишния обем на приходите и е увеличило заетите лица от малко под 20 през 2014 г. до около 50 през 2018 г. (и около 60 през 2019 г.). Предприятието съчетава производство от аквакултури и преработка и е неясно до колко коректно са разделени икономическите му показатели в двата сектора.

Казус област Добрич: В областта действа устойчиво развиващо се предприятие, Дълбока ООД, което оперира с три или четири рибовъдни стопанства. За периода 2014-2018 г. то плавно увеличава приходите си от дейността (от 1 358 хил. лв до 2 103 хил. лв), генерира печалба в размер на 10-16% от годишния обем на приходите и заетите лица са около 50 през целия период.

Фигура 18. Средни годишни приходи на предприятие в подсектори 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни и 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейнив хиляди левове

Източник: НСИ

Средните годишни приходи на предприятие в подсектори 03.21 и 03.22 открояват различни тенденции на растеж на приходите на предприятие.

→ Подсектор 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни като цяло повтаря плавното развитие на общия подсектор Аквакултури. Средните годишни приходи на предприятие нарастват от 88.3 хил. лв. през 2014 г. до 195.1 хил. лв през 2018 г.

→ Подсектор 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни се развива неравномерно. Години с по-високи средни годишни приходи на предприятие за периода са 2014, 2016 г. и 2017 г. Години с по-ниски приходи са 2015 г. и 2018 г.

През 2018 г. стойността на приходи в двете направления на подсектора се изравняват. Регистрираните приходи и в двата подсектора са индикатор за целево подпомагане със средства по Оперативните програми в рамките на няколко покани в двата планови периода.

Фигура 19. Дял (%) на изменение на приходите за година в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми спрямо предходната година

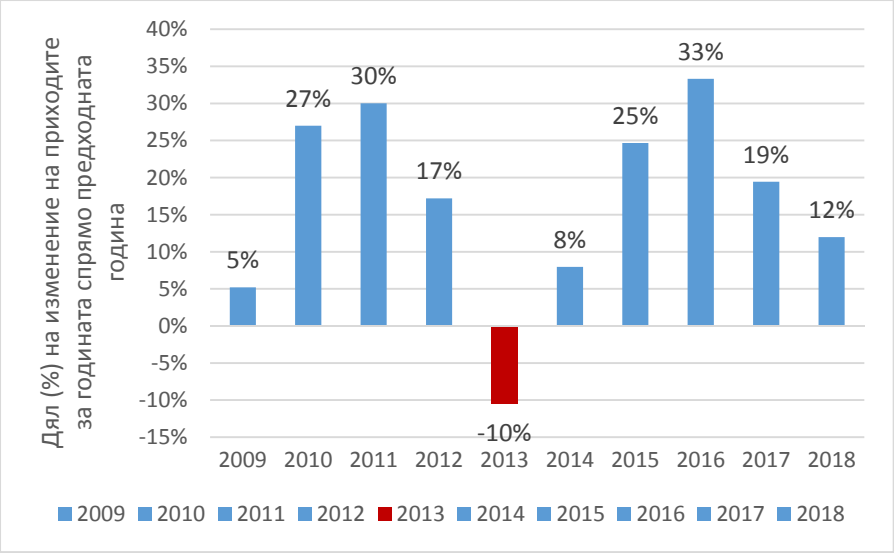

Източник: НСИ

2.2.1 Конкурентоспособност и рентабилност на подсектор Аквакултури

За периода 2014-2018 г. е характерерна динамика, отличаваща го от предходния период на стабилен растеж на печалбата (Фиг. 20). Подсекторът е на загуба за три от годините, а за 2016 г. и 2018 г. се регистрира печалба. Наличието на сериозни разлики между двата периода, както и общо 4 години на загуба показва, че ефективността в сектора силно се влияе от външни фактори, каквито са например дългосрочните последици от финансовата криза през 2008-2010 г., водещи до потискане на цените и възможностите за реализиране на печалба.

Фигура 20. Нетна печалба за година в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в милиони левове. Стойностите в рамка съответстват на загуба през годината.

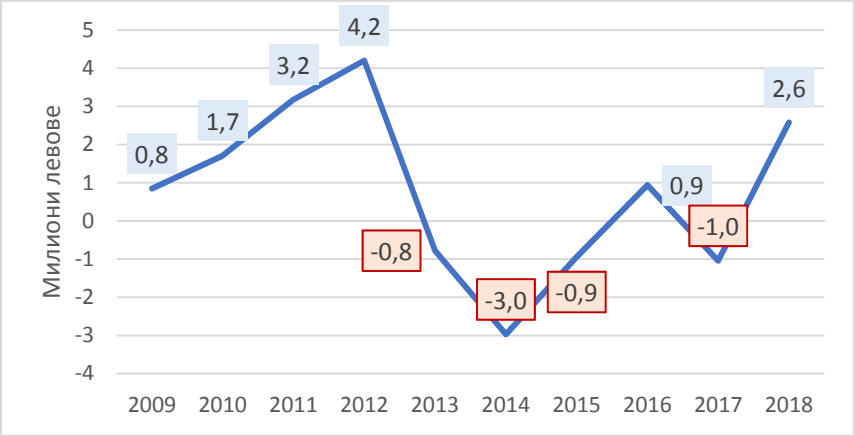

Източник: НСИ

Детайлният анализ на средната печалба на предприятие в подсектори 03.21 и 03.22 (Фиг.21) показва две различни тенденции.

Фигура 21. Средна печалба на предприятие за година в подсектори 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни и 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни в хиляди левове. Стойностите в рамка съответстват на загуба през годината.

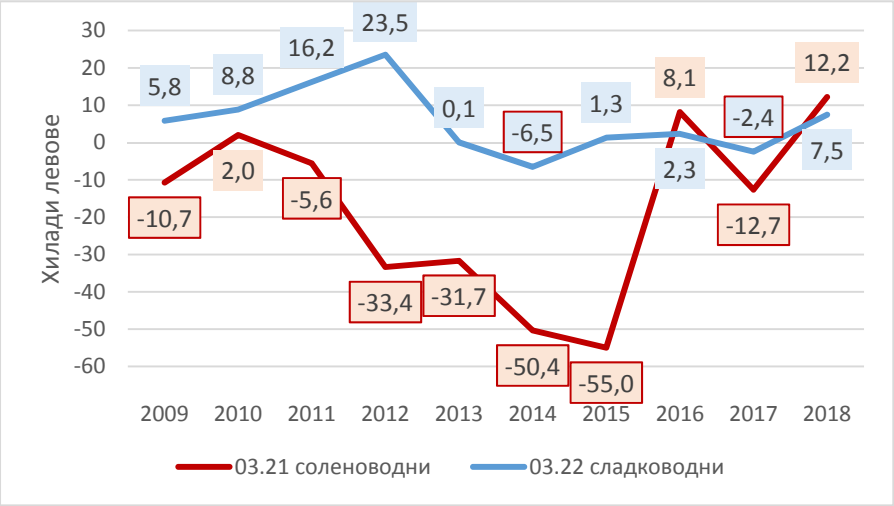

Източник: НСИ,

Подсекторът на соленоводните аквакултури е на съществена загуба в три от петте години на периода 2014-2018 г. (и в 4 от 5-те на предходния период), като особено отчетливи са те в годините, в които са правени сериозни инвестиции с помощта на двете Оперативни програми. През 2015 г. средните загуби на предприятие достигат 55 хил. лв, а делът на загубите спрямо приходите достига 33%. В същото време приходите в подсектора на предприятие са значителни, както се вижда от Фиг.18. Това е индикация, че в подсектор 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни е вложен значителен външен ресурс с ниска или отрицателна възвращаемост. Все пак в края на периода (2016 г. и 2018

г.) се забелязва възможно начало на тенденция за връщане към положителни икономически показатели в подсектора. Подсекторът на сладководната аквакултура е на печалба в три от петте години на периода 2014-2018 г. (и във всички години на предходния период). През 2018 г. е постигнато по-високо ниво на печалба от 7.5 мил. лв. Следователно, ниското ниво на средна печалба на предприетие общо за подсектор Аквакултури до известна степен се дължи на загубите, реализирани в морските аквакултури.

Фигура 22. Дял (%) на нетната печалба за година от приходите в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми

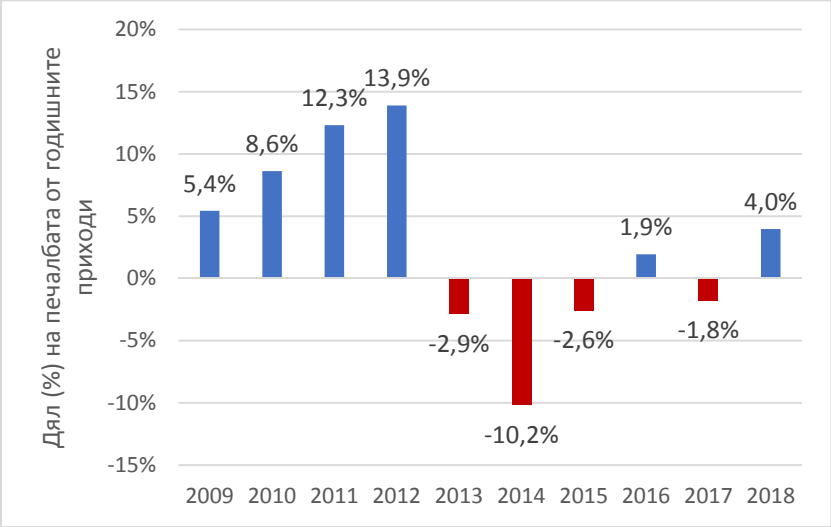

Източник: НСИ

Медианата на дела на средната печалба е -1.8%, т.е. в 3 от 5-те години загубата в подсектора е била по-висока от 1.8% от приходите.

Фигура 23. Приходи и печалба на килограм продукция в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в левове

Източник: НСИ

В периода 2014-2018 г. се наблюдава плавно нарастване на приходите от килограм продукция от аквакултури - от 2.61 лв/kg през 2014 г. до 3.97 лв/kg през 2018 г., т.е. преодолян е значителният спад, отчетен за 2012 г. Възможно е този спад да е дългосрочен ефект от финансовата криза от 2008-2010 г., водещ до

потискане на цените на продукцията от аквакултура в настоящия период. От друга страна, печалбата от килограм аквакултури остава минимална през целия период 2014-2018 г., а в три от годините са регистрирани загуби средно между 0.27 и 0.06 лв/kg. Следователно, растежът на приходите в подсектора се дължи основно на увеличаването на обемите произвеждани аквакултури и в минимална степен на повишение на продажните цени.

Фигура 24. Годишни приходи на заето лице в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в хиляди левове

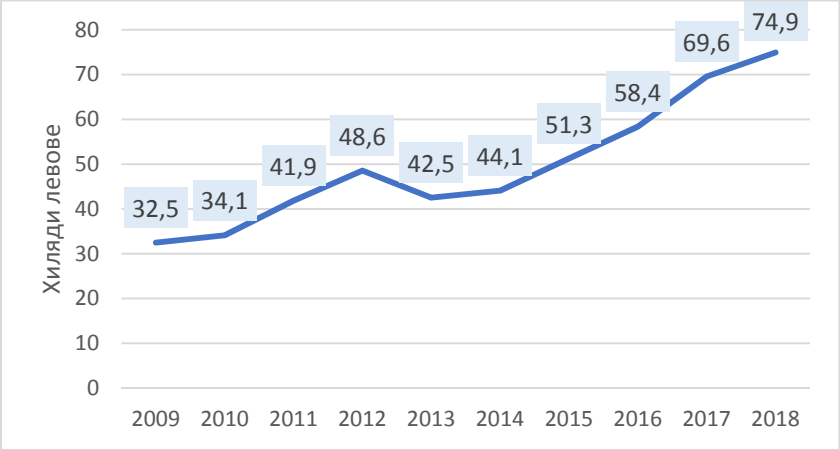

Източник: НСИ

Годишните приходи на заето лице в подсектор Аквакултури показват тенденция на плавно нарастване за целия период - индикатор за повишаване на производителността на труда (Фиг. 24). Но приходите остават по-ниски от средните за групата микропредприятия в страната като цяло, като например през 2014 г. приходите в подсектора са били 44.1 хил. лв или 46.5% от средните за групата микропредприятия в страната, а през 2018 г. са достигнали 74.9 хил. лв или 66% от средните за групата микропредприятия в страната. През 4 от 5-те години на периода 2014-2018 г. приходите на заето лице в 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни са по-високи от тези в 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни, т.е. производителността на труда при сладководните аквакултури е по-висока.

Фигура 25. ДМА на заето лице в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в хиляди левове

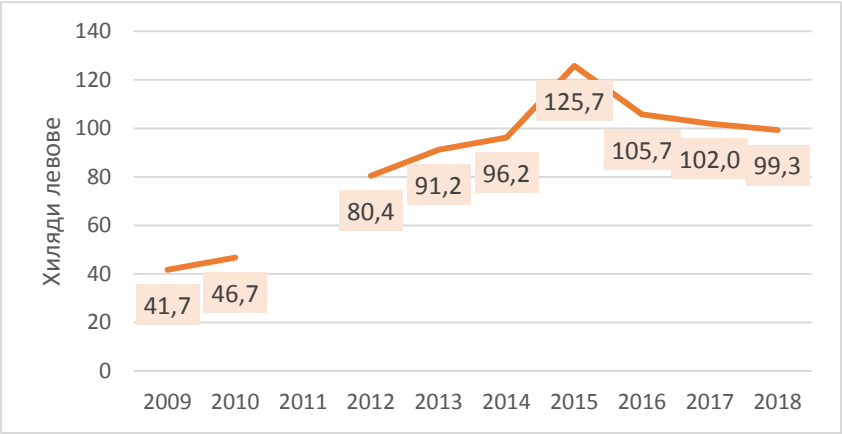

Източник: НСИ

Дълготрайните материални активи (ДМА) на заето лице в подсектор Аквакултури показва динамика (Фиг. 25), която отразява следните тенденции:

→ За периода 2014-2018 г. нарастването на броя на заетите лица в подсектора (662-866) като цяло е сходно с нарастването на ДМА (от 63.7 мил. лв до 86 мил. лв).

→ За предходния период 2009-2013 г. темпове на увеличаване на ДМА са по-високи от темповете на увеличаване на броя на заетите лица, вероятно в резултат на изпълнени мерки по оперативните програми.

→ Най-голяма промяна в ДМА в подсектор на соленоводната аквакултура е регистрирана през 2013 г. - нарастване от 8 928 хил. лв на 14 697 хил. лв. При подсектора на сладководната аквакултура най-голямата промяна е регистрирана през 2015 г. - от 51 684 хил. лв до 77 056 хил. лв.

Следователно, динамиката на ДМА на заето лице отразява двустепенно развитие на подсектора, първо чрез придобиване на ДМА и след това с увеличаване на броя на заетите лица. В комбинация с данните за приходи от заето лице може да се заключи, че в края на периода добавеният капацитет чрез придобити ДМА се използва по-ефективно, от колкото в неговото начало.

2.2.2 Заетост и възнаграждения

Броят на заетите лица (в еквивалент на пълна заетост) в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми се повишава от 662 през 2014 г. до 866 през 2018 г. по данни на НСИ. В подсектор 03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни няма промяна между 2014 г. и 2018 г. - по 102 заети лица, като минималният и максималният брой за периода са съответно 89 и 104 заети лица. В подсектор 03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в сладководни басейни има нарастване от 560 заети лица през 2014 г. до 764 заети лица през 2018 г.

Таблица. 1. ***Заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми***

Година	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Заети лица (брой)	481	581	616	622	636	662	710	831	833	866

Източник: НСИ

Разглеждайки ръста на заетите лица в еквивалент на пълна заетост и в контекста на годишния ръст на БВП на страната за периода 2014-2018 г. и предходен период 2009-2013 г., се наблюдава съвпадение на тенденциите. От 2009 г. до 2010 г. е налице бързо нарастване (възстановяване) последвано от три години на „стагнация“ на броя на заетите лица. От 2014 г. до 2016 г. се отчита отново бърз растеж на заетите лица, последван от две години на по-бавно нарастване.

Таблица. 2. ***Средни годишни разходи за възнаграждения на заето лице в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в левове***

Година	2014	2015	2016	2017	2018	Нарастване за периода
Средни годишни разходи за възнаграждения на заето лице в левове	4 307	4 485	5 088	5 723	5 860	36,1%

Източник: НСИ

За сравнение е разгледан и показателят Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в рибно стопанство. За периода тя се е повишила от 7 989 лв през 2014 г. до 10 859 лв през 2018 г. или повишението е с 36%. В частния сектор, в който са основният дял от предприятията, нарастването е от 7 525 лв през 2014 г. до 10 277 лв през 2018 г. или повишението е с 36.6%. Сравнението показва, че средните годишни разходи за възнаграждения на заето лице в левове в подсектор Аквакултури са около 57% от стойността на средната годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и сектори в сектор Селско, горско и рибно стопанство.

ОБОБЩЕНИЕ

→ Броят на предприятията нараства от 288 до 331 за периода 2014-2018 г, или общо с 15.3%. Микро предприятията са около и над 95% от всички предприятия в подсектора през всички години от периода.

→ Общите годишни приходи показват тенденция на значително нарастване като за 2018 г. те са 64.9 мил. лв или 2.2 пъти началните 29.2 мил. лв от 2014 г. Водещи са области Монтана и Пловдив с дял от приходите над 15% всяка област през 2018 г.

→ Средните годишни приходи на предприятие при сладководните аквакултури повтарят плавното нарастване на приходите на подсектор Аквакултури, докато при отглеждането на черна морска мида приходите се развиват неравномерно. През 2018 г. средните годишни приходи на предприятие достигат 195 хил. лв.

- Подсекторът на соленоводните аквакултури е на съществена загуба в три от петте години на периода 2014-2018 г. Подсекторът на сладководната аквакултура е на печалба в три от петте години на периода. В края на периода (2018 г.) се забелязва възможно начало на тенденция за връщане към формиране на печалба.
- Ниското ниво на средна печалба на предприетие общо за подсектор Аквакултури до известна степен се дължи на загубите, реализирани в морските аквакултури.
- Приходите от килограм продукция от аквакултури нарастват плавно от 2.61 лв/kg през 2014 г. до 3.97 лв/kg през 2018 г. Печалбата от килограм аквакултури остава минимална през целия период. Растежът на приходите в подсектора се дължи основно на увеличаването на обемите произвеждани аквакултури и в по-малка степен на повишение на продажните цени.
- Годишните приходи на заето лице в подсектор Аквакултури показват тенденция на плавно нарастване от 44.1 хил. лв за 2014 г. до 74.9 хил. лв през 2018 г., което е косвен индикатор за повишаване на производителността на труда. Те са по-високи в сладководната аквакултура, където има и по-висока производителност на труда.
- За периода 2014-2018 г. нарастването на броя на заетите лица в подсектора (662-866) като цяло е със същите темпове, като нарастването на ДМА (от 63.7 мил. лв до 86 мил. лв).
- Средните годишни разходи за възнаграждения на заето лице в подсектора се увеличават от 4 307 лв през 2014 г. до 5 860 лв през 2018 г. или има нарастване с 36,1%.

2.3 Търговия с продукция от аквакултури

2.3.1 Структура на пазарите на риба, рибни продукти и други водни организми в България

Пазарът на риба, други водни организми и рибни продукти в България е свързан с развитието на (под) сектори: Стопански риболов, Аквакултури, Преработка на риба и други водни продукти, Търговия с риба и други водни продукти. Предлагането се формира от собствен улов, собствено производство на аквакултури и внос, а търсенето - от вътрешно потребление и износ. Сумарно уловът, производството от аквакултури и вносът формират предлагането на пазара в България.

Фигура 26. Баланс на предлагането на риба, други водни организми и продукти от тях, 2018 г.

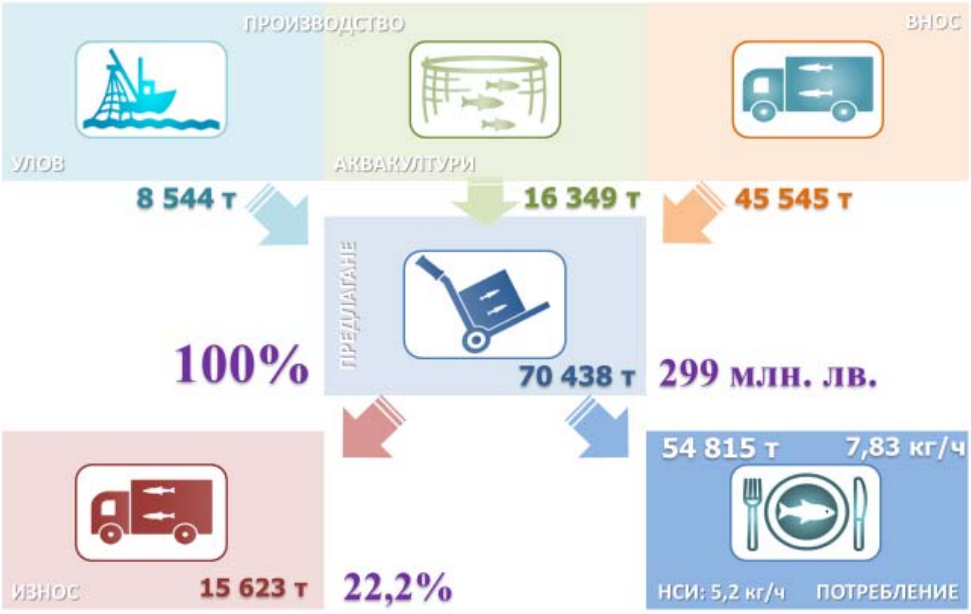

Предлагането за 2018 г. е 70 438 t, близо до най-високото за периода 2009-2018 г. - 71 301 t (2017 г.). Динамика в баланса на предлагането има основно в компонент „Производство от аквакултури“, което е удвоено в периода 2009-2018 г., като нарастването е изцяло във втората половина на периода (2013-2018 г.). От друга страна, средната единична цена на килограм в сектора не нараства и дори е под нивата от 2009 г.

След 2015 г. вносът е възстановен и надминава нивата от 2008-2009 г. с около 7 до 10% (съответно през 2018 г. и 2017 г.). При вноса средната единична цена на килограм плавно се покачва за периода 2009-2018 г. и в края му е с 81% по-висока.

Фигура 27. Обем на предлагането на риба, рибни продукти и други водни организми, формирани от улов, производство от аквакултури, и внос (в хиляди тонове)

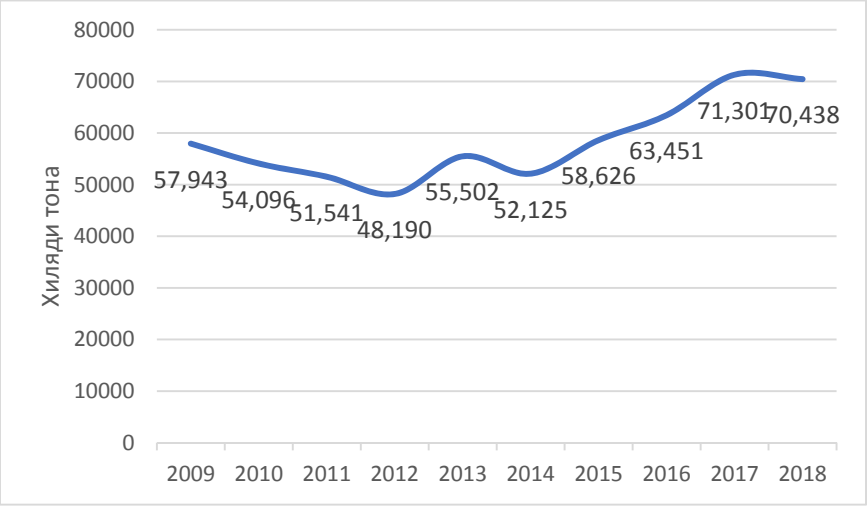

Източник: ИАРА, ЕОППРА

Фигура 28. Стойност на предлагането = улов + производство от аквакултури + внос в милиони левове

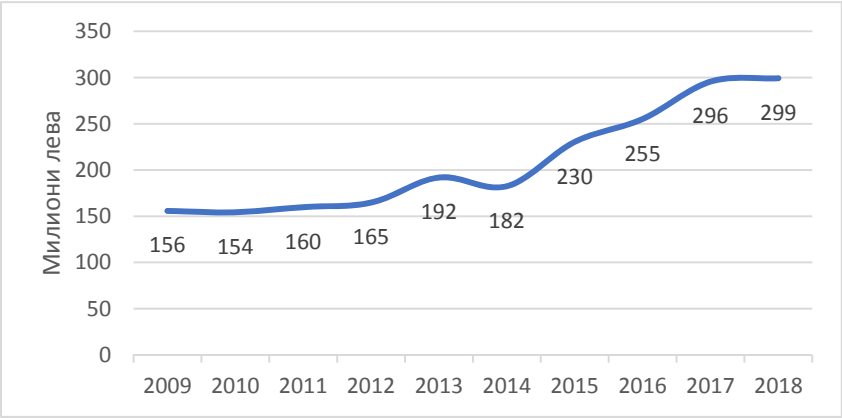

Източник: ЕОППРА

Структурата на търсенето е относително стабилна като разпределените за 2018 г. - 77.8% собствено потребление и 22.2% износ е много близко (под 1% отклонение) до средното за периода 2009-2018 г. В ценово отношение има значима динамика. Докато в началото на периода стойността на собственото потребление в лева е имала подобен дял на обема на продукцията (77%-78%), в неговия край (2016-2018 г.) стойността на собственото потребление е практически равна на стойноста на износа. Това отразява значимото повишение (над три пъти) на средната единична цена на килограм на продукция за износ и е индикатор за развитие към износ на преработени продукти с по-висока добавена стойност.

Фигура 29. Обем на търсенето = собствено потребление + износ в хиляди тонове

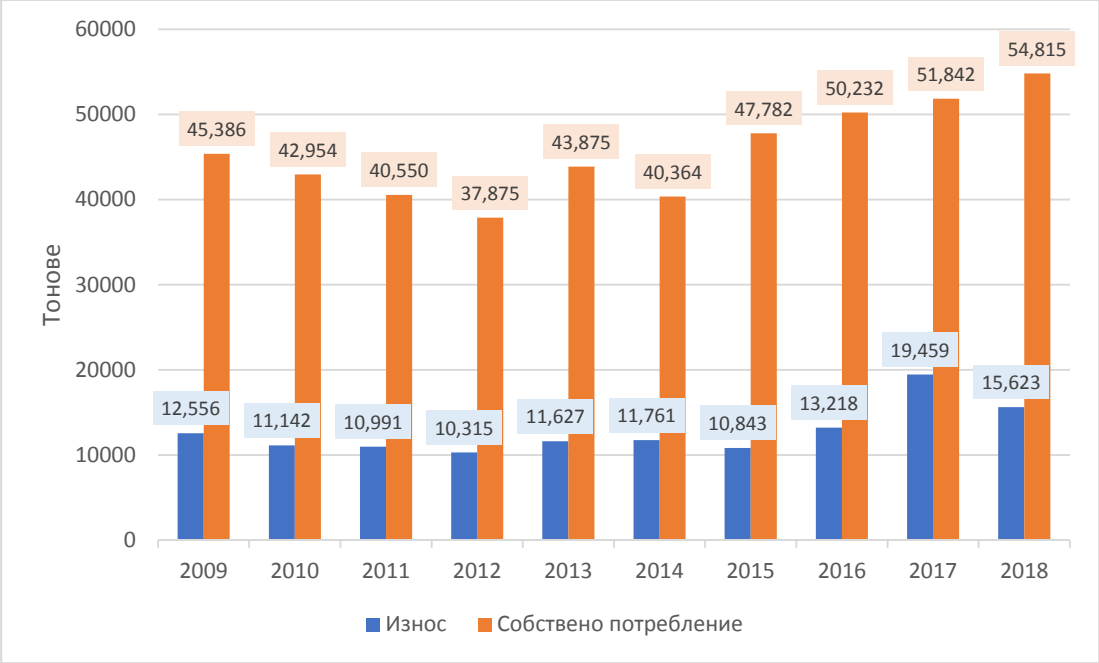

Източник: ИАРА, ЕОППРА

Фигура 30. Стойност на търсенето = собствено потребление + износ в милиони левове

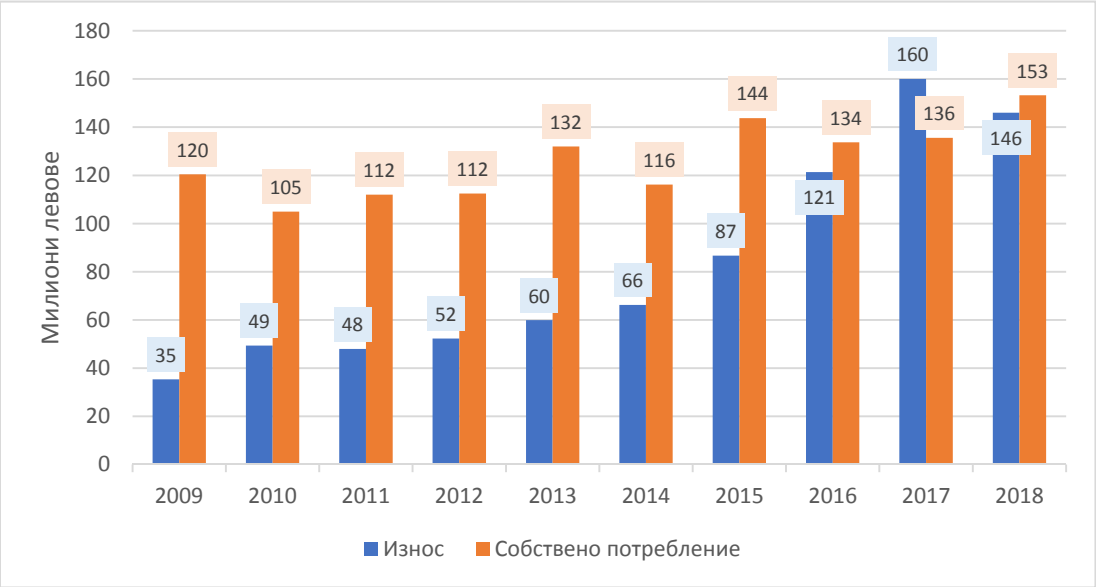

Източник: ИАРА, ЕОППРА

Балансът на пазара, измерен във финансови стойности (милиони лева), показва съществено увеличение на износа. Паралелното развитие на вноса е индикатор, че увеличението се дължи основно на преработващата индустрия с вносни суровини.

Фигура 31. Годишен баланс на пазара в милиони левове по компоненти: собствен улов, производство от аквакултури, внос и износ в милиони левове,

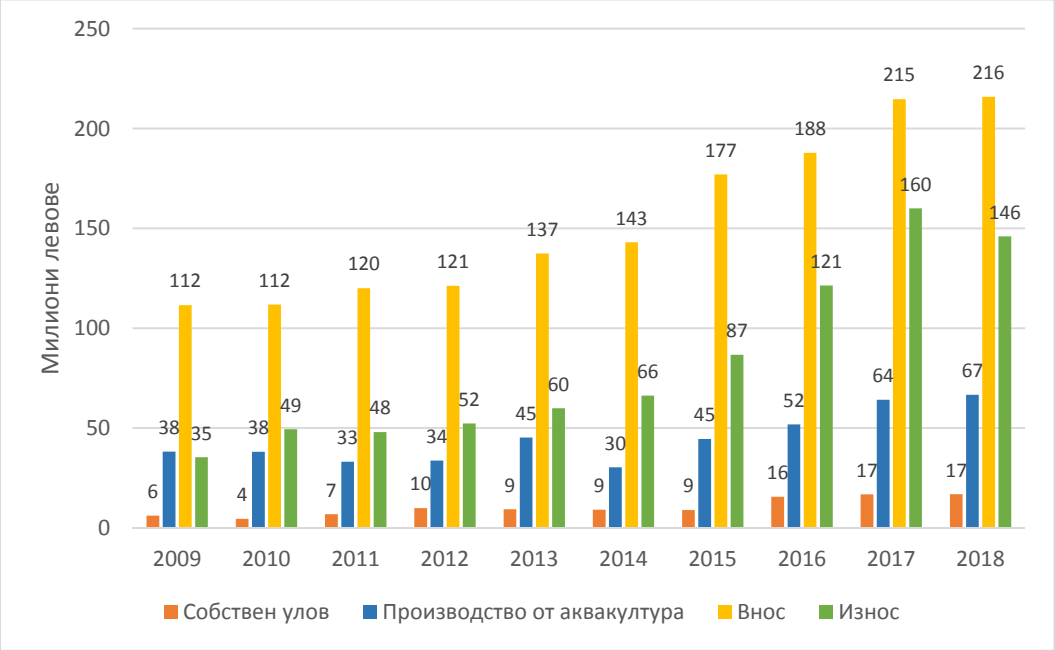

Източник: ИАРА, ЕОППРА

Фигура 32. Стойност на на годишното производство от аквакултури в милиони левове

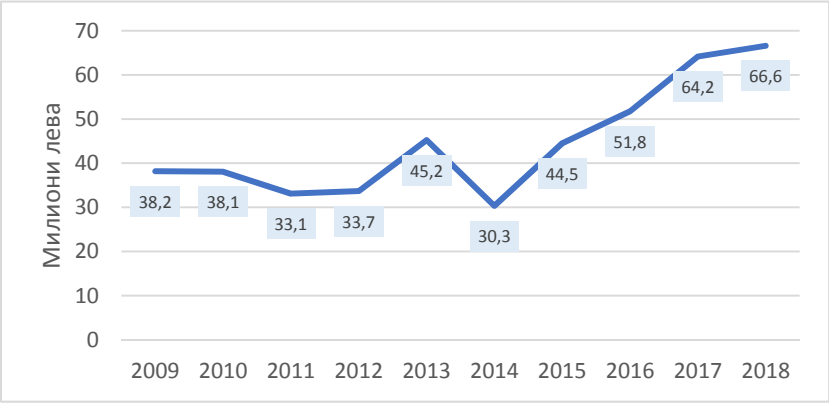

Източник: ИАРА, ЕОППРА

Фигура 33. Брой на търговски обекти за продажби на дребно на риба и рибни продукти

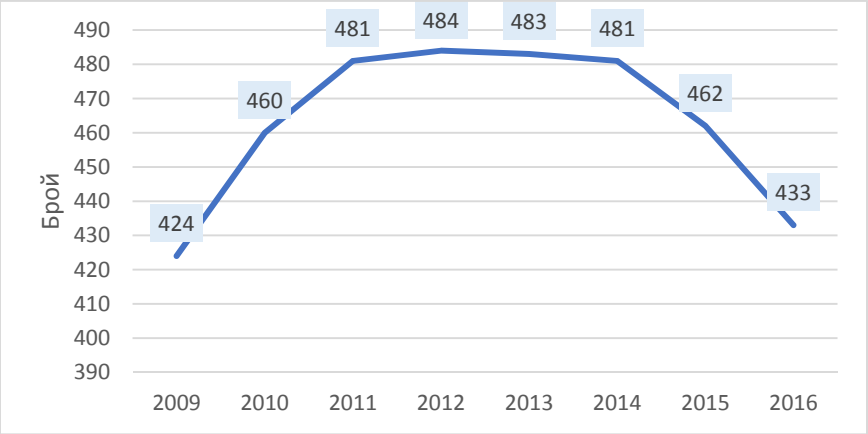

Източник: НСИ

2.3.2 Дял на продукцията аквакултури от рибарството на ЕС

Обемът на продукцията от аквакултури в ЕС 28 се променя от 1 280 836 t през 2009 г. до 1 372 012 t през 2017 г. Делът на обема на продукцията от аквакултури в България от обема на продукцията от аквакултури в ЕС 28 е нараснал значително за периода 2009-2017 г. - от 0.62% в началото до 1.15% в неговия край или почти удвоен дял.

Нарастването на дела на производството от аквакултура в България към общия обем на производството от аквакултура в ЕС 28 е в резултат на стабилното увеличение на производството у нас, при относително непромен общ обем за ЕС 28. Стойността на продукцията от аквакултури в България се променя от 19.5 мил. евро през 2009 г. до 32.8 мил. евро през 2017 г. Стойността на продукцията от аквакултури в ЕС нараства от 3 242.8 мил. евро през 2009 г. до 5 059 мил. евро през 2017 г. Въпреки устойчивото нарастване на обемите в България, делът на стойността на продукцията от аквакултури е нараснал незначително за периода 2009-2017 г. от 0.6% в началото до 0.65% в неговия край.

Фигура 34. Дял (%) на обемите от улов и производство от аквакултура в България от обемите от улов и производство от аквакултура в ЕС28

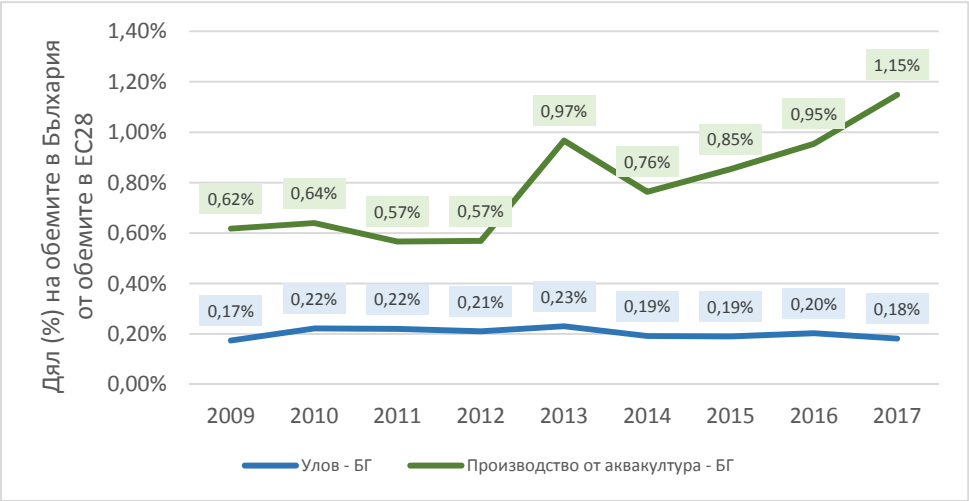

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

От друга страна през 2014 г. има значим спад на дела на стойността на продукцията от аквакултури в България от стойността на продукцията от аквакултури в ЕС 28 (0.40%), а в периода след 2015 г. постоянен растеж. Предвид значително увеличените обеми на продукция от аквакултура в България и много по-бавният растеж на обемите в ЕС 28 като цяло, основна причина за тенденцията се откроява минималната промяна на средната стойност на килограм продукция в България между 2009 г. и 2017 г. (и спадът ѝ през 2014 г.) на фона на увеличаването на средната стойност на килограм продукция от аквакултура в ЕС28.

Фигура 35. Дял (%) на стойността на улов и производство от аквакултура в България от стойността на улов и производство от аквакултура в ЕС28:

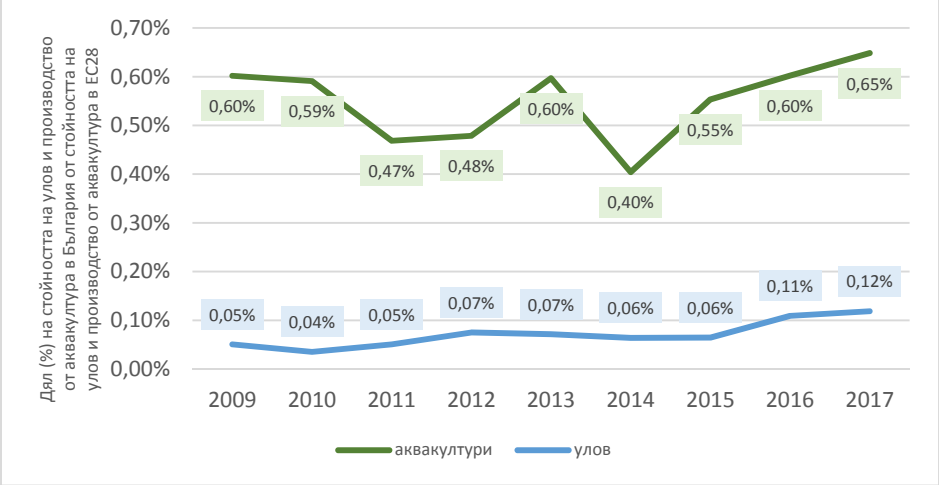

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

2.3.3 Стойност на продукцията от риба и други водни организми по веригата „производител - краен клиент“

Промените в стойността на продукцията от риба и други водни животни е показана по веригата: производствена цена - цени на производители - цени на търговци - цени за потребителите (разпределение на печалбата по веригата) - цени на едро и на дребно.

Производствена цена

Тенденцията в последните 5 години е към плавно покачване на средните разходи в лева за производство на килограм продукция. В подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми нарастването е от 2.87 лв за kg през 2014 г. до 3.81 лв за kg през 2018 г. или повишение с 33% (Фиг.36).

Фигура 36. Средни разходи в левове за производство на килограм продукция в подсектори 03.1 Риболов и 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми

Източник: НСИ, ИАРА

Приходи на производители

В подсектор Аквакултури нарастването на приходите е от 2.61 лв за kg през 2014 г. до 3.97 лв за kg през 2018 г. или повишение с 52%.

Фигура 37. Средни приходи в левове от производство на килограм продукция в подсектори 03.1 Риболов и 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми

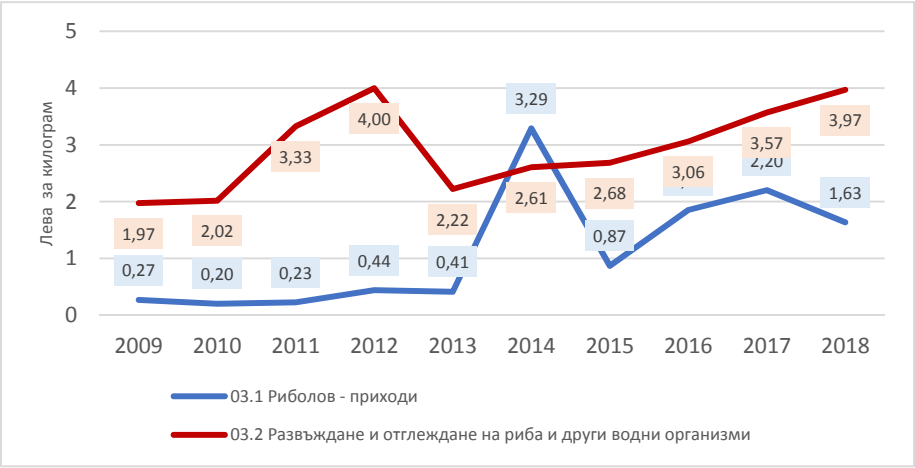

Източник: НСИ, ИАРА

Средната стойност на килограм продукция от аквакултури нараства е от 2.71 лв за kg през 2014 г. до 3.95 лв за kg през 2017 г.

Фигура 38. Средна цена на производител за килограм продукция от улов и аквакултури в България в левове

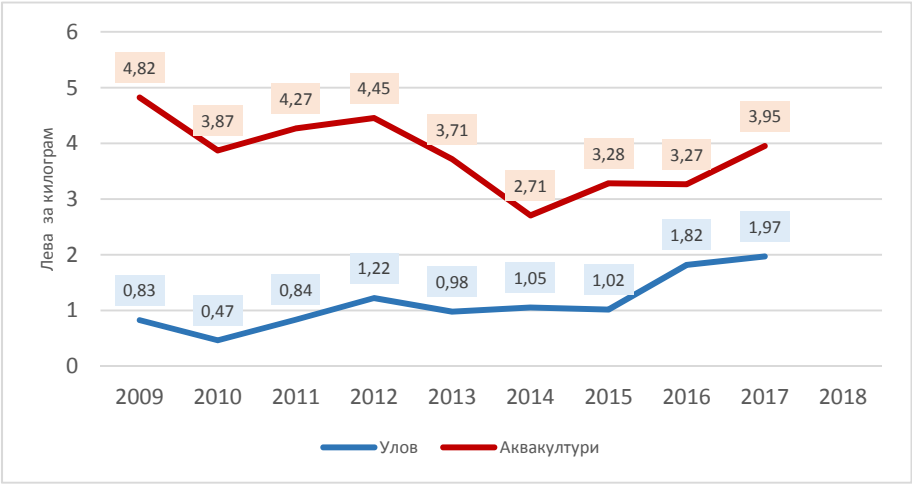

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

При производството от аквакултури най-устойчив ръст има при цената на пъстървата, която се е повишила със 17% (средно с 2% на година). Отбелязват се значими промени в цената на сомовите видове, чието повишение през 2015 и 2016 г. съвпада с началото на по-голямо производство на африкански сом, но при най-високи обеми от вида през 2017 г. цената се връща на нива от началото на периода (Таблица 3). При останалите видове (шаранови, черна морска мида) цените в края на периода са приблизително същите или леко занижени спрямо началото.

Таблица. 3. *Средна цена на производител за килограм продукция от производство на аквакултура по видове в България в левове*

Вид	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Шаранови	3,87	3,34	3,39	3,39	3,03	2,11	2,94	2,98	3,26

Сомови	5,40	5,37	5,48	6,35	7,03	5,76	9,67	10,73	4,95
Черна мида	1,68	1,68	1,90	1,25	1,74	1,72	1,74	1,70	1,51
Пъстърва	6,49	6,56	6,75	6,88	6,67	5,12	7,59	6,42	7,60

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

Цени на търговци - цени на едро

Цените на едро на продукти от аквакултура се покачват плавно за периода 2009-2019 г. Най-високи са цените на пъстървови и сомови риби (Таблица 4). Цената на дъговата пъстърва се покачва от 7.67 лв/kg през 2009 г. до 9.10 лв/kg през 2019 г. Това представлява ръст за периода от 18.7% или 1.7% на годишна база. За периода 2014-2019 г. средногодишният ръст е по-нисък - малко под 1%. Цените на сомовите риби се покачват от 6.21 лв/kg през 2009 г. до 8.89 лв/kg през 2019 г. Това представлява ръст за периода от 43.1% или 3.7% средногодишно. За периода 2014-2019 г. ръст почти отсъства. Повишаване на цената има и при бялата риба от 5.31 лв/kg през 2009 г. до 7.30 лв/kg през 2019 г. Това представлява ръст за периода от 37.6% или 3.2% средногодишно. През 2015 г. има ръст от над 13% спрямо 2014 г., а след това ръст практически не се наблюдава. Най-малък е ръстът при шарановите видове: между 13% и 19% за периода или средногодишно между 1.25–2.5%.

Таблица. 4. ***Цена на едро за килограм продукция от производство на аквакултура по видове в България в левове***

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Шаран	5,06	5,02	4,91	4,74	5,29	5,26	5,29	5,37	5,37	5,63	5,86
Толстолоб	2,78	2,70	2,78	2,91	3,28	2,99	3,04	3,08	3,09	3,11	3,14
Пъстърва	7,67	7,76	8,24	8,44	8,71	8,67	8,79	8,99	8,93	8,97	9,10
Сом	6,21	5,75	7,33	7,77	8,64	8,70	8,69	8,39	8,52	8,61	8,89
Бяла риба	5,31	5,27	5,94	6,38	6,52	6,44	7,29	7,57	7,30	7,22	7,30
Бял Амур				5,50	6,03	6,18	6,22	6,01	6,41	6,41	6,55

Източник: САПИ

Цени за потребителите - цени на дребно

Цените на дребно на продукти от аквакултура се покачват плавно за периода 2009-2019 г. Цените на пъстървата се покачват от 8 лв/kg през 2009 г. до 9.72 лв./kg през 2019 г. Това представлява ръст за периода от 21.5% или 2% средногодишно. За периода 2014-2019 г. има малък спад на цените. Цените на сомовите риби се покачват от 7.86 лв/kg през 2009 г. до 10.33 лв/kg през 2019 г. Това представлява ръст за периода от 31.4% или 2.8%. средногодишно. За периода 2014-2019 г. ръстът е минимален – 0.8% средногодишно. Повишаване на цената има и при бялата риба от 6.39 лв/kg през 2009 г. до 8.36 лв/kg през 2019 г. Това представлява ръст за периода от 30.8% или 2.8% средногодишно. Най-малък е ръстът при шарановите видове: между 4.2%, 10.9% и 17.4% за периода или съответно средногодишно 0.4%, 1.0% и 2.2% за толстолоб, шаран и бял амур.

Като цяло, при нарастването на цените на дребно при отделните видове има по-малки разлики сравнение с нарастванията на цените на едро.

Таблица. 5. ***Цена на дребно за килограм продукция от производство ма аквакултура по видове в България в левове***

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Шаран	5,78	5,74	5,69	5,68	5,94	6,09	6,11	6,12	6,14	6,32	6,41
Толстолоб	3,42	3,36	3,44	3,59	3,88	3,63	3,52	3,52	3,53	3,56	3,56
Пъстърва	8,00	8,53	8,47	9,67	10,07	10,21	10,12	9,70	9,67	9,84	9,72
Сом	7,86	8,00	8,64	9,19	9,83	9,92	10,08	9,78	9,84	9,85	10,33
Бяла риба	6,39	6,35	6,81	7,08	7,06	7,60	7,69	7,55	7,70	8,08	8,36
Бял Амур	5,84	5,54		6,44	6,48	6,50	6,50	6,47	6,62	6,75	6,86

Източник: САПИ

Цялостни ценови вериги

Разликата между производствената цена, определена от разходите за дейността и приходите на производител, определени от приходите от дейността, е минимална като в четири от десетте години за периода 2009-2018 г. подсектор Аквакултури като цяло е на загуба. С други думи, увеличението между производствена цена и приходите на производител е минимално.

В Таблица 6 са представени разликите от приходи на производител към цени на едро и от цени на едро към цени на дребно от веригата за продукти от улов и аквакултури.

Таблица. 6. ***Разлики в другите звена от веригата за продукти от аквакултури***

Вид	От приходи на производител към цени на едро	От цени на едро към цени на дребно
Пъстърва	Увеличение между 16% и 69% през различните години с медиана 22%.	Увеличение между 3% и 18% през различните години с медиана 10%.
Шаран	Увеличение между 40% и 149% през различните години с медиана 70%.	Увеличение между 9% и 20% през различните години с медиана 14%.
Сом	От намаление с 22% до увеличение с 72% през различните години с медиана 23%.	Увеличение между 14% и 39% през различните години с медиана 16%.
Бяла риба	Увеличение между 15% и 98% през различните години с медиана 44%.	Увеличение между 0% и 21% през различните години с медиана 12%.

Източник: ЕОППРА, САПИ

→ Няма сериозни разлики в увеличението от цени на едро към цени на дребно. То е на средни нива между 10% и 16%.

→ За някои години се наблюдават по-ниски цени на едро от приходи на производител, особено за продукти от улов. Това вероятно се дължи на присъствие на продукти от внос в търговията на едро и дребно.

→ Пъстървата се предлага като пресен/охладен продукт с големи обеми в среден ценови клас и има относително високи разходи за отглеждане. Това обуславя най-ниското наблюдавано увеличение между цени на производител и цени на едро.

→ Шаранът има сред най-ниските разходи за отглеждане, предлага се като пресен/охладен продукт с големи обеми в среден/нисък ценови клас и се конкурира с други пресни продукти на по-високи цени. Това обуславя относително високото увеличение между цени на производител и цени на едро.

→ При цените на сомовите видове на едро (и дребно) вероятно има смесване на пресни/охладени продукти от българска аквакултура със замразени продукти от внос, което води до ненадеждност на изводи.

→ Бялата риба е пресен/охладен продукт с малки обеми в среден ценови клас и се конкурира с други пресни продукти на по-високи цени. Това обуславя относително високото увеличение между цени на производител и цени на едро.

Внос и износ

В годините 2009-2014 г. има значителен спад във вноса от 42 637 t на 34 114 t. След 2014 г. вносът нараства до над 47 000 t през 2017 г. и надминава нивата от 2009 г. с около 10%. През 2018 г. и 2019 г. вносът остава близо до това нивото от 2017 г. (Фиг. 39).

Фигура 39. Годишен внос на продукти от риба и други водни организми в тонове

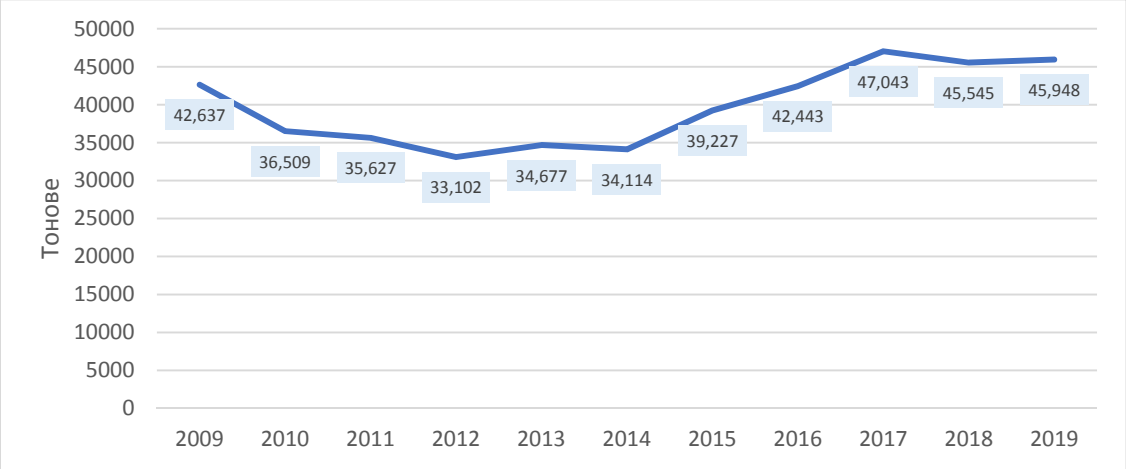

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

Фигура 40. Стойност на годишен внос на продукти от риба и други водни организми в милиони левове

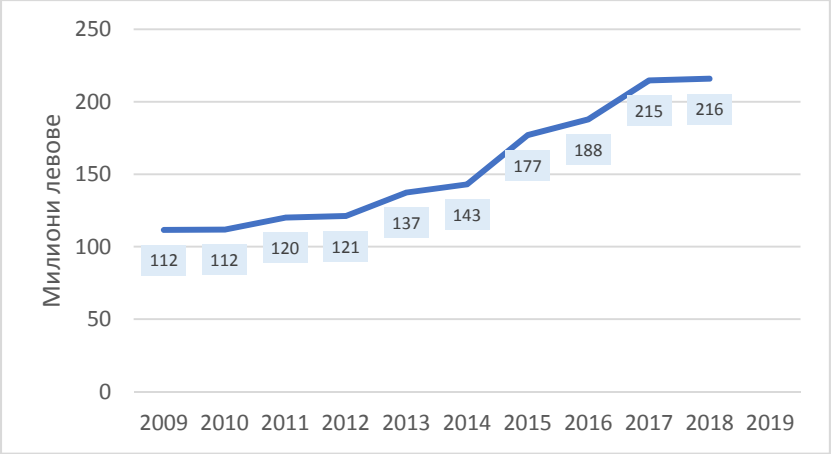

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

Средната цена на един килограм продукт от внос нараства от 2.6 лв/kg през 2009 г. до 4.2 лв за kg през 2014 г. и 5 лв/kg през 2019 г. За периода 2014-2019 г. средногодишното нарастване е 3.5%. В годините 2009-2015 г. обемът на износа остава почти постоянен - от 12 556 t през 2009 г. до 11 761 t през 2014 г. и 10 843 t през 2015 г. След 2016 г. обемът на износа нараства значително и достига 19 459 t през 2017 г., с което надминава нивата от 2009 г. с около 55%. През 2018 г. и 2019 г. има лек спад спрямо 2017 г., но нивата са по-високи от всички останали години в периода.

Фигура 41. Обем на годишен износ на продукти от риба и други водни организми в тонове

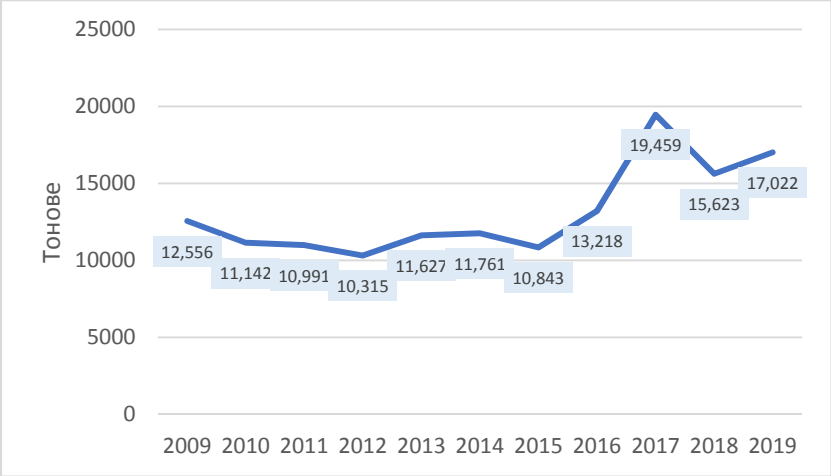

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

Фигура 42. Стойност на годишен износ на продукти от риба и други водни организми в тонове,

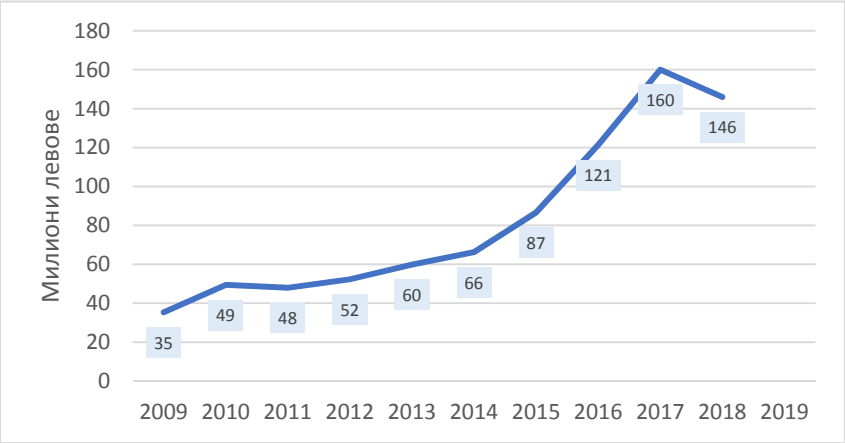

Източник: ЕОППРА, ЕВРОСТАТ

Стойността на годишния износ на продукти от риба и други водни организми нараства от 35 мил. лв през 2009 г. на 66 мил. лв през 2014 г. и 150 мил. лв през 2019 г., като най-висока стойност достига през 2017 г. (160 мил. лв). Средногодишният растеж е 15.7%, а между 2014 г. и 2017 г. той е 34.3%.

Средната цена за килограм продукция за износ се променя от 2.8 лв/ kg през 2009 г. и 5.6 лв/kg през 2014 г. до 8.8 лв/kg през 2019 г., като най-висока стойност достига през 2018 г. – 9.3 лв/kg. За целия период средногодишният ръст на средната цена в левове за килограм е 12% на година, а за периода 2014-2019 г. - 94% за година.

Основни видове, обект на внос и износ

Доминиращи във вноса през 2019 г. са видовете скариди, скумрия, сьомга, лаврак, ципура и риба тон (с близо 60% общ дял от стойността на вноса). Това са видове, които не се произвеждат в аквакулутури или са обект на риболов в България. Доминиращите в износа през 2019 г. видове скариди, рапана, сьомга, пъстърва, скумрия, хайвер, тон, аншоа и сардини (с над 70% общ дял от стойността на износа) са имали дял от 46% през 2009 г., като относително постоянни видове са рапаните, пъстървата, скумрията и хайвера, а останалите увеличават своя дял. Цените за производство от аквакултура, внос и износ са много близки, което е индикатор, че се търгува основно прясна и прясно-охладена продукция с минимална преработка. Преработените рапани формират вторият по големина дял в стойността на износа. Обемът им се запазва относително постоянен за периода 2009-2019 г. и само интензивното развитие на преработка на други видове от внос намалява техния дял в износа. Хайверът запазва позициите си на продукт с постоянен дял от стойността на българския износ. Единичната му цена за периода варира значително в зависимост от това, каква част от преработката му се случва в страната.

Конкурентноспособност на сектора

Годишните продажби на едро нарастват с най-висок темп между 2009 г., когато са 154.9 мил. лв и 2011 г., когато достигат 249.9 мил. лв и не се променят до 2014 г.,

когато са 236.7 мил. лв. За периода 2014-2018 г. има нарастване със стойност 290.1 мил. лв (за 2018 г.). Годишните продажби на дребно нарастват относително равномерно през целия период от 136.6 мил. лв през 2009 г. и 256.5 мил. лв през 2014 г. до 368 мил. лв през 2018 г. До 2013 г. включително, продажбите на едро са по-високи от продажбите на дребно, а след 2014 г. продажбите на дребно са по-високи. Средният годишен ръст на продажбите на едро за периода 2009-2018 г. е 3.1%, а на дребно 10%. За периода 2014-2018 г. показателите са съответно 5.2% и 9.4%. Индексът на потребителските цени отчита средногодишната инфлацията на пазара. За търговията с риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели той има следните стойности (Таблица 7).

Таблица. 7. ***ИПЦ за търговия с риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели в милиони левове***

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
13,5	-1,2	8,4	7,1	-0,2	-1,8	0,3	0,4	0,3	-0,3

Източник: НСИ

Среден годишен ръст на продажбите с отчитане на инфлацията за продажбите на едро за периода 2009-2018 г. е 0.2%, а на дребно 7%. За периода 2014-2018 г. показателите са съответно 5.4% и 9.7%. Сравнението между средния годишен ръст на продажбите и средния годишен ръст на продажбите с отчитане на инфлацията позволява да се заключи, че ръстът през периода 2009-2013 г. се дължи основно на инфлация на цените, а ръстът от 2014 г. до 2018 г. не се дължи на инфлация на цените.

Фигура 43. Годишни продажби на едро и дребно на риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели в милиони левове

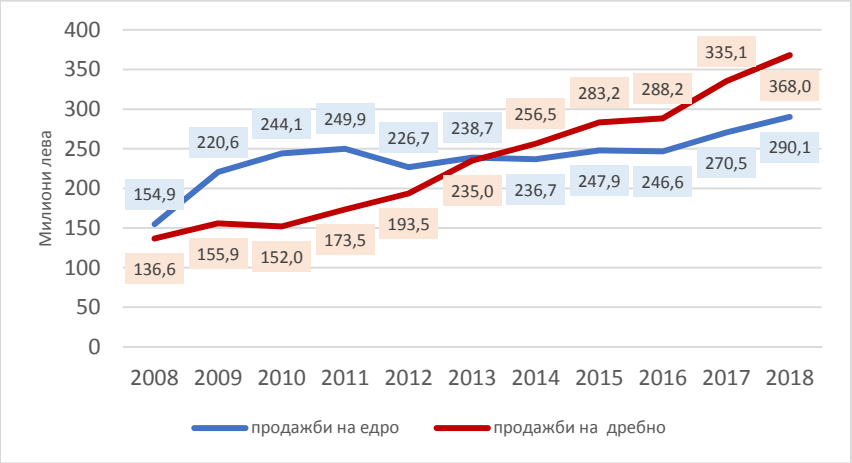

Източник: НСИ

2.4 Консумация на продукция от аквакултури

Средната консумация на риба и рибни продукти за периода 2010-2019 г. е 5.4 kg (4.9 – 6.7) (Фиг. 44).

Фигура 44. Базовата тенденция при консумацията на риба и рибни продукти средно на лице от домакинство

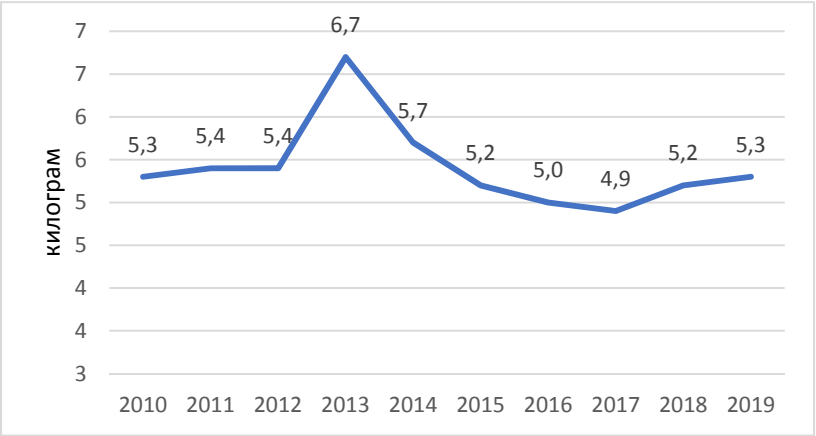

Източник: НСИ

С 5.3 kg на глава от населението за 2019 г. България е на предпоследно място по потребление на продукти от риба и аквакултури в ЕС. Средното ниво за ЕС е 24.3 kg на човек или 3.33 пъти по-високо отколкото в България. Водещи страни са Португалия с 56.8 kg на човек и Испания с 45.6 kg на човек. Доминиращият модел за консумация на риба сред градските жители е веднъж седмично. Общо над половината граждани (54%) консумират риба поне веднъж седмично, 77% го правят поне няколко пъти месечно, а 89% поне веднъж на месец. Основното място за консумация на риба и рибни продукти остава домът. Специализираните рибни ресторанти са най-малко популярни (1/4 не консумират риба в тях). Рибата се купува прясна или замразена веднъж седмично или няколко пъти месечно. Много по-рядко тя е готово приготвена или консервирана. Сред посочените консумирани видове риба скумрията е лидер, но тя е не е обект на аквакултура. След нея се нарежда пъстървата. Шаранът е на трета позиция. Следва групата от видове, които събират между 2.5% и 6.5% от спонтанните първоначални посочвания: цаца, хек, сьомга, ципура, риба тон, миди и лаврак. Градските жители посочват големите магазинни вериги - хипермаркети и супермаркети и специализираните магазини за риба, като източник на риба. Един от четирима разчита на самостоятелен улов.

2.5 Състояние на околната среда, климатични промени и аквакултури

България е страна относително бедна на езера и големи реки. Водните обекти в които може да се осъществява отглеждане на риби и други водни организми у нас са: териториалните крайбрежни води на Черно море и изкуствени водни басейни - малки, средни и големи язовири, и специализирани басейнови стопанства, изградени във вътрешността на страната. Общата водна площ, включваща и вътрешните водоеми на страната, която се използва за аквакултура е 55 362.5 dka, считана към средата на 2013 г., съгласно данни от информационно статистическата система на ИАРА. Водните ресурси на територията на България са неравномерно разпределени както по количество, така и по качество. Дължината на течащите води у нас е 20 231 km, а водната повърхност е около 150

km^2. Основната част от речния отток (81.3%) се формира в зоната на планините и хълмистите части на страната. В най-североизточните части на България липсват течащи води. Поради малката, и при това със сложен релеф, територия на България реките са сравнително къси, с не големи водосборни басейни и следователно не много пълноводни. Всички реки в Северна България имат пролетно-лятно пълноводие, а реките в Южна България и по Черноморското крайбрежие зимно - ранно пролетно пълноводие. В България съществуват около 400 езера, но те са с малки размери и обща площ от 95 km^2. Част от тях са ледникови, други са в близост до Черно море (Варненско, Белославско, Бургаско и др.), трети са крайречни (езерото Сребърна). Повечето наши езера са резервати (ез. Сребърна) или пък силно замърсени (Варненско езеро). Зарибяването на глациалните езера днес се отчита като грешка в управлението на тези водни тела, довела до еутрофикацията им. Езерата, попадащи в резервати и защитени територии също не могат да бъдат интензивно експлоатирани за рибостопански дейности. На национално равнище 63% от подземните водни тела (106 от общо 169) са изпълнили целта „добро състояние“ (описана в чл. 4 на Рамковата директива за водите и Раздел 5 на ПУРБ).

За регулиране на речният отток, напояване, добив на енергия и питейни нужди у нас са изградени около 3 200 различни по размер язовири. Броят на големите язовири в България е 216. От 53 комплексни значими язовира с общ обем от 6,697.8 милиона m^3, 23 се намират в Източнобеломорския район, което представлява общ обем на съхранение от 3,105.5 милиона m^3, което е 46.4% от общия обем на язовирите. Обемът на комплексните и значими язовири в Дунавския район е по-малък - 28.4% от общия обем за страната (16 язовира с общо 1 902.38 милиона m^3). Обемът в Черноморския район представлява 16.8% (8 язовира с общо 1 123.02 милиона m^3), а в Западнобеломорския район - 8.4% (6 язовира с общо 566.9 милиона m^3). Използването на язовирите в страната за производство на аквакултури е развита стопанска дейност и добра възможност за различни райони на страната да разнообразят спектъра на произвежданата животновъдна продукция.

Крайбрежната ивица на Черно море е с дължина от 378 km. Териториалните морски площи на страната (до 12 морски мили) са 6 506 km^2. Площта на континенталния шелф е 10 886 km^2, а икономическата зона в Черно море - 25 699 km^2. Лимитиращите фактори за развитието на аквакултурите по черноморското крайбрежие са: 1. природните условия не предоставят добре защитени от вълнение райони като фиорди и силно врязани в сушата заливи, което налага използването на щормоустойчиви съоръжения, което несъмнено оскъпява производството от марикултури; 2. силното антропогенно влияние, което се изразява в значителна еутрофизация и появата на цъфтеж на водорасли, а от тук и на явления като кислороден дефицит и замори по чувствителните на кислород хидробионти, наблюдавани главно в крайбрежните зони; 3. високите летни температури в повърхностните слоеве на водите по черноморското ни крайбрежие, съчетани с ниско кислородно насищане на водата. Алтернатива

представлява разполагането на ферми on-shore и захранването им с подземни солени води, но за това са необходими предварителни проучвания.

Плановете за управление на речните басейни (ПУРБ) от второ поколение показват, че близо една трета от всички повърхностни водни обекти (297 от общо 955.31%) отговарят на набелязаната цел "добър екологичен статус на водните тела". Въпреки това съществуват значителни разлики, вариращи между 41% в Дунавски речен басейн и едва 5% в Черноморски район. На национално равнище 34% от повърхностните водни тела имат добро химическо състояние. Във водата на Варненския залив фитопланктонът, макрозообентосът и зоопланктонът са в лошо състояние. Замърсени са водите и на почти всички наши големи реки. Степента на замърсеност на отделните поречия е различна и зависи от броя на замърсителите, количеството и качеството на отпадъчните води (органични и неорганични, токсични и безвредни) и обема на речния отток. Във всички Басейнови дирекции най-често срещаните причини за невъзможност за постигане на добър статус са повишените концентрации на азот и фосфор, както и високите нива на еутрофикация на водите. Изхвърлянето на необработени или недостатъчно обработени битови отпадъчни води, изхвърлянето на недостатъчно обработени промишлени отпадъчни води, както и селскостопанските дейности са често срещани причини за замърсяването на повърхностните водни тела. Главни източници на замърсяването са отпадъчните промишлени води от целулозната, дрождовата, химическата, рудообогатителната, консервната, местната и текстилната промишленост, нефтопреработвателната, индустриалните предприятия (целулоза и хартия, химикали, консервиране), отпадъчни води от населените места и животновъдните ферми.

Подземните сладководни ресурси в Бургаската долина, Варненския регион, Стара Загора, област Разград показват замърсяване по отношение на съдържанието на хлориди, сулфати, нитрати, обща минерализация. Замърсяването с нитрати и сулфати е резултат от високата степен на използване на торове в земеделските земи.

2.5.1 Влияние на климатичните промени върху развитието на аквакултурите в България

Различните прогнозни сценарии[3] за климатични промени в България показват влияние в различна степен, но във всички случаи, то се оценява като неблагоприятно[4]. Единно е становището, че страната попада в зона на засушаване. Прогнозите са за намаляване на общото количество на валежите и речния отток, особено чувствително изразено в Черноморския район. Положителният тренд на зимните и летните температури в западните части на Черно море ще повлияе негативно първо най-чувствителни зони - плитките заливи, лиманите и крайморските езера. Във връзка с температурните промени на морската вода, съществува опасност от масово развитие на микроводорасли във водата и

[3]Александров, В. 2014. Климатични промени в България: минало, настояще и бъдеще. Достъпна на адрес: http://catrisk.insmarket.eu/docs/Veselin-Alexandrov.pdf

[4] Аналитични услуги по Националната стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие. Оценка на воден сектор. Доклад по Проект № P160511

свързания с това кислороден дефицит. Много от хидробионтите, чувствителни към параметрите на околната среда, могат да бъдат засегнати, което ще ограничи възможностите за отглеждане на аквакултури във морето.

Прогнозата за засушаване предполага и увеличена продължителност на периодите на ниски води, намаляване на нивото на реките и намалени нива на подземните води. По-високите температури ще повлияят негативно и качеството на прясната вода. Това ще затрудни сериозно стопанствата, чието водоснабдяване е речно или изворно. Най-чувствителни в това отношение са пъстървови ферми, много от които през последните години изпитват остър дефицит на благоприятни като качество и количество водни ресурси, най-вече през летните месеци. Повлияни от климатичните промени ще са и садковите стопанства. Основна причина ще е необходимостта от промяна на предназначението на някои водоеми, използвани до момента за промишлено водоснабдяване, рибовъдство и други нужди, към такива за питейни води, което автоматично ще анулира развитието на интензивното рибовъдство в тях.

Неблагоприятните климатични сценарии включват и увеличаване на риска от наводнения. Това може да доведе до увреждане на хидротехнически съоръжения (язовирни стени, канали, кранове), като най-силно ще бъдат засегнати малките язовири, при които амортизирането на тези съоръжения отдавна е факт. Очаква се появата на по-силни ветрове и повече бури, което може да доведе до навлизане на някои замърсители във водите (торове, пестициди, хербициди), както на подземните, така и на повърхностните водни тела.

2.5.2 Влияние на аквакултурите върху околната среда

В България влиянието на аквакултурите върху околната среда има два основни аспекта: 1) органично натоварване на водите чрез въвеждане на органична материя и 2) изпускане на чужди видове (риби, патогени и други) в природата. Според българското законодателство, допустимите концентрации на общ азот във водата, отделени след производството на аквакултури, не трябва да надхвърля 10 $mg.l^{-1}$, а на фосфор 5 $mg.l^{-1}$ (НАРЕДБА № 6 от 9.11.2000 г. за емисионни норми за допустимото съдържание на вредни и опасни вещества в отпадъчните води, заустване във водни обекти). С най-малък риск от негативно въздействие са аквакултурите, отглеждани по екстензивен и полуинетнзивен метод в малки и средни язовири, в землени басейнови стопанства, където вследствие на прилагане на поликултурното отглеждане на риба се усвоява цялата хранителна база на водоема, а макрофитната растителност спомага за извличане на значителна част от биогенните елементи от водата, идващи от аквакултурата. От друга страна относително ниската или даже липсваща проточност на водата в басейните и язовирите ги превръща в утаители и спомага по този начин за пречистване на водата. С малък риск към природата е и отглеждането на риби в рециркулационни системи. При тях пречистването на отпадните води на изхода на фермата е технически възможно, а самото водопотребление е далеч по-ниско в сравнение с класичките типове производства.

Аквакултурите в България са един от основните причини за разпространението на чужди видове хидробионти. Повечето чужди видове са внесени и интродуцирани съзнателно за целите на аквакултурата, но други са попаднали случайно, като „придружители“ на целевите видове. Българското законодателство предвижда строг контрол върху вноса, транспорта и търговията с живи хидробионти.

Във връзка с контрола върху влиянието на садковата аквакултура върху екологичното състояние/потенциал на водните тела е разработена успешно и се прилага на национално ниво методика за определяне на максимално допустимото количество риба, което може да се отглежда в садки за всеки отделен язовир, базирана на спецификите на водите, вида на отглежданата риба, начина и вида на използвания фураж, водосбора, времето на престой на водата в язовира и др. Въвеждането на производствен лимит за садковите стопанства има за основна цел запазване/постигане на добър екологичен потенциал на водните тела и устойчиво развитие на садковата аквакултура в тях.

2.5.3 Аквакултурите и опазване и възстановяване на околната среда и биологичното разнообразие

Култивирането на риби и други хидробионти дава шанс на местното население да намери трудова реализация и същевременно да се намали натиска от изземване на рибни ресурси от природни водоеми и унищожаването на естественото биоразнообразие в тях. Пример за такъв подход у нас е култивирането на есетрови риби. До преди около 20 години добивът на черен хайвер и месо от тези застрашени в световен мащаб видове бе разрешен както в р. Дунав, така и в Черно море. С установяването на драстично намалялата численост на повечето от тези видове, а дори и на изчезването на някои от тях, тези практики са преустановени. Днес, отгледаните във ферми есетри задоволяват търсенето на местния и международния пазар, а част от произведените по контролиран път риби се използват и за зарибяване на естествени водоеми с цел подпомагане възстановяването на популациите им. За периода 2013-2019 г. в р. Дунав са пуснати над 100 000 бр. есетрови риби от видовете чига и пъструга[5]. Над 20 000 бр. тримесечни рибки от критично застрашения вид руска есетра са пуснати само през 2019 г. край гр. Белене съвместно от Международната природозащитна организация WWF и Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури. Планирано е и ново зарибяване през 2020 г. През 2014 г. и 2015 г. WWF България извърши зарибяване на Дунав, като пусна в басейна на реката 51 000 бр. есетрови риби от вида чига, като рибките са произведени и отгледани в рибовъдни стопанства у нас, а за родителски индивиди са използвани риби с дунавски произход.

За поддържането на запасите на речната (балканска) пъстърва в редица реки и езера у нас се разчита почти изцяло на зарибяване с риби получени в рибовъдните стопанства. Подобни практики в направление консервационна аквакултура могат

[5] Дейностите са в изпълнение на проект на оперативна програма „Околна среда 2007-2013 г.”, съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие и от Кохезионния фонд на Европейския съюз „Прилагане на дейности от Националния план за действие за есетровите риби с цел подобряване състоянието и опазване на есетрите в България”.

да се развият и приложат по отношение и на редица други видове, чийто популации са в една или друга степен на застрашеност. Такива са видовете европейска змиорка (*Anguilla anguilla*), калкан (*Scophthalmus maximus*), налим (*Lota lota*), речен рак (*Astacus astacus*), балканска пъстърва (*Salmo trutta*) и др. Не само стопански значими видове могат да бъдат обект на консервационната аквакултура. Такива могат да са и редица видове като главоча (*Cottus gobio*), черната (балканската) мряна (*Barbus petenyi*), бряната (*Chalcalburnus chalcoides*), скобара (*Chondrostoma nasus*) и др. Честите инциденти на акутно замърсяване на реките и други водни басейни у нас са съпроводени обичайно с масова смъртност на риби. Само за първите пет месеца на 2019 г. са регистрирани над 10 случая на масово измиране на риби както в реките, така и по черноморското ни крайбрежие. И тъй като в много случаи обезрибяването е пълно, а възстановяването на ихтиофауна по естествен път може да стане много бавно, то тук именно е подходящо да се извърши зарибяване с местни видове риби, получени в рибовъдни стопанства.

Макар понастоящем в България все още да няма регламентирани правила за работа на аквакултурните стопанства, попадащи в защитени зони на мрежата Натура 2000, както и мерки, които би следвало да се приложат, редица стопанства преустройват производството си съобразно с целите на съответните защитени зони. Близо една трета (около 160 бр.) от рибовъдните стопанства, разположените във вътрешните водоеми на територията на страната попадат в защитените зони на екологичната мрежа Натура 2000 (по данни на собствено проучване към 2015 г.[6]). Броят на топловодните рибовъдни стопанства, попадащи в границите на защитените зони към 2015 г. е бил 100 (63 % от общия брой сладководни стопанства). В защитени територии попадат също 36 студеноводни рибовъдни стопанства или 23% от общия брой сладководни стопанства в България. . Комбинираните рибовъдни сладководни стопанства, разположени в защитени зони са 23 бр., или 14 % от общия брой сладководни стопанства, попадащи в Натура 2000 и 4.6 % от всички 500 бр. сладководни стопанства у нас. В защитени зони по Директива 92/43/ЕИО за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна попадат общо 90 стопанства или това са 57% от стопанствата в Натура 2000 и 18% от общия брой стопанства у нас. В защитени зони само по Директива 79/409/ЕИО за опазването на дивите птици попадат 25 стопанства или 5% от общия брой стопанства в България и 16% от стопанствата в Натура 2000. 44 рибовъдни стопанства са разположени на територия, защитавана и по двете Директиви, съответно 8.8% от общия брой и 27% от стопанствата попадащи в мрежата Натура 200.

Всички рибовъдни стопанства, предоставящи акваекологични услуги, получават финансово подпомагане/компенсации за пропуснатите ползи и/или извършените допълнителни дейности за изпълнение на изискванията, заложени в управлението на защитените зони. Тази компенсаторна мярка е могла да се прилага от ОПРСР и ОПМДР, но за съжаление в периода и на двете Оперативни програми броят на

[6] Uzunova E., E. Radeva, R. Tzonev. 2015. Inland Aquaculture Development in the Natura 2000 Sites in Bulgaria: Ecological Approach and Aqua-Environmental Measures. *Bulg. Jour. Agr. Sci.* 21 (Supplement 1), 56–60.

възползвалите се рибовъдни стопанства е само 5, въпреки вече изложеният факт, че голям брой рибовъдни стопанства в страната попадат в защитените зони.

2.6 Преглед на нормативната уредба в подсектор аквакулути

Законът за рибарството и аквакултурата (ЗРА)[7] урежда отношенията, свързани със собствеността, организацията, управлението, ползването и опазването на рибните ресурси във водите на Република България, търговията с риба и други водни организми. Законът има за цел да осигури:

- → Устойчиво развитие на рибните ресурси, възстановяване и опазване на биологичното равновесие и обогатяване на разнообразието на рибните ресурси във водните екосистеми
- → Развитие на стопанския и любителския риболов и аквакултурите
- → Прилагане на правилата за отговорен риболов
- → Повишаване потреблението на риба и рибни продукти в страната.

ЗРА предвижда следните режими за извършване на производство на аквакултури, администрирани от ИАРА:

- → Регистрационен режим за лицата, които развъждат и отглеждат риба и други водни организмии производството на носители на генетичен материал от хидробионти (Чл. 25 ЗРА). Когато техническите съоръжения са във водите на Черно море, регистрацията се извършва и след съгласуване с ръководителите на териториалните дирекции на ИАМА и с ръководителите на военноморските бази на Българската армия.
- → Регистрация кораби, използвани при аквакултурно производство във водите на Черно море.

Законът за водите (ЗВ) предвижда следните режими, администрирани от Басейновите Дирекции:

- → Разрешителен режим за ползване на воден обект за аквакултури и свързаните с тях дейности.

Законът за ветеринарномедицинската дейност предвижда следните режими, администрирани от БАБХ:

- → Регистрационен режим на животновъден обект по чл. 137 от Закона за ветеринарномедицинската дейност (Регистрация на зоопаркове, аквариуми, терариуми, циркове, ферми, волиери и вивариуми)

Производителите на аквакултури, регистрирани по реда на ЗРА, се ползват с правата на земеделски стопани по смисъла на Закона за подпомагане на земеделските производители. Съгласно предвижданията на ЗРА (чл.25) условията и реда за определяне на лимити за обема производство в обектите за аквакултури се определят с наредба на министрите на земеделието, храните и горите и на околната среда.

[7]Обн., ДВ, бр. 41 от 24.04.2001 г., последни промени бр. 98 от 13.12.2019 г., в сила от 13.12.2019 г.

Изискванията по отношение режимите за производство на аквакултури са регламентирани в подзаконови актове към ЗРА:

- → ползването на язовирите - държавна собственост, за аквакултури; редът и условията за определяне на зони за аквакултури в язовири - държавна собственост, определени само за любителски риболов; правилата за извършване на аквакултури в язовирите - държавна собственост, в Черно море и р. Дунав са регламентирани в **НАРЕДБА № 37 от 10.11.2008 г.** за ползването на язовирите - държавна собственост, в рибностопанско отношение и правилата за извършване на стопански, любителски риболов и аквакултури в обектите - държавна собственост по чл. 3, ал. 1 от Закона за рибарството и аквакултурите[8]
- → Редът за воденето на всички регистри по ЗРА е регламентиран в **НАРЕДБА № 7 от 21.11.2019 г.** за водене на регистрите по чл. 16, ал. 1 от Закона за рибарството и аквакултурите[9]
- → изискванията по отношение съдържанието на технологичното описание на обектите за производство на аквакултури и технологичната схема на производство на аквакултури са регламентирани в **НАРЕДБА № 18 от 4.11.2016 г.** за съдържанието на технологичното описание и технологичната схема на производство на аквакултури[10].

Изискванията по отношение режимите за производство на аквакултури са регламентирани в подзаконови актове към ЗВ:

- → използването на повърхностните води и водни обекти, редът и условията за издаване на разрешителни за използване на повърхностните води са регламентирани с **НАРЕДБА за ползването на повърхностните води**[11]**.**
- → изискванията за качество на пресните води, обитавани от риби и изискванията за качество на крайбрежните морски води и морски води, вдадени в сушата, осигуряващи нормално съществуване и възпроизводство на ракообразни и мекотели, вкл. високо качество на добиваните от тях продукти за директна употреба от човека са регламентирани с **Наредба № 4 от 20.10.2000 г.** за качеството на водите за рибовъдство и за развъждане на черупкови организми[12]

Изискванията по отношение режимите за производство на аквакултури са регламентирани в подзаконови актове към ЗООС:

- → условията и редът за извършване на оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС) на инвестиционните предложения по чл. 81, ал. 1, т. 2 от ЗООС са регламентирани в **Наредбата** за условията и реда за извършване на оценка на въздействието върху околната среда[13]

---

[8]Издадена от министъра на околната среда и водите и министъра на земеделието и храните , обн., ДВ, бр. 100 от 21.11.2008 г., в сила от 21.11.2008 г., последни *промени* бр. 26 от 23.03.2018 г., в сила от 23.03.2018 г

[9]Издадена от министъра на земеделието, храните и горите, обн., ДВ, бр. 94 от 29.11.2019 г. в сила от 29.11.2019 г.

[10]Издадена от министъра на земеделието и храните, обн., ДВ, бр. 90 от 15.11.2016 г., в сила от 15.11.2016 г.

[11]Приета с ПМС № 352 от 14.12.2016 г., обн., ДВ, бр. 100 от 16.12.2016 г.

[12]Издадена от министъра на околната среда и водите, министъра на земеделието и горите и министъра на здравеопазването, обн., ДВ, бр. 88 от 27.10.2000 г.

[13]Приета с ПМС № 59 от 7.03.2003 г., обн., ДВ, бр. 25 от 18.03.2003 г., последни промени бр. 67 от 23.08.2019 г., в сила от 23.08.2019 г.

Изискванията по отношение режимите за производство на аквакултури са регламентирани в подзаконови актове към ЗБР:

→ извършване на оценка по чл. 31 от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР) на планове, програми, проекти и инвестиционни предложения за съвместимостта им с предмета и целите на опазване на защитените зони е регламентирано в **НАРЕДБА** за условията и реда за извършване на оценка за съвместимостта на планове, програми, проекти и инвестиционни предложения с предмета и целите на опазване на защитените зони[14]**.**

Изисквания към обектите за производство на аквакултури

Изискванията към обектите за производство на аквакултури са регламентирани в ЗВМД и подзаконови актове към него:

→ ветеринарномедицинските, мерките за биосигурност и зоохигиенните изисквания към животновъдни обекти за отглеждане на селскостопански животни, охлюви и калифорнийски червеи; задълженията на собствениците или ползвателите на животновъдните обекти за изпълнение на тези изисквания са регламентирани в **НАРЕДБА № 44 от 20.04.2006 г.** за ветеринарномедицинските изисквания към животновъдните обекти[15]**.**

→ специфичните хигиенни изисквания към обектите за производство на храни от животински произход; изискванията към лицата, които се занимават с добив, производство, преработка, съхранение, транспорт и пускане на пазара на храни от животински произход се уреждат с **НАРЕДБА № 36 от 23.03.2006 г. за** специфичните изисквания при производство, транспортиране и пускане на пазара на суровини и храни от животински произход[16]

Изисквания по отношение търговия и превоз на риба и други водни организми

Изискванията по отношение търговия и превоз на риба и други водни организми са регламентирани в ЗРА и подзаконови актове към него:

→ осъществяване на първа продажба на продукти от риболов е регламентирано в **НАРЕДБА № 4 от 13.01.2006** г. за условията и реда за осъществяване на първа продажба на риба и други водни организми[17].

Изискванията по отношение търговия и превоз на риба и други водни организми са регламентирани в ЗВМД и подзаконови актове към него:

→ здравните изисквания към животните, които трябва да се прилагат при пускането им на пазара, внасянето и транзита на стопански водни животни и продукти от тях и предпазните мерки по отношение контрола на болестите по стопански водни животни, предприемани от Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ), както и мерките, предприемани от лицата, отговорни за аквакултурнопроизводствения бизнес са регламентирани в **Наредба № 17 от 16.06.2008 г.** за здравните изисквания към стопанските водни

[14]Приета с ПМС № 201 от 31.08.2007 г., обн., ДВ, бр. 73 от 11.09.2007 г., в сила от 11.09.2007 г., последни промени ДВ бр. 3 от 5.01.2018 г.
[15]Издадена от министъра на земеделието и горите, обн., ДВ, бр. 41 от 19.05.2006 г., последни промени бр. 5 от 17.01.2020 г.
[16]Издадена от министъра на земеделието и горите, обн., ДВ, бр. 35 от 28.04.2006 г., в сила от 1.09.2006 г.,последни промени бр. 23 от 29.02.2008 г.
[17]Издадена от министъра на земеделието и горите, обн., ДВ, бр. 14 от 14.02.2006 г.

животни, продуктите от тях и предпазването и контрола на болести по водните животни[18].

Изискванията по отношение на организации на производителите на продукти от риболов и/или на продукти от аквакултури, асоциации на организации на производители и междубраншови организации в сектора на рибарството са регламентирани в подзаконови актове към ЗРА:

→ условията и редът за признаване на тези организации е регламентиран в **НАРЕДБА № 7 от 22.11.2018** г. за условията и реда за признаване на организации на производители на продукти от риболов и на продукти от аквакултури, асоциации на организации на производители и междубраншови организации в сектора на рибарството и за одобрение на планове за производство и предлагане на пазара[19].

Изискванията по отношение на контрола върху производството на аквакултури, упражняван от ИАРА са регламентирани в подзаконови актове във ЗРА:

→ размерът на обезщетенията за причинени вреди на рибните ресурси са регламентирани в **НАРЕДБА за размера на обезщетенията за причинени вреди на рибните ресурси**[20], изпълнението на която е възложено на министъра на земеделието, храните и горите.

Нормативни актове в подготовка имащи отношение към подсектор Аквакултури

→ Наредба за Биосигурност в аквакутурите

→ Наредба за рибните проходи.

2.7 Образование, обучение и научно-изследователска дейност

2.7.1 Образователни и изследователски ресурси и капацитет

В три акредитирани висши училища по чл. 85, ал. 1, т. 7 на Закона за висшето образование (ЗВО) и техни структури, съгласно чл. 25 от ЗВО, се провежда обучение по специалности, свързани със сектор Рибарство (подсектор Аквакултури):

→ **Софийски университет „Св. Климент Охридски"**

Обучението се провежда в Биологическия факултет на СУ. Възможност за специализиране в областта на аквакултурите се предоставя в магистърската степен на обучение. Магистърските програми „Приложна хидробиология и аквакултури" и „Приложна хидробиология и аквакултури - за неспециалисти" включват задължителните курсове по Сладководни аквакултури, Морски аквакултури, Болести на хидробионти, Водна токсикология, Сапробиология, Управление на водните ресурси, Водопречистване, над 12 специализирани курса,

[18]Издадена от министъра на земеделието и храните, обн., ДВ, бр. 64 от 18.07.2008 г., в сила от 1.08.2008 г., последни промени бр. 58 от 15.07.2014 г., в сила от 16.11.2014 г.
[19]Издадена от министъра на земеделието, храните и горите, обн., ДВ, бр. 99 от 30.11.2018 г., в сила от 30.11.2018 г.
[20]Приета с ПМС № 272 от 3.12.2001 г., обн., ДВ, бр. 106 от 7.12.2001 г., в сила от 7.12.2001 г., изм., бр. 55 от 7.07.2017 г., в сила от 7.07.2017 г.

лятна учебна практика. За последните 10 години двете магистърски програми са завършили над 70 студенти. Катедрата има акредитация да подготвя студенти в образователна степен *доктор* по програма „Хидробиология“ в област на висше образование: 4. Природни науки, Математика и Информатика; Професионално направление: 4.3. Биология. Катедрата участва в една международна научна мрежа свързана с обучението в областта на Аквакултурите: AQUA-TNET3 Aqua-tnet – Promoting Innovation and European Dimension through Lifelong Learning in the field of Aquaculture, Fisheries and Aquatic Resources Management – Thematic Network, Кординатор: John Bostock, University of Stirling, UK.

→ **Тракийски университет**

Обучението на студентите в редовна и задочна форма на обучение се извършва в Катедра ”Биология и аквакултура” към Аграрния факултет на ТУ, където има разработена бакалавърска и магистърска програма. В секция „Аквакултура“ към катедрата се работи в направления: Разработването на интензивни технологии за отглеждане на хидробионти; Анализ на финансовия мениджмънт на рибовъдните ферми; Екологичната оценка на аквафермите; Пазарна информация и редуциране на ценовия риск при аквапроизводството; Икономически анализи на рибовъдните ферми; Екологична оценка на рибовъдните ферми и органична аквакултура.

→ **Лесотехнически университет**

Обучението на студентите се извършва във Факултета по горско стопанство. В Катедра „Ловно стопанство“ обучението се провежда по курсовете „Биология, технологии и болести по рибите“ (предназначен за студентите по ветеринарна медицина), и курсовете „Рибно стопанство“ и „Технологии и управление в рибарството и аквакултурата“. Курсовете имат за цел да дадат познания и практическа подготовка на студентите в областта на биологията на рибите, техническите и технологични достижения при развъждането и отглеждането на риба и други водни организми, формите на организация на рибопроизводствените предприятия, стопанските рискове, застраховането,нормативната уредба в отрасъла "Рибарство и аквакултури” и др.

Научно-изследователската дейност, свързана с подсектор Аквакултури се осъществява основно в:

→ **Институт по Рибарство и аквакултури, ССА, Пловдив**

Приоритетна дейност в института е провеждането на изследователска дейност в областта на репродукцията и технологиите за отглеждането на стопански ценни видове риба с цел устойчиво развитие на топловодната аквакултура в страната. Основните насоки на изследователската дейност в тази област са поддържане на генофонд от стопански видове риби и оптимизиране на методите за репродукция и технологиите за отглеждане на традиционни и нови хидробионти. Особено актуални са и изследванията, свързани с проблемите на екологията на вътрешните водоеми в страната, използвани за рибовъдни цели. Основните дейности на работа в тази насока са мониторинг на параметрите на водните екосистеми и оптимизиране на условията за отглеждане на хидробионти в тях с цел опазване на околната среда. Качеството на продукцията от аквакултура в зависимост от прилаганите производствени технологии и параметрите на околната среда е третата насока на научно-изследователска дейност в института. Институтът

осъществява научно обслужване и оказва научно-методична помощ на рибопроизводителите в страната. Учените предоставят специализирани консултации, изготвят експертни оценки и участват в програми за обучение.

→ **Институт по рибни ресурси, ССА, Варна**

ИРС е научно-изследователски институт основан през 1932 г. От началото на 50-те години на миналия век ИРР осъществява изследвания в български териториални черноморски води. Понастоящем притежава колекция от данни, събирани в продължение на много години и даващи възможност да се правят заключения за главните промени на Черноморската екосистема за продължителен период от време.

→ **Институт по Океанология, БАН, Секция „Биология и екология на морето"**

Развива научните основи за прилагане на екосистемния подход в управлението на човешките дейности, свързани с използване на морските биологични ресурси; изучава биоразнообразието на Черно море на популационно-генетично, видово, хабитатно и екосистемно равнище, включително функционални и трофични взаимодействия между организмите; извършва мониторинг и оценки на екологичното състояние на водите и състоянието на морската околна среда, разработва индикатори и класификационни системи за екологична оценка; оценява запасите и популационните параметри на интензивно експлоатираните видове риби в Черно море, изготвя препоръки за опазване, възстановяване и устойчиво използване на рибните и нерибните биологични ресурси; разработва научни подходи за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие, включително обявяване и управление на морски защитени територии и зони; разработва научните основи за култивиране на хидробионти.

→ **Институт по биоразнообразие и екосистемни проучвания, БАН**

Институтът осъществява значими научни изследвания в областта на теоретичните и приложните аспекти на екологията, биоразнообразието, опазването на околната среда и устойчивото ползване на биологичните ресурси. Приоритетни направления са: Структура и функциониране на биотичните съобщества, екосистемите и ландшафтите; Разнообразие на организмите и техните екологични взаимоотношения; Научни основи на опазване на живата природа – разкриване застрашаващите фактори и разработка на методи за тяхното отстраняване или ограничаване; Подходи и методи за устойчиво управление на биологичните ресурси; Екология и биология на икономически и социално значими видове, ограничаване на въздействието и регулиране числеността на видове.

2.7.2 Анализ на състоянието на научно-изследователската дейност

Научно-изследователската дейност в областта на аквакултурите е в следните направления:

→ разработване на нови и/или усъвършенстване на съществуващи биотехнологии за отглеждане и размножаване на хидробионти

→ оценка на влияниението на аквакултурите върху околната среда

- оценка на екологичното състояние/потенциал на водоемите във връзка с развитието на устойчиви авакултури в тях
- нови технологии и инженерни решения за отглеждането на хидробионти, пречистване на водите и еколосъобразни подходи
- кръгова икономика и чисти технологии
- оценка на състоянието и мерки за опазване и възстановяване на популациите на застрашени видове хидробионти - морски и сладководни
- подобряване на законодателството в областта на аквакултурите, както и внедряването на най-добри практики в Закона за рибарство и аквакултурите.

За съжаление връзката между науката и практиката в страната е изключително слаба и е почти прекъсната и от двете страни. Осезаема е липсата на подкрепа на сектора от страна на науката в областта на иновациите, но от друга страна и рибопроизводителите не търсят научните институти за съвмества дейност. Малък е броят на проектите, изпълнявани съвместно от научни организации и стопански субекти в реални производствени условия. В страната не се изградиха модерни центрове за изследвания в областта на аквакултурите, които да отговорят на изискванията и нуждите на съвременното аквапроизводство, вкл. индустриалното производство. Значителна част от резултати от научни изследвания в областта на аквакултурите рядко достигат до реално заетите в производството и не успяват да окажат съществен принос за устойчивото развитие на аквакултурите в страната. Намалява значително провеждането на научни форуми, посветени на аквакулутрите. За периода 2014-2019 г. са проведени епизодични срещи, научни симпозиуми и др. в страната, основно поради липса на финансови средства или предпочитание на учените да участват в подобни мероприятия, организирани в чужбина. Опити да бъдат медиатор между науката и практиката играят някои фирми, опериращи в сектора на продажба на фуражи, медикаменти, апаратура и др., който представят свойте продукти пред производителите. Но тези представяния са крайно недостатъчни, за да запълнят необходимостта от знания, информираност и квалификация на заетите в сектора.

Публикациите в областта на аквакултурите за периода 2014-2019 г. са над 250 бр., но статиите се публикуват в повечето случаи на английски език (поради изисквания в закона за научните степени и звания във връзка с израстването на научните кадри). Научната дейност на сектора не се отразява в самостоятелно списание или друг информационен бюлетин, издаван в България, който да стигне до широката практика. Като тематична единица „Рибарство, околна среда, аквакултури“ съществува в списание *Bulgarian Journal of Agricultural science*, което е реферирано в множество бази данни, но статиите се публикуват само на английски език.

Не са регистрирани научни сдружения на работещите в областта на Аквакултурите в България, което е предизвикателство пред научната общност за в бъдеще.

Много специалисти, напускащи учебните заведения с квалификации в областта на аквакултурите рядко намират реализация на пазара на труда. Паралелно с това, редица предприятия в сектора ползват консултански услугите на специалисти от други страни. Това потвърждава липсата на достатъчен контакт между научния и производствения сектор, а също така и на доверие по между им.

Не се предлагат курсове, семинари и други форми на обучение, чрез които специалистите, работещи в областта на аквакултурите (в производството) да осъвременяват знанията си, което в миналото е било широко прилагана практика. Дефицит на знания в практиката има особено в диагностиката, профилактиката и лечението на болестите по рибите и другите хидробионти, в прилагане на методите за репродукция и др. Не се реализират проекти в направление „Учене през целия живот“.

2.8 Управление на подсектор Аквакултури

Законът за рибарството и аквакултурите регламентира отговорните органи и техните основни правомощия и функции по управление на рибарството и аквакултурите.

2.8.1 Разработване на политика

В ЗРА не е изрично посочен орган, отговорен за разработване на националната политика в областта на рибарството и аквакултурите. На министъра на земеделието, храните и горите са възложени правомощия да ръководи, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на рибарството и аквакултурите.[21] На Дирекция "Обща политика в областта на рибарството" в МЗХГ са възложени функции за подпомагане на министъра при разработване, координиране и провеждане на държавната политика в областта на рибарството, прилагане на Общата политика в областта на рибарството, Общата организация на пазарите на продукти от риболов и аквакултури и определяне на националните приоритети в тези области[22] На Дирекция "Държавни помощи и регулации" в МЗХГ са възложени функции за подпомагане на министъра при определяне и осъществяване на политиката за национално подпомагане в земеделието, рибарството и горското стопанство в съответствие със законодателството на ЕС за държавните помощи.

2.8.2 Стратегическо планиране

Министерският съвет по предложение на министъра на земеделието, храните и горите, министъра на транспорта и министъра на околната среда и водите приема Национална програма за рибарството и аквакултурите[23].

Със Закона за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България (ЗМПВВППРБ)[24] се предвижда разработването на Морски

[21] Чл. 3, ал. 1 УСТРОЙСТВЕН ПРАВИЛНИК на Министерството на земеделието, храните и горите, Приет с ПМС № 260 от 14.10.2019 г., обн., ДВ, бр. 82 от 18.10.2019 г.
[22]Чл.40, т,. 1 УСТРОЙСТВЕН ПРАВИЛНИК на Министерството на земеделието, храните и горите, Приет с ПМС № 260 от 14.10.2019 г., обн., ДВ, бр. 82 от 18.10.2019 г.
[23]Чл. 4, ал. 1 ЗРА

пространствен план на Република България, който определя пространственото и времевото разпределение на осъществяваните и на бъдещите дейности по използване на морските пространства, с изключение на дейностите, чиято цел е отбраната или националната сигурност на Република България[25]. Планът включва и зоните за риболов и зоните за отглеждане на аквакултури. Общото ръководство и координация на дейността по морско пространствено планиране се осъществява от министъра на регионалното развитие и благоустройството, който отговаря и за изработването и поддържането на Морския пространствен план на Република България.

2.8.3 Прилагане на политика

На дирекция "Обща политика в областта на рибарството" в МЗХГ са възложени функции да подпомага министъра при разработване, координиране и провеждане на държавната политика в областта на рибарството, прилагане на Общата политика в областта на рибарството, Общата организация на пазарите на продукти от риболов и аквакултури и определяне на националните приоритети в тези области.

Основните функции по прилагане на политиката включват:

- управление на националните квоти за риболов предоставени на Република България съгласно регламентите на Съвета за определяне на възможностите за риболов на определени рибни запаси и групи рибни запаси, които са приложими в Черно море
- разработване на проекти на нормативни актове и стратегически документи за развитие на рибарството и опазване на рибните ресурси
- признаване на организации на производители, асоциации на организации на производители и междубраншови организации в сектора на рибарството и поддържане на актуален списък на признатите организации
- координация на дейноститена МЗХГ с МОСВ и с други ведомства и организации, които имат отношение към устойчивото развитие на рибните ресурси
- участие в работни групи и изготвяне на позиции по вътрешна и външна политика в рибарството към Съвета на ЕС
- изпълнява функциите на секретариат и организира дейността на постоянната комисия по чл. 10, ал. 7 от Закона за рибарството и аквакултурите и консултативния съвет по рибарство, който е създаден към министъра (НТСРА).

Дирекция "Морско дело и рибарство" в МЗХГ изпълнява функциите на Управляващ орган на Програмата за морско дело и рибарство 2014-2020 г. (ПМДР). На тази дирекция е възложена подготовката на програмните документи,

[24]Обн., ДВ, бр. 12 от 11.02.2000 г., последни промени бр. 28 от 29.03.2018 г.
[25] Чл. 51в ЗМПВВППРБ

които са свързани с управление на средствата от Европейския фонд за морско дело и рибарство за следващия програмен период 2021-2027 г.

На Дирекция "Държавни помощи и регулации" в МЗХГ са възложени функции за подпомагане на министъра при определяне и осъществяване на политиката за национално подпомагане в земеделието, рибарството и горското стопанство в съответствие със законодателството на ЕС за държавните помощи.

На Дирекция "Европейска координация и международни отношения" в МЗХГ са възложени функции по подпомагане на министъра при осъществяването на политиката в областта на международните отношения, двустранното и многостранното международно сътрудничество в областта на земеделието, храните, горите и рибарството, както и при участието му в работата на международни организации в тези области.

Управлението и наблюдението върху рибарството, аквакултурите и търговията с риба и други водни организми се извършват от Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури (ИАРА) към министъра на земеделието, храните и горите.[26]

ИАРА осъществява дейности, свързани с прилагането на политиката в областта на рибарството в рамките на Общата политика в областта на рибарството, държавния надзор, контрола върху риболовните дейности в рибностопански води и обекти.

ИАРА е Управляващ орган по отношение на средствата от Европейския фонд по рибарство на Европейския съюз (ЕФР на ЕС), предназначени за прилагането на Оперативната програма за развитие на сектор "Рибарство" на Република България 2007-2013 г. (ОПРСР).

На Главна дирекция "Рибарство и контрол" на ИАРА са възложени функции по изготвяне на програмните документи за прилагане на структурната политика на ЕС в областта на рибарството. С промени в Устройствения правилник на агенцията, направени в началота на април 2020 г.[27]. на отделните звена в обща и специализирана администрация са възложени и функции по подпомагане дейностите по Програмата за морско дело и рибарство.

Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури, Българската агенция по безопасност на храните и Изпълнителната агенция "Морска администрация" осъществяват съвместна дейност по регистрацията и контрола на риболовните кораби.[28]

Към министъра на земеделието, храните и горите като консултативен орган е създаден Консултативен съвет по рибарство и аквакултури, в който се включват представители на Министерството на околната среда и водите, Министерството на земеделието, храните и горите, Министерството на здравеопазването, Българската агенция по безопасност на храните, Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури, Изпълнителната агенция по горите, Изпълнителната

[26]Чл.5 , ал. 1 ЗРА
[27] ДВ, бр. 20 от 10.03.2020 г., в сила от 1.04.2020 г.
[28] Чл.6, ал. 7 ЗРА

агенция "Морска администрация", научни организации в областта на рибарството и аквакултурите, организации на производителите на продукти от риболов, организации на производителите на продукти от аквакултури, асоциации на организации на производителите и националното риболовно сдружение по чл. 11, ал. 3 ЗРА. НТСРА обсъжда и дава становища по програми, документи и въпроси, свързани с отрасъла, поставени за разглеждане от министъра на земеделието, храните и горите.

Министърът на земеделието, храните и горите признава:

- → организации на производителите на продукти от риболов
- → организации на производителите на продукти от аквакултури
- → асоциации на организации на производителите[29]
- → междубраншови организации в сектора на рибарството[30].

Териториалните, регионалните и националното риболовни сдружения:

- → участват в изпълнение на мероприятия за разселване на зарибителен материал в естествени води и водни обекти и изкуствени водни обекти - държавна собственост, предназначени за любителски риболов, като осигуряват не по-малко от 10 на сто от финансирането
- → осъществяват охраната на обектите, определени само за любителски риболов, на териториите на действие на съответните сдружения, където управлението на рибните ресурси им е възложено и съдействат за опазване на рибните ресурси.

Министърът на земеделието, храните и горите възлага на Териториалните риболовни сдружения управлението на рибните ресурси в реките, старите речни корита и изкуствени водни обекти (язовирите, бентовете и изравнителите, каналите, баластриерните водоеми, хидропарковете, технологичните водоеми на електрическите централи и на други индустриални предприятия или земеделски стопанства) - държавна собственост, определени само за любителски риболов.

Общинските съвети могат да възлагат управлението на рибните ресурси във водни обекти - общинска собственост, за любителски риболов на Териториални риболовни сдружения, регионални сдружения и национално сдружение за осъществяване на общественополезна дейност.

2.8.4 Контрол по прилагането на политиката

На Дирекция "Обща политика в областта на рибарството" в МЗХГ са възложени функции по мониторинг върху дейността на ИАРА с цел гарантиране на изпълнението на изискванията на европейското право и прилагане на националната политика в областта на рибарството и осъществяване на контрол върху дейността на признатите организации и асоциации в сектора на рибарството за спазване на критериите за признаване.

[29] отговарят на изискванията на Регламент (ЕС) № 1379/2013, Чл.10, ал. 1 ЗРА
[30] Чл.10в, ал. 1 ЗРА

Дирекция "Морско дело и рибарство" на МЗХГ изпълнява функциите на Управляващ орган на Програмата за морско дело и рибарство 2014-2020 г. (ПМДР), като контролира изпълнението на делегираните на Държавен фонд "Земеделие" - РА, функции по програмата; контролира работата на Националната рибарска мрежа за периода 2014-2020 г.

На Дирекция "Държавни помощи и регулации" в МЗХГ са възложени функции за подпомагане на министъра при осъществяване на контрол на процеса на прилагане на схемите за държавни помощи от Държавен фонд "Земеделие".

Контролът върху рибарството, аквакултурите и търговията с риба и други водни организми се извършват от Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури (ИАРА) към министъра на земеделието, храните и горите.[31]

Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури, Българската агенция по безопасност на храните и Изпълнителната агенция "Морска администрация" осъществяват съвместна дейност по контрола на риболовните кораби.[32]

Изпълнителната агенция по рибарство и аквакултури осъществява при необходимост съвместна дейност с Главна дирекция "Гранична полиция" (ГДГП), с Агенция "Митници" и с всички служби, осъществяващи задължителен граничен контролза контрол на риболовните кораби, риболова и рибностопанските дейности в граничната зона, в зоните на граничните контролно-пропускателни пунктове, пристанищата, вътрешните морски води, териториалното море, прилежащата зона, континенталния шелф, изключителната икономическа зона, българския участък на река Дунав и в другите гранични реки и водоеми.

Контрол върху ползването и опазването на рибните ресурси в морските пространства и вътрешните водни пътища по смисъла на Закона за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България по отношение на чуждестранните риболовни кораби се упражнява и от Главна дирекция "Гранична полиция".

Изпълнителната агенция по горите (ИАГ) и нейните структури осъществяват контрол по опазването на рибните ресурси във водните обекти, ползвани за любителски риболов в района на дейност на нейните структури и контрол по спазване на правилата за любителски риболов при условията и по реда на ЗРА и Закона за горите.[33]

Контролът по опазването на биологичното разнообразие на рибните ресурси се упражнява от министъра на околната среда и водите и от министъра на земеделието, храните и горите.

[31] Чл.5 , ал. 1 ЗРА
[32] Чл.6, ал. 7 ЗРА
[33] Чл.7 ЗРА

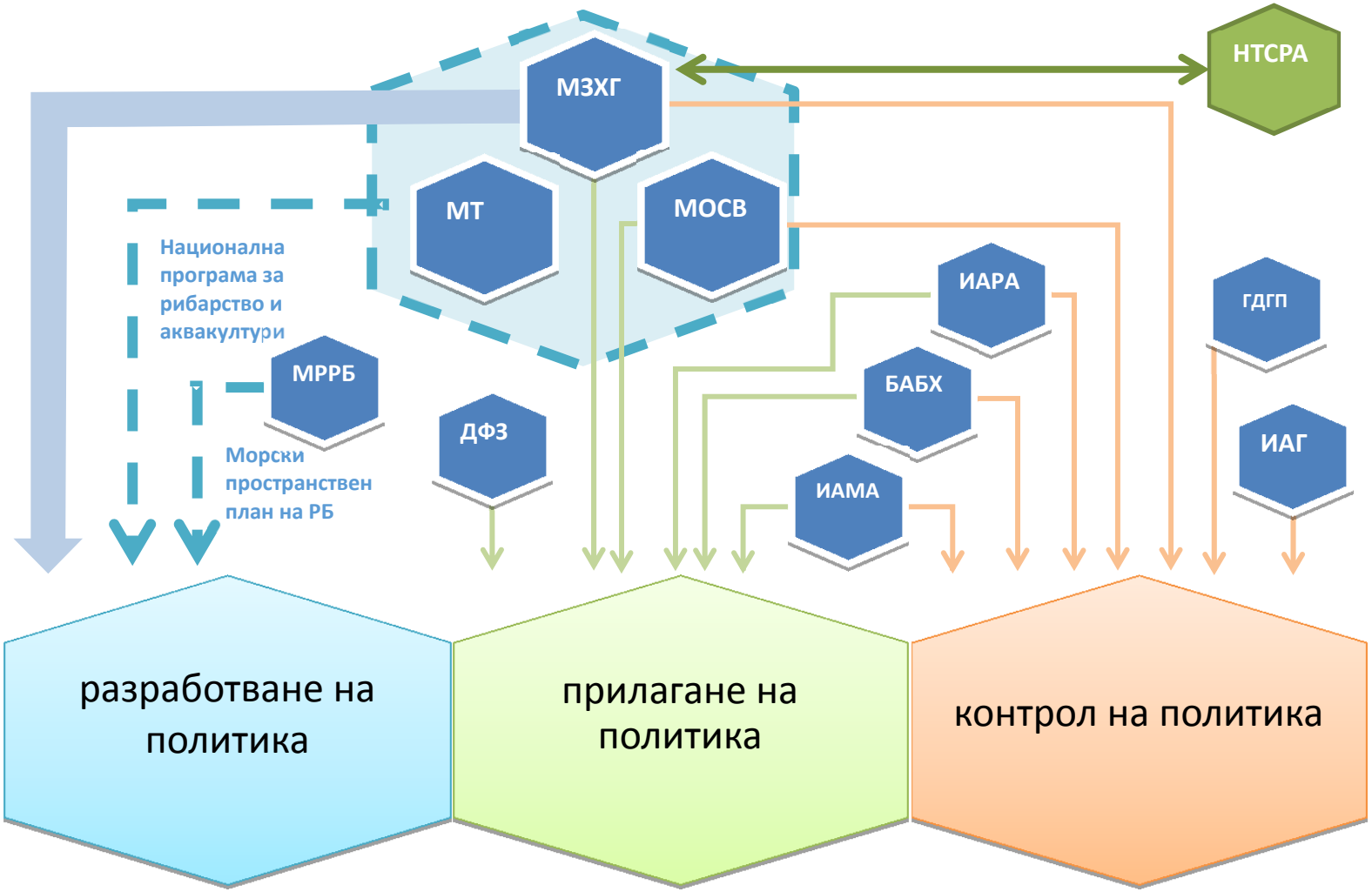
НТСРА
МЗХГ
МТ
МОСВ
Национална програма за рибарство и аквакултури
МРРБ
Морски пространствен план на РБ
ДФЗ
ИАРА
БАБХ
ИАМА
ГДГП
ИАГ
разработване на политика
прилагане на политика
контрол на политика

2.9 Достъп до финансови средства

2.9.1 Принос на оперативните програми за развитието на подсектор Аквакултури

Прегледът за изпълнението на Оперативната програма за развитие на сектор Рибарство 2007-2013 г. е отразен в „Окончателния доклад за изпълнението на Оперативна програма за развитие на сектор „Рибарство“ (2007-2013) на Република България“, одобрен от Комитета по наблюдение през 2017 г. Подпомагането на подсектор Аквакултури се осъществява от мерки по ос 2 на ОПРСР „Аквакултура, риболов във вътрешни водоеми, преработка и маркетинг на продукти от риболов и аквакултура” - мярка 2.1. „Производствени инвестиции в аквакултурата“ и мярка 2.2. „Аква-екологични мерки“. Според Доклада една от мерките с най-голям интерес от страна на бизнеса е мярка 2.1. „Производствени инвестиции в аквакултурата“.

По мярка 2.1 „*Производствени инвестиции в аквакултурата*” са подпомогнати проекти за изграждане на нови стопанства за отглеждане и развъждане на аквакултури и разширяване и/или модернизация на съществуващи стопанства, които допринасят за постигане на една или повече от специфичните цели на мярката. За целия период на действие на ОПРСР по мярка 2.1. са подадени общо 192 проектни предложения. Общият брой на сключени договори е 91, от които 34 са анулирани. За периода 2007-2013 г. по ОПРСР по Мярка 2.1 „Производствени инвестиции в аквакултурата“ са подпомогнати общо 57 рибовъдни стопанства. Най-висок е броят на подпомогнатите мидени ферми и садкови стопанства - по 15 бр., следвани от РАС, стопанствата със земните и бетонни басейни - по 7 бр., и язовирните стопанства - 6 бр.

Мярка 2.2. *Аква-екологични мерки* е насочена към подпомагането на проекти, насочени към използването на методи за производство на аквакултури, благоприятстващи опазването и подобряването на околната среда, и съхранението на ресурсите (включително за стартиране на биологично производство на аквакултура) и за получаване на сертификати за съвместимост с екологичните стандарти. Общият бюджет по мярка 2.2. е на стойност 39 002 евро. За целия период на действие на ОПРСР по мярка 2.2 са подадени общо 5 проектни предложения, сключени са два договора за предоставяне на безвъзмездна финаносова помощ, като един от тях в последствие е анулиран.

ОПРСР (2007-2013) е подпомогнала появата на 32 нови стопанства за отглеждане на риба и миди и модернизацията и реконструкцията на 25 съществуващи стопанства. От общо 57 бр. подпомогнати от ОПРСР (2007-2013) ферми, към 2019 г. 10 ферми (17%) не фигурират вече в регистъра на ИАРА като рибопроизводители; 13 ферми (23%) се водят като активни, но 11 от тях през 2018 г. са декларирали в ИАРА нула тона произведена продукция, и всичките 13 през 2018 г. са с нулева продукция; 5 ферми (9%) са декларирали минимални количества продукция през последните две години; към 2019 г. активни от подпомогнатите общо 57 ферми са 29 ферми (51%).

Подпомогнатите от ОПРСР рибовъдни стопанства и мидени ферми в страната са разположени относително равномерно из цялата страна, като са локализирани в 19 области.

Чрез ОПРСР (2007-2013) са подпомогнати основно стопанства, които отглеждат традиционни за аквакултурата в страната видове. Наред с това е направен опит да се

разнообрази видовият състав на обектите на аквакултурата. Отглеждането на африкански сом е относително успешна дейност, както от технологична гледна точка, така и от видовата му специфичност - видът е с голям толеранс към качеството на водата и високата гъстота на посадката, и не напразно е един от малкото видове, препоръчан като подходящ за отглеждане в рециркулационни системи от Европейската асоциация на рибопроизводителите.

Процентът на изпълнение на производствената програма (ПП) като цяло за целия наблюдаван период от 2013 до 2018 г. възлиза на 64%, варирайки между 113 и 41% през отделните наблюдавани години. След пикът от 113% през 2013 г. изпълнението на ПП се стабилизира около 61-65%, след което през 2017 и 2018 г. се наблюдава спад. Това се дължи на факта, че доста стопанства, които трябва да започнат да функционират след 2016 г. изпитват технологични трудности и не могат да произведат планираните количества аквакултури. Това се отнася основно за РАС за отглеждане на змиорка, кохо сьомга и бяла риба, и за мидените ферми. Той е най-нисък при мидените ферми и РАС, съответно 24 и 38%, чието производство се оказва проблемно. Като такова може да се определи и отглеждането на риба в садки в малки и плитки язовири, а също така и отглеждането на нови видове като цяло.

Таблица. 8. ***Заложено и произведено количество в тонове в различни стопанства, подпомогнати от ОПРСР и % на изпълнение на ПП за целия период 2013-2018 г.***

Вид стопанства	заложено	изпълнено	% изпълнение
садкови стопанства	**7 349,5**	**7 757,4**	**105,6**
стопанства с рециркулационни система (РАС)	**3 312,7**	**1 264,3**	**38,2**
стопанства със землени басейни	**1 887,6**	**2 565,8**	**136**
стопанства с бетонни басейни	**1 502,9**	**2 385,8**	**158,7**
язовирни стопанства	**1 738,7**	**1 494,9**	**86**
мидени ферми	**13 403,7**	**3 162**	**23,6**
общо количество заложени/изпълнени аквакултура (риба и миди), t), подпомогнато от ОПРСР	**29 195,1**	**18 630,2**	
разлика между заложено и изпълнено количество аквакултура, подпомогнато от ОПРСР	**(-) 10 565**		**64**

Делът на произведеното количество аквакултура подпомогнато от ОПРСР (от 2013 до 2018 г.) спрямо общото произведено в страната за същия период варира от 57 до 6.5%, като единствено през 2013 г. делът му възлиза на повече от половината от общото произведено количество. През следващите три години (от 2015 до 2017 г.) този дял варира от 35 до 26%, т.е. намалява двойно спрямо 2013 г. и представлява вече една трета от произведеното количество в страната. През следващите години тази тенденция се запазва - през 2018 г. той е 13,4%, а през 2018 г. едва 6,5% от общото произведено количество аквакултури.

На фона на ясно изразената тенденция за повишаване на производството от аквакултура за периода 2013-2018 г., нарастването на подпомогнатото от ОПРСР аквакултурно производство за наблюдавания период е с отрицателна тенденция. Важно е да се подчертае, че повечето от изградените производствени мощности,

подпомогнати от ОПРСР са активни стопанства и имат капацитет за производство, но по една или друга причина те не произвеждат или не произвеждат продукция, отговаряща на заложения им капацитет. Трябва да се вземе под вниание и кумулиращият ефект, които оказват инвестициите от ОПРСР във времето, т.е. инвестиции в мощности от предходния програмен период продължават да функционират и дават своя принос към общата продукция в страната, макар и вече да са излезли от мониторинговия период и не попадат в групата на подпомагани от ОП.

ПМДР (2014-2020) е подпомогнала появата на 25 нови стопанства за отглеждане на риби и други водни организми по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“ (от общо 43 бр. подпомогнати) и на 16 нови стопанства по мярка „Нови производители на аквакултури“, или общият брой на новите ферми е 41 бр.

С най-голям интерес от страна на бизнеса са две от допустимите дейности за финансиране по ПМДР, а именно „Продуктивни инвестиции в аквакултурата“, вкл. „Малки проекти“ и „Насърчаване на нови производители на аквакултури, развиващи устойчиви аквакултури“, като броят на одобрените проекти е съответно 43 бр., 20 бр. и 16 бр. Най-висок е броят на подпомогнатите стопанства с рециркулационни системи - общо 17 бр. за двете мерки, като по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“ техният брой е 12 бр., а по мярка „Нови производители на аквакултури“ - 5 бр.

Общото количество риба и други водни организми, заложено за производство в подпомогнатите ферми (59 бр.) възлиза на 5 558 t/г., от които 4 037 t (72%) във ферми, подпомогнати по мярка „Произоводствени инвестиции в аквакултурата“ и 1551 t (28%) във ферми, подпомогнати по мярка „Нови производители“. В сравнение със заложеното количество в подпомогнатите от ОПРСР ферми - средно 4 866 t (lim 2095-6774 t), от ПМДР е заложено подпомагането на средно 690 t повече продукция. Заложеното производство в новите ферми (41 бр.) от двете мерки, подпомогнати от ПМДР е 3 500 t/г., което представлява повече от половината - 62,6%, от общото заложено количество - факт, който може да се окаже проблемен в изпълнението на ПП поради недостатъчния опит на стартиращите ферми.

Подробно въздействието на двете оперативни програми върху развитието на подсектор Аквакултури е представено в Приложение 1.

2.9.2 „Научени/ненаучени уроци“ за следващия програмен период

Като недостатъци по изпълнение на ОПРСР и ПМДР през изминалия програмен период могат да се отчетат:

- → ниското качество на постъпилите проектни предложения от подсектор Аквакултури, без професионална обосновка, водещо до анулирането им в процеса на изпълнение или до невъзможност за изпълнение на ПП
- → инвестиционните проекти в подсектор Аквакултури са тромави, обхващат много допустими дейности, с цел по-добро класиране, което ги натоварва излишно и нерационално с нерентабилни/излишни дейности (напр. инвестиции в размножителния процес)
- → нисък дял на инвестиционни проекти с по-малък размер, които касаят основно модернизация на съществуващи стопанства и предприятия

- липсата/ограничената организираност в професионални организации на производители на аквакултури определено има принос за хаотичното и с ниско качество на предлаганите на проекти в областта на аквакултурата
- бенефициенти, неизпълнили производствените си програми по проекти по ОПРСР, са спечелили проекти и при ПМДР
- заложени критериите за допустимост да идентични с тези за избор на проекти
- недостатъчни/липсващи обучения за повишаване на квалификацията (технологична и производствена) на служителите, отговорни за одобрението на проекти, което води до рискови проекти/дейности и неизпълнение на ПП
- рядко класирането на проекти включва експертиза от външни експерти, което е наложително при сложни и нови технологии
- налични в страната производствени мощности, подпомогнати от ОП, които не произвеждат или са неокапацитени; това касае преди всичко нови производители на аквакултури и не се среща при действащи стопанства с история
- одобрение на проекти за изграждане на производствени мощности в неподходящи водоеми (садки в малки и плитки язовири) или отглеждане на хидробионти в несвойствени за тях мощности (бяла риба в садки)
- нереални производствени програми; заложените за производство количества в много случаи са нереалистични и целят да покрият по-високите прогнозни приходи
- голям брой рециркулационни системи в страната, без наличие на обучен персонал с умения и квалификация за тяхната добра експлоатация;
- обвързване на инвестициите в аквакултурата с инвестиции в репродуктивния процес, което води до изграждане на много люпилни, без да има подготвен персонал да извършва размножителния процес, вкл. целогодишно, извънсезонно размножаване за нуждите на рециркулационните системи
- подпомагане отглеждането на нови видове без налична етаблирана индустриална технология в страната за отглеждането им
- недостатъчен предварителен анализ българските и международни пазари, особено в случайте с въвеждане на новите видове
- недостатъчно подпомогнати проекти, предоставящи акваекологични услуги.

2.9.3 Използване на финансови инструменти

По своята същност финансовите инструменти, съфинансирани от Европейския фонд за морско дело и рибарство, осигуряват подкрепа за инвестиции с потенциал осигурените средства да бъдат възвърнати и многократно използвани за по-нататъшни инвестиции. Възвращаемостта на средствата е основна характеристика на финансовите инструменти, а обичайно възвърнатите средства се използват отново с същата област. В този смисъл прилагането на финансови инструменти е подходящо за финансово жизнеспособни проекти, за които се очаква да генерират остатъчен приход или спестявания, за да изплатят обратно получената подкрепа. Необходимо е финансовите инструменти за бъдат проектирани по начин, по който да привличат съфинансиране от

други източници, вкл. от частния сектор, за да се увеличи количеството налични средства особено в сектори/области с проблеми в достъпа до финансиране[34].

Прилагането на финансови инструменти, съфинансирани от ЕФМДР е допустимо, ако те подкрепят инвестиционните приоритети, описани в оперативната програма, подкрепяна от ЕФМДР. Изискването е да бъдат насочени към преодоляване на идентифициран пазарен пропуск, т.е. области, в които банките не желаят да предоставят кредити и/или където частният сектор не иска да инвестира. Финансовите инструменти са налични за всички потенциални получатели в секторите на рибарството и аквакултурите, които предприемат проекти, генериращи приходи. В сектора за преработка помощта за предприятия, които не са малки и средни такива, може да бъде осигурена единствено чрез финансови инструменти. Основните типове финансови инструменти включват кредити, микрокредити, гаранции, дялово участие. Изборът на конкретните приложими типове следва да бъде направено с оглед на идентифицираните проблеми и потребности на предприятията в сектор Рибарство и заинтересованите страни в местните рибарски общности, както и с оглед целите и приоритетите на оперативната програма.

Окончателният доклад за изпълнение на ОПРСР 2007-2013 г. отчита ефекта от прилагане на мярка 2.7. „Схема за финансов инженеринг“. Мярката е включена във Версия № 2 на ОПРСР (одобрена с решение Решение С (2011) 2405 на Комисията от 6.4.2011 г.). Докладът посочва,че мярката е предвидена в отговор на необходимостта от справяне на УО с редица предизвикателства и намиране на решения за реалните проблеми, като: нисък ръст на усвояване на финансовия ресурс по програмата, състоянието сектор „Рибарство“ в условията на икономическа криза и проблемите на компаниите в него, свързани с изключително трудния достъп на фирмите от сектора до инвестиционни ресурси, включително и отказ за достъп за някои от тях, както и липса на оборотни капитали.

Схемата реално стартира през декември 2010 г. след подписване на Финансово споразумение за предоставяне на средства за осъществяване на гаранционна дейност по ОПРСР между УО и Национален гаранционен фонд ЕАД и е прилагана до крайния срок на допустимост на разходите за програмен период 2007-2013, 31.12.2015 г.

Прилагането на схемата за финансов инженеринг е адресирало успешно сериозни трудности за осъществяването на целите на ОПРСР. Конкретните проблеми по осигуряване на финансирането от предприятията от сектора при реализацията на техните инвестиционни проекти са свързани с:

- → Липса на оборотни капитали и липса на собствени средства за реализация на проектите
- → Силно затруднен достъп до инвестиционни ресурси поради:
  - кратка кредитна история на бенефициентите
  - относително ниска кредитоспособност на база на финансовата им отчетност

[34] Финансови инструменти, Европейски фонд за морско дело и рибарство, Европейска комисия, Европейска банка за възстановяване и развитие, www.fi-compass.eu

- липса на средства за осигуряване на достатъчно самоучастие за банково финансиране
- липса или недостатъчност на активи, с които да се обезпечи необходимото банковото финансиране.

Окончателният доклад за изпълнението на ОПРСР посочва, че преди въвеждането на „Схемата за финансов инженеринг“ по ОПРСР до края на 2010 г. сключените договори по мярка 2.1 *„Производствени инвестиции в аквакултурата"* са едва 16, по мярка 2.6 *„Производство и маркетинг на продукти от риболов и аквакултура“* липсват такива. След реализиране на гаранционната схема сключените договори с издадени гаранции и контрагаранции по двете мерки е 1/3 (25 бр.) от общо 74 договора по мярка 2.1 и мярка 2.6. Подобряването на ефективността на сектора е резултат от увеличаване на инвестициите по двете мерки от общо 11, 3 млн. лв. в края на 2010 г. на 70, 6 млн. лв., като 25, 8 млн лв. от тях са с подкрепа на финансовия инструмент.

Прилагането на финансовия инструмент е осигурило възможност и за нарастването на частните инвестиции, съпровождащи реализираните интервенции, което се оценява като много значим ефект от прилагането на програмата. От едва 4, 5 млн. в края на 2010 г. по двете мерки, частните инвестиции нарастват до 28, 2 млн. лв, като 10, 3 млн. от тях са по проекти, подкрепени от финансовия инструмент.

Затрудненията за осигуряване на финансиране на проектите от страна на бенефициентите се оценени като една от основните причини за загуба на финансов ресурс по програмата. Действията на УО за минимизиране на риска от загуба на средства включват въвеждането на финансов инструмент чрез предоставяне на гаранции и контрагаранции по проекти на бенефициенти по 5 мерки от ОПРСР. На техническо ниво, успехът на схемата предотвратява невъзможността за усвояване на допълнително налични средства, като в края на 2011 г. в схемата за финансов инженеринг са прехвърлени 4 687 447 евро като допълнителен ресурс в Националния гаранционен фонд по мярка 2.7 „Схема за финансов инженеринг“. Въвеждането и прилагането на схемата за гарантиране по мярка 2.7 „Схема за финансов инженеринг“, която улесни достъпа на ОПРСР бенефициенти до банково финансиране, допринася в голяма степен за преодоляване на посочените проблеми. Мярка 2.7 "Схема за финансов инженеринг" от ОПРСР е осъществена с помощта на Националния гаранционен фонд (НГФ). НГФ е създаден през 2008 г. като част от групата на Българската банка за развитие. Фондът издава гаранции, допълващи обезпеченията, изисквани от търговските банки при отпускането на кредити за българския бизнес. НГФ улеснява достъпа до финансиране за малките и средните предприятия и спомага за намаляване на лихвите по отпусканите заеми. С подкрепата на фонда се предоставя възможност за кредитиране на стартиращи предприятия и такива без кредитна история.

През декември 2010 г. Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури, в качеството ѝ на Управляващ орган на ОПРСР 2007-2013 подписва споразумение с НГФ, за да улесни достъпа на бенефициентите на програмата до банково финансиране. Прилаганият финансов инструмент е предоставяне на гаранции за кредити за инвестиции. НГФ издава гаранции по кредити, отпуснати от банки на кредитополучатели за осъществяване на проекти в сектор "Рибарство", както и контрагаранции, които НГФ издава по гаранции на банки за авансови плащания по проекти, одобрени за подпомагане по ОПРСР.

Гаранциите на НГФ по проекти в сектор „Рибарство“ са безплатни за бенефициентите и покриват до 80% от сумата на кредитите, но не повече от 3 млн. лева. Те допринасят за по-облекчени условия за кредитиране при 15-те банки-партньори на фонда по гаранционната схема.

За периода до септември 2015 г. НГФ е издал общо 29 гаранции и контрагаранции за 27 проекта на малки и средни предприятия финансирани по ОПРСР на обща стойност 10.624 хил евро. Стойността на сертифицираните разходи е 5 878 191.68 евро публично финансиране. В периода 2012-2015 г. е осигурена подкрепа на финансирането на 16 проекта за рибовъдни стопанства, 4 проекта за преработвателни предприятия, 4 проекта на мидени ферми и 2 проекта по Приоритетна ос 4 на програмата - Устойчиво развитие на рибарските области. Така близо 2/3 от проектите, подкрепени с ресурсите на финансовия инструмент по ОПРСР 2007-2013 са за изграждане и развитие на рибовъдни стопанства.

Ефективната работа по предоставянето на гаранции от страна на НФГ е довела до засилен интерес от страна на всички потенциални бенефициенти. С цел управление на процесите, през 2013 г. УО е въвел ограничения за бенефициентите, свързани с изискване за предоставяне на доказателства за наличието на финансови средства, с цел гарантиране реализацията на инвестиционните им намерения.

Окончателният доклад за изпълнение на ОПРСР отбелязва и идентифициран от Одитиращия орган на програмата проблем, свързан с предоставяне на БФП в по-голям размер от максимално допустимата за 20 от подкрепените чрез финансовата схема проекти (за които е била одобрена максимална БФП по други мерки на програмата в размер на 60 %).

Актуализираната през 2019 г. версия на ПМДР 2014-2020 г[35]. предвижда използване на финансови инструменти за 27 от мерките, включени в нея.

В началото на 2020 г. е изготвена Актуализация на Предварителна оценка за прилагане на Финансови инструменти по ПМДР 2014-2020 г.[36] Оценката потвърждава, че използването на ФИ се счита за ефективен начин за разпределяне на публичен ресурс, включително и средствата от Европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), а прилагането на ФИ през текущия програмен период е значително разширено при националните оперативни програми на Република България, в съответствие със сключеното Споразумение за партньорство между България и ЕС, в което е предвидена разширена роля на ФИ, включително по ПМДР 2014-2020. Посочено е, че България е една от малкото държави с опит по прилагането на гаранционни схеми в сектор „Рибарство“ през периода 2007-2013.

С оглед разширеното прилагане на подкрепа, чрез финансови инструменти в периода 2014-2020 г., българското правителство ще прилага ФИ чрез Фонд на фондовете, като "Фонд мениджър на финансовите инструменти в България" ЕАД (ФМФИБ) е дружеството, което е отговорно за прилагането и изпълнението на ФИ от името на УО на ОП, в съответствие с изискванията на чл. 38 (4) б. „б“, iii) от Регламент (ЕС) № 1303/20132. Предвидените ФИ, посочени в Предварителната оценка и нейната

[35] Одобрена от ЕК на 02 септември 2019 г.
[36] https://www.eufunds.bg/bg/pmdr/node/3999

актуализация са бъдат структурирани на национално ниво и ще бъдат управлявани от ФМФИБ в съответствие с условията на Финансовото споразумение.

Анализът, извършен в рамките на предварителната оценка на ФИ, показва, че с оглед спецификите на сектор „Рибарство“, нуждите от подкрепа при достъпа до външно финансиране, възможностите на финансовите институции и реализираните до момента финансови инструменти както в България, така и в други страни членки, най-подходящи за прилагане финансови продукти са:

→ гаранции за покритие на кредитния риск на финансови и кредитни институции/ гаранционни схеми - самостоятелно или в допълнение към БФП. Гаранцията покрива до 80% от отпуснатите банкови кредити, облекчава изискванията и улеснява обезпеченията, изисквани от крайните получатели.

→ заем с поделяне на риска с две възможности:

- кредит за съфинансиране на бенефициент на проект, финансиран с БФП от ПМДР; Финансирането със средства от ПМДР е в размер на 50% от отпускания кредит, а останалите 50 % се осигуряват с привличане на допълнително съфинансиране от финансовите посредници и други инвеститори.
- самостоятелен кредит, отпускан по мерките на програмата със споделен риск при финансиране със средства от ПМДР в размер на до 70% от сумата на кредита, като останалите минимум 30 % се осигуряват с привличане на допълнително съфинансиране от финансовите посредници и други инвеститори, вкл. „Микрокредитиране със споделен риск“, вкл. микрокредити за хора често без достъп до финансови услуги, обикновено предоставяни за кратък период и без или с малко обезпечение.

Актуализация на предварителната оценка за прилагане на ФИ по ПМДР 2014-2020 г. допринася за определяне на конкретни варианти за ФИ и акцентира върху някои от специфичните предизвикателства при използването на ФИ в сектор „Рибарство“, предимно свързани с достъпа до финансиране и относително ограничената склонност на търговските банки да поемат риск при инвестиции в сектора. Отчетена е спецификата на сектора относно възможностите за външно финансиране са ограничени от вида на активите, с които предприятията оперират. Посочено е, че добрите практики изискват финансирането да бъде обосновано на база очакваните приходи от дейността, но доходите в сектора са свързани с редица рискове, както свързани с климата и времето, така и с пазарните условия и нестабилните производствени равнища. В тази връзка е изтъкнато, че използването на ФИ в сектор „Рибарство“ могат да повишат ефекта от реализацията на дейностите по отделните мерки от ПМДР , при условие, че са насочени към запълване на идентифициран пазарен пропуск, т. е. области, в които банките не желаят да предоставят кредити и/или където частният сектор не иска да инвестира.

Идентифицираните неоптимални инвестиционни ситуации и пазарни дефекти съответстват на тези, идентифицирани в предходния програмен период:

→ силно преобладаващ дял на микро и малки предприятия в сектора с колебливи и променливи финансови резултати

→ недостатъчни обезпечения и лош кредитен рейтинг на крайните получатели

- → култура на зависимост от държавна помощ - 50% от предприятията в сектора са били обект на такава в предходния програмен период
- → липса на предходен опит в прилагането на ФИ, освен гаранционната схема по НГФ
- → липсата на развити финансови инструменти, подходящи за спецификата на сектора и др.

В допълнение са посочени и неоптимални инвестиционни ситуации и пазарни дефекти като:

- → затруднен достъп до финансиране в сектор „Рибарство“, съпътстван от утежняване на условията за финансиране, увеличаване на усилията и разходите за получаването му
- → продължаваща тенденцията предприятията да не търсят финансиране поради очакван отказ - т.нар. „ефект на обезсърчаване“
- → намалена готовност на банките да предлагат финансиране под каквато и да била форма
- → наличие на усещане за липса на подкрепа от страна на финансовите институции и местната власт.

Подкрепата чрез финансови инструменти по ПМДР 2014-2020, има за цел предоставяне на кредитен ресурс за изпълнение на проекти, съответстващи на целите на програмата, които са финансово жизнеспособни и с които се финансират допустими дейности по съответните мерки на ПМДР 2014-2020. Посочено е, че финансовите инструменти са разработени с оглед облекчаване на финансирането за изпълнение на проекти на крайни получатели по ПМДР 2014-2020, както и за осигуряване на финансов източник за финансиране на част от разходите на бенефициенти на безвъзмездна финансова помощ по Програмата.

Като основни условия за успешно прилагане на ФИ в сектор "Рибарство" се отчитат:

- → наличието на максимална гъвкавост при определяне на условията на прилагане и възможност за пренасочване на средства между двата вида ФИ
- → наличие на добра капитализация на инструментите
- → привличане на допълнителни източници за финансиране на инструментите с цел постигане на мащаб на инвестициите
- → отчитане на фактора, че ФИ могат да са единствен източник на подкрепа за големи предприятия в сектора, като те са концентрирани в подсектор Преработка.

В началото на 2020 г. Министерството на финансите възложи изготвянето на предварителна оценка за прилагане на финансови инструменти по „Програма за морско дело, рибарство и аквакултури“ (ПМДРА) 2021-2027. Оценката следва да представи анализи и възможни решения въз основа на:

- специфични данни относно пазарната среда в основните сектори, категории потенциални бенефициенти и крайни получатели, които може да бъдат подкрепени с финансови инструменти
- анализ на предходен опит, свързан с предоставянето на гаранции по проекти в сектор Рибарство - ОПРСР 2007-2013 и ПМДР 2014-2020, доколкото последното е приложимо с оглед закъснелия старт на ФИ през периода 2014-2020
- анализ на обхвата на допустими дейности и разходи, които е възможно да бъдат финансирани чрез финансови продукти
- анализ на нуждата от техническа подкрепа, насочена към повишаване на капацитета на целевата група крайни получатели за използване на финансови инструменти, напр. изготвяне на бизнес план и/или обучения.

От съществено значение за ефективната работа на ФИ през периода 2021-2027 г. е отчитането на все още нестабилното финансово състояние на основния брой предприятия в сектора - ограничен размер на оборотите и собствения капитал. Необходимо е много добро адресиране на препятствията към достъпа до ФИ на микро и малките предприятияв сектора чрез активно предоставяне на информация и консултиране при кандидатстване по ФИ. Изготвяната в момента предварителна оценка оценка следва да анализира какви инструменти могат да бъдат приложени за всяка една от специфичните цели, отчитайки факта, че предложението за Регламент на Европейския парламент и на Съвета за Регламент за Европейски фонд за морско дело, рибарство и аквакултури и за отмяна на Регламент (ЕС) № 508/2014 на Европейския парламент и на Съвета е създаването на Европейския фонд за морско дело и рибарство (ЕФМДР) за периода 2021-2027 г.

Не на последно място трябва да се отчетат очакваните сериозни предизвикателства и ограничаването на възможностите за банково кредитиране и свободни оборотни средства в предприятията с оглед световната икономическа криза, предизвикана през 2020 г. от пандемията от Covid-19**.**

2.9.4 Държавно подпомагане в сектора

В периода след 2007 г. България е предоставила държавна помощ *de minimis* за закупуване на фураж за отглеждане на сладководна риба. Помощна е предоставена през 2012 г. и може да бъде оценена като инцидентна, тъй като не намира продължение в следващите години. Предоставена е помощ на 66 предприятия на обща стойност 734 726 лева[37]. Оценките посочват, че предоставената помощ е била много полезна, като е необходимо по-презицно формулиране на критериите за отпускания размер в съответствие с отглежданите видове и съответните им потребности от храна.

Въпреки обсъжданите възможности и заявена необходимост от страна на браншовите организации за предоставяне на държавна помощ *de minimis* през 2015 г., такава не е предоставяна в сектора след 2012 г.

[37]

Във втората половина на 2019 г. ЕК проведе консултация по темата Държавна помощ в малък размер - сектор на риболова и рибовъдството (2021-2027 г.)[38].

Комисията извършва преглед на рамката за държавната помощ, чрез който следва да се осигури съгласуваност на регламентите и насоките с новите правила, уреждащи Европейския фонд за морско дело и рибарство. С прегледа следва също така трябва да се гарантира, че при разработването на бъдещи правила се взема предвид всеки потенциал за опростяване и за повишена правна сигурност. Тъй като двата текущи регламента ще изтекат в края на 2020 г., за периода от 2021-2027 г. са необходими преглед и замяна на тези инструменти. Консултацията обхваща всичките три инструмента за държавна помощ. Нейната цел е събирането на данни и мнения от широк кръг заинтересовани страни, за да се оценят целесъобразността, ефективността, съгласуваността и добавената стойност от ЕС на правилата за държавната помощ за текущия и бъдещия период, както и други потенциални въздействия на рамката, подложена на преглед.

[38] https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/11543-De-minimis-aid-in-the-fishery-and-aquaculture-sector/public-consultation

3 ПРЕГЛЕД НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА МНОГОГОДИШНИЯ НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА АКВАКУЛТУРИТЕ В БЪЛГАРИЯ (2014-2020)

Многогодишният национален стратегически план за аквакултури в България (2014-2020) е създаден с цел да синхронизира политиките на страната в подсектор Аквакултури с общата стратегия на ЕС в областта за устойчивото развитие на аквакултурите.

Планът е разработен в съответствие с изискванията на Регламент (ЕС) №1380/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2013 г., съгласно който Комисията утвърждава необвързващи стратегически насоки на Съюза по отношение на общите параметри и измерими цели за развитието на устойчивите дейности, свързани с аквакултурите. Тези стратегически насоки, публикувани от Комисията на 29 април 2013 г. [39], представляват основа за многогодишните национални стратегически планова на държавите-членки и ги подпомагат при определянето на собствените им национални цели.

Насоките разглеждат **четири приоритетни области,** чрез действията в които може да бъде развит и оползотворен потенциала на аквакултурата в ЕС:

- → опростяване на административните процедури и намаляване на времето за лицензиране за стопанствата за аквакултури
- → координирано пространствено планиране за преодоляване на препятствията, произтичащи от несигурността и потенциално улесняване на инвестициите
- → повишаване на конкурентоспособността на сектора на аквакултурите в ЕС
- → насърчаване на равнопоставени условия на конкуренция.

В Плана за действие към Многогодишния национален стратегически план за аквакултури в България (2014-2020) са предвидени мерки/дейности, чието осъществяване директно да допринесе за постигане целите на четирите приоритетни области, заложени в Стратегическите насоки. През 2017 г. държавите-членки следваше да извършат средносрочна оценка на изпълнението на своите стратегически планове за аквакултурите. В своя МНСПА (2014-2020 г.) България е заложила като цели осъществяването на определен тип дейности (описани в Плана за действие), както и количествени индикатори в три основни области – иокономически, социални и екологични показатели.

По отношение на приоритетна област „***Опростяванена административните процедури“*** в Плана за действие е заложено реализация на консултативни механизми в подкрепа на политиката за развитие на сектора, както и прилагането на свързаното законодателство и координация на усилията за опростяване на регулациите и изискванията за регистрация на рибовъдно стопанство, вкл. намаляване на административната тежест. Предвидени са действия за информиране и консултиране на заинтересованите страни, вкл. създаване на „Център за информация и координация

[39] (COM(2013)0229),

в областта на аквакултурата и разработване на Указания за регистрация на дейност в сектора. Като количествен показател Планът предвижда осъществените мерки да доведат до намаляване на продължителността на процеса по регистрация на стопанство от 500 на 200 дни.

Прегледът на изпълнението показва, че не са налични данни за осъществяване на конкретните планирани дейности в приоритетна област Опростяване на административните процедури.

Доколкото са налице промени в показателите, те могат да бъдат разглеждани като част от общите инициативи за трансформация на модела за администривно обслужване, осъществявани от Администрацията на Министерския съвет. През 2018 г. започна мащабна трансформация на модела на административно обслужване. Целите на планарните промени са: превръщане на удостоверителните услуги за гражданите и бизнеса във вътрешни административни услуги; електронизиране на нови услуги за гражданите и бизнеса; стандартизиране на услугите на териториалните и специализираните териториални администрации; преминаване към комплексно административно обслужване. В хода на изпълнението на проекта е извършена инвентаризация на административните услуги, предоставяни на гражданите и фирмите от организации за обществени услуги и от лица с публични функции. Извършена е и инвентаризация на съществуващите регистри, поддържани от публичните институции. В изследването са обхванати и структурите, изпълняващи функции, имащи отношение с подсектор Аквакултури, като са направени съответните предложения за опростяване на регулациите и привеждането им в съответствие с изискванията на АПК, ЗЕУ и ЗА. Чрез промени в Административно-процесуалния кодекс са предвидени промени и в ЗРА, насочени към осигуряване воденето на съществуващите регистри при спазване на изискванията на Закона за ограничаване на административното регулиране и административния контрол; приемане на удостоверяването на обстоятелствата и данните с писмено посочване в съответното искане и/или заявление, уведомление, декларация или друг документ, с който започва съответното производство, без изискване от заявителите и/или подателите представяне на доказателства за вписани в регистрите обстоятелства и данни; замяна на представяне на документи с декларираме на наличието им или на съответните обстоятелства при вписване в съответните регистри; извършване на служебни проверки в регистри, поддържани от други институции. Предвидените промени ще облекчат административната тежест при осъществяването на икономическите дейности в сектора.

По отношение на приоритетна област **„*Координирано пространствено развитие*“** в Плана за действие е заложена реализация на мерки за анализ на потенциала за развитие на аквакултурата на водните обекти в страната, както и на акваторията на Черно море, вкл. изработване и публикуване на карта с определените зони, подходящи за аквакултура. Планирането на тази мярка е свързано с очакваното ограничаване на несигурността на инвестиционните инициативи и използване в максимална степен капацитета на съществуващите зони за развитие на аквакултури. Предвидено е интегрирането на разнитието на аквакултурите да бъде осъществявано на различните

планови нива: регионално, областно, местно, вкл. чрез местните стратегии за развитие на ниво рибарски район. Планираният срок за реализация на мерките е 2016 г.

В процес на разработка е Морски пространствен план на Република България за периода 2021-2035 г. Териториалният обхват на планираните мерки включва вътрешните морски води, териториалното море, прилежащата зона, континенталния шелф, изключителната икономическа зона, в т.ч. крайбрежните морски води. Документът обхваща мерки насочени към: системата за движение в морските пространства на Република България с коридори за корабоплаване, в т.ч. транспортни пристанища; зоните и полигоните за военни учения, в т.ч. и военни пристанища; зоните за проучване, разработване и използване природни биологични, минерални и енергийни ресурси – нефт, природен газ и други; зони за риболов и за отглеждане на аквакултури, в т.ч. рибарски пристанища; зоните за туристически и рекреационни дейности и водни спортове, в т.ч. яхтени пристанища, защитените зони и защитени територии от Националната екологична мрежа; зоните за опазване на културното наследство, вкл. обектите на подводната археология; трасетата на подводни линейни обекти на техническата инфраструктура; инсталациите и съоръженията свързани с корабоплаването; трансграничните морски зони.

Предвижда се Морският пространствен план да бъде одобрен от ЕК до края на март 2021 г. Изработването на документа ще подкрепи в голяма степен целите, поставени в областта на Координирано пространствено развитие по отношение определяне на подходящи зони за потенциално развитие на морски аквакултури.

От 2015 г. България успешно участва като партньор в съвместен трансграничен проект с Румъния, свързан с пространствено планиране в Черно море (MARSPLAN-BS). В рамките на пилотната първа фаза (2015-2018) е изготвен цялостен анализ на румънските и български териториални води и прилежащи територии, изведени са основни акценти за визията на националните морски пространствени планове на двете страни, направен е опит за съвместно разработване на пилотен морски пространствен план за трансграничната зона Мангалия – Шабла. Текущото изпълнение на втората фаза има за цел разаботване на проектите на морските пространствени планове на двете страни с актуализирани ГИС модели и съвместими бази данни и обща стратегия за интегрирано управление на морските дейности в трансграничния регион.

Към момента на изготвяне на настоящия преглед не е установено предприемането на действия за изпълнение на включване на темите за пространственото развитие на аквакултурата на водните обекти в страната в плановите документи на различни нива, вкл. в работните проекти на Интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 за периода 2021-2027 г. Тези документи са в последна фаза на разработка и е целесъобразно активно да бъдат разгледани възможностите за отразяване на темата в техните окончателни проекти.

През последните години беше осъществена значима кампания по изготвяне на нови общи устройствени планове на общините в страната. Експертният преглед показа, че в общия случай темата за развитие на аквакултурите във водни обекти на териториите на общините не присъства в изготвените анализи и съответно предвиждания за

пространственото развитие на общините. Доколкото изготвянето на ОУП на общини все още е в ход, е целесъобразно активно да бъдат разгледани възможностите за отразяване на темата в тях.

По отношение на приоритетна област ***„Повишаване на конкурентоспособността на сектора на аквакултурите в ЕС“*** в Плана за действие е заложена реализация на мерки в две основни насоки. Предвидени са мерки за Подпомагане на иновациите и връзките между научно-изследователската и развойната дейност и промишлеността. Част от мерките са свързани с разработване или въвеждане на пазара на нови или значително подобрени продукти, нови видове аквакултури с добър пазарен потенциал, внедряване на технически иновации или знания в областта на аквакултурата с положителен ефект върху околната среда, както и подпомагане на анализирането на техническата или икономическата осъществимост на иновациите, продуктите или процесите. Значима роля в изпълнението на тези мерки е определена на браншовите организации/икономическите оператори в сектора/научните институти и учебните заведения. Към момента не са налични данни за значимо осъществяване на подобни дейности. Вторият кръг от мерки е насочен към повишаване квалификацията на по-широк кръг от хора, включени в аквакултурното производство, включително „учене през целия живот”, допълнителна квалификация на специалистите, работещи в сферата на аквакултурата и синхронизиране на нуждите на производителите и подготовката на кадрите в университетите.

По отношение на приоритетна област ***„Насърчаване на равни условия за операторите чрез използване на техните конкурентни предимства***“ са предвидени мерки за развиване на биологичното сертифициране на продуктите от аквакултура и участие в аквaекологичните мерки; подпомагане развитието на организации на производителите и междубраншови организации и подпомагане на изграждането на къси снабдителни вериги за продуктите от аквакултура. Напредъкът по изпълнението на тези мерки все още е ограничен.

Доколкото Стратегическите насоки на Комисията не ограничават формулирането и на допълнителни национални действия в подкрепа развитието на аквакултурите, Планът за действие включва и други мерки, насочени към:

- → Разработване и внедряване на адекватна и надеждна система за набиране на информация за развитие на сектора
- → Създаване на информационна база за производството и търговията на продукти от сектора
- → Насърчаване на доброволно застраховане на продукцията от стопанствата срещу неблагоприятни метеорологични условия
- → Разработване и прилагане на мерки от финансов инженеринг
- → Обучение на потребителите във връзка с използването на финансов инженеринг
- → Проучване на добри практики за финансово стимулиране/подпомагане на икономическите единици в сектора, включително чрез държавно подпомагане

- Насърчаване на навлизане на млади инвеститори в сектора
- Подпомагане създаването на рибна борса/би
- Подпомагане структурирането на производството и предлагането на пазара на продукти от аквакултури, включително сертифицирането и етикетирането
- Засилване на контрола и законодателни промени за подпомагане на проследимостта на аквакултурата и нейните продукти
- Провеждане на ефективни рекламни и информационни кампании за продукти на риболова и аквакултурата, включително възлагане на трети страни (браншовите организации) организацията и изпълнението
- Въвеждане на интензивни и суперинтензивни иновативни технологии за производство на аквакултури
- Стимулиране диверсификацията на дейностите в предприятията за аквакултура
- Стимулиране на добавянето на стойност в продуктите от аквакултури
- Стимулиране на производството на защитени и квотирани видове аквакултури
- Стимулиране въвеждането на технологии за преработка на аквакултури, които допринасят за икономии на енергия, намаляване въздействието върху околната среда и третиране на отпадъците от производството

По отношение на дейностите за диверсификация в производството на аквакултури може да се отчете навлизането на редица нови биологични видове. Това са кохо сьомга, африканския сом, змиорката, бялата риба и микроводораслите. Всички нови видове са от сладководната аквакултура. За съжаление до относително устойчиво производство се постига само при един вид (африкански сом).

МНСПА идентифицира като възможност за повишаване на добавената стойност на продукцията от аквакултури извършване на дейности по първична преработка и маркетинг.

По отношение на дейностите за внедряване на иновативни технологии и оптимизация на съществуващите производствени мощности, през изминалия период в страната са изградени над пет производствени инсталации с рециркулация на водата и пълен контрол над условията на отглеждания вид. Изпълнението на тази подцел е насочено към въвеждане на водоспестяващи технологии, оборотно използване на отработени води и пречистени отпадъчни води, реконструкции и модернизации на производствени технологии с цел намаляване на заустванията на отпадъчни води. За съжаление тези стопанства съществуват към момента като материално-техническа производствана база, но значителна част от тях не произвеждат или произвеждат в ограничен обем, т.е. налице са неокапацитени производствени мощности. Модернизирани са садковите съоръжения на редица ферми, като старите съоръжения са подменени с нови, а също така са чрез закупуване на редица съоръжения и уреди са модернизирани съществуващи топловодни и студеноводни басейнови стопанства.

За целите на наблюдението и оценката на постигането на конкурентоспособни, икономически жизнеспособни и устойчиви в социално и екологично отношение

обекти за аквакултура МНСПА предвижда проследяване на показатели в три области. Към момента на изготвянето на прегледа постигнатите стойности по отделните показатели са следните.

Икономически показатели:

Номер	**Показател**	**Базова стойност**	**2017**	**2020**	**2017**	**2019**
Показател №1	Брой на регистрирани рибовъдни стопанства	338 (2014)	+30% 789	+50% 910	573	**745**
Показател №2	Повишаване на производствения капацитет t/год.	7570	15 000	20 000	15 637	**16 442**
Показател №3	Брой ферми с диверсифицирани дейности	0	50	100	НД	**НД**
Показател №4	Производителност на труда в сектора	10594 лв.	+10%	+50%	НД	**НД**

Източници:

Индикатор №1: ИАРА - Регистър на рибовъдните стопанства към 31.12. на съответната година. Брой на всички регистрирани стопанства към съответната година, независимо дали са отчели дейност за годината.

Индикатор №2: ИАРА

Индикатор №3: този показател не се отчита от ИАРА или друга институция (НД – няма данни)

Индикатор №4: НСИ – БДС (Брутна добавена стойност) на един зает - по цени на 2015 г., лева. Годината се избира така, че данните да са налични за целия период. Няма данни за контролните години по изпълнение на индикатора.

Социални показатели:

Номер	**Показател**	**Базова стойност**	**2017**	**2020**	**2017**	**2019**
Показател №1	Брой заети в рибовъдни стопанства	469 човека (неясно кога)	+10% 516	+300% 1407	833	**866**
		662 (2014)	728	1986	833	**866**
Показател №2	Брой проекти свързани с насърчаване на човешкия капитал и създаването на мрежи	0	20	50	НД	**НД**
Показател №3	Приобщени млади фермери с проекти свързани с дейности в	0	20	60	НД	**НД**

	аквакултурите					

Индикатор №1: НСИ, данни за заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор „03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми“.

Индикатор №2: НД - няма данни по този показател в националната база данни.

Индикатор №3: НД - няма данни по този показател в националната база данни.

Екологични показатели:

Номер	Показател	Базова стойност	2017	2020	2017	2019
Показател №1	% производство сертифициран като биологична аквакултура	**0**	3%	8%	НД	**НД**
Показател №2	Производството на квотирани видове и видове със силно намалели естествени популации (калкан, есетрови)	0,5 тона (2014)	100 тона	500 тона	254	**374**
Показател №3	Брой стопанства включени в схеми свързани със запазването на традиционните характеристики на зоните за аквакултурата	**0**	10	25	НД	**НД**

Индикатор №1: НД – няма данни по този показател в националната база данни.

Индикатор №2: ИАРА

Индикатор №3: НД - няма данни по този показател в националната база данни.

По отношение на целите, свързани със засилване на конкурентоспособността на производството на аквакултури в ЕС, МНСПА (2014-2020 г.) бе заложил количествена национална цел за растеж - годишното производство на аквакултура към 2020 г. да достигне размер от 20 000 t продукция със следното разпределение - 5 200 t от студенолюбива аквакултура, 6 800 t от топлолюбива и 8 000 t от морска. Тази количествената цел като цяло не е изпълнена. Максималната годишна продукция от аквакултури през 2019 г. достига 16 500 t, т.е. отчита се неизпълнение на продукцията в размер на 3 500 t. По отношение на сладководната аквакултура обаче изпълнение е на лице - топловодната аквакултура е надхвърлила 9 000 t, а студневодната 4 300 t. Неизпълнението на количествената цел е в частта „морски аквакултури“. През 2016 г. са произведени 3 900 t, а през 2019 г. 3000 t, което е неизпълнение в размер на около 5 000 t. Основание да се постави такава количествена цел при морските аквакултури е бил несъмнено положителния тренд както по отношение на продукцията в предходния период, така и по отношение на броя на нововъзникващите мидени ферми, заявени по проекти по ОПРСР. Прогнозният анализ е включвал и очаквания за стартиране на

производство и на други морски аквакултури, като калкан, есетрови риби и др., към които е имало заявен интерес.

4 SW□□ И ПЕСТ АНАЛИЗ НА ПРОИЗВОДСТВОТО НА АКВАКУЛТУРИ

4.1 SW□□ АНАЛИЗ

Силни страни	Слаби страни
o **Аквакултурите** произвеждат продукти с високи хранителни, вкусови и здравословни качества. o **Наличие** в България на природни дадености (климатични, водни ресурси) за развитие на аквакултури. o **Наличие** на голям брой малки и средни язовири подходящи за екстензивно и плоуинтензивно рибовъдство. o **Наличие** на големи язовири подходящи за садково рибовъдство. o **Наличие** на научни и образователни структури в сферата на аквакултурите. o **Повишено** търсене на продукция от аквакултури. o **Добър имидж** на българската продукция от аквакултури на местния и чуждите пазари. o **Наличие** на утвърдени външни пазари. o Висока интензивност на **подкрепата от ЕС**.	o **Ниска конкурентоспособност** на българската продукция на световния пазар (производство на малки обеми, неустойчивост в производството). o **Ниска** консумация на риба и други водни организми от българското население. o **Доминиращо производство на риба и други водни организми от** нисък ценови сектор. o **Недостатъчно** взаимодействие между изследователския сектор и бизнеса. o **Ниско** ниво на техническо оборудване в голяма част от фермите. o **Липса** на единни действия между браншовите организации за промотиране на българските компании на международни пазари и идентифициране на пазарни ниши. o **Слабо** развита директна продажба „от фермата”. o **Ограничено** предлагане на риба и рибни продукти в търговската мрежа. o **Използване** на неподходящи водни басейни и водоизточници за производство на аквакултури. o **Липса на** достатъчно количество зарибителен материал собствено производство. o **Липса** на регионални ветеринарно-медицински кадри с достатъчно квалификация в областта на профилактиката и лечението на болести в аквафермите. o **Липса на** квалификация и подобряване на нивото на техническите умения и технологичните знания на

	заетите в подсектора работници и специалисти. o **Сложна и времеека** административна процедура по регистрация на аквакултурно стопанство. o **Отсъствие** на национална мрежа за консултации в аквакултурата.
Възможности	**Заплахи**
o **Въвеждане** на иновативни, перспективни и устойчиви практики и технологии в аквакултурата. o **Подобряване** на производството на зарибителен материал чрез изграждане на специализирани стопанства за задоволяване на нуждите на фермите в България от съответните видове и намаляване на зависимостта им от внос. o **Възможност** за развитие на марикултури в черноморски води. **Повишаване** на професионалните умения на заетите в сектор аквакултури, посредством учение през целия живот и въвеждане на ноу-хау. o **Финансиране** на сектора със средства от европейски фонд за морско дело и рибарство, фючърсни и форуърдни сделки с изградена пазарна структура, съфинансиране на застрахователната премия и финансов инжинеринг. o **Диверсифициране** на производството чрез култивиране на видове от високия ценови сегмент, с експортна насоченост и потенциал за промишлена преработка и развиване на туризъм. o **Повишаване** на добавената стойност на продукцията от аквакултури чрез извършване на дейности по първична преработка и маркетинг. o **Разширяване** на гамата от продукти, предлагани на международния и вътрешния пазари. o **Подобряване** кооперирането чрез браншовите структури, асоциации и организации на производители при разработване на национални политики, ценообразуване и пазарна	o **Системно** и/или импактно замърсяване на водите. o **Глобални** климатични промени, водещи до засушаване, което може да доведе до недостиг на количеството и качеството на вода за аквакултурите. o **Повишена** конкуренция на единния европейския пазар, Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба, нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент от Индонезия, Виетнам, Китай, Чили и др. o **Конфликт** между различните ползватели на водните ресурси (електроенергия, напояване, питейни нужди, аквакултури, риболов). o **Разпространение** на болести при внос на зарибителен материал и слаб контрол върху интродуцираните хидробионти. o **Повишаване** на цените на фуражите за аквакултури. o **Липса** на система за застраховане, компенсации и възстановяване с цел облекчаване на положението след природни бедствия и аварии и други природни фактори. o **Високо** ниво на бракониерството. o **Ниска** квалификация на работния персонал в новосъздадените индустриални стопанства, особено в тези с рециркулационни системи. o **Застаряваща** работна сила и трудности в намирането ѝ.

инфраструктура. o **Създаване на** организации на рибопроизводителите с цел промотиране и първа продажба на риба и рибни продукти o **Развиване** на директна продажба „от фермата”. o **Ефективно** промотиране на местни продукти. o **Продължаване** на тенденцията за увеличаване на броя на заетите лица, ясно изявена след 2015 г. o **Възстановяване** на рибопроизводството в съществуващи специализирани топловодни басейнови стопанства o **Сертифициране** на ферми за биологично отглеждане на риба в България o **Мултифункционално** използване на басейновите стопанства за допълнителни алтернативни дейности и доходи. o **Повишаване** на добавянето на стойност към производството o **Създаване** на нови преработени продукти от произведени в България аквакултури. o **Повишаване** на дела на акваекологичните услуги от аквакултура. o **Продължаване** на целенасочена държавна подкрепа за подобряване конкурентоспособността в подсектора при оптимизиране на използването на ресурсите. o **Повишение** на потреблението на риба. o **Непрекъснато** разширяване на пазара на риба. o **Повишено** търсене на риба, произведена от аквакултури за зарибяване на естествени водоеми. o **Популяризиране** на еко- и риболовния туризъм.	o **Ниска** възвращаемост на инвестициите (печалба) в производство на черна морска мида. o **Ниска** печалба в подсектора на производството на сладководни аквакултури. Растежът на приходите в подсектора се дължи основно на увеличаването на обемите произвеждани аквакултури и в минимална степен на повишение на продажните цени. o **Намаляващо** потребление на вътрешния пазар на продукти от аквакултура под натиск на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите. o **Повишено** присъствие на пазара на видове от внос. o **Недиверсифициран** износ на продукти от аквакултури. o **Ограничена** вътрешнообщностна търговията с есетрови видове в ЕС.

4.2 ПЕСТ АНАЛИЗ

При изготвяне на SWOT анализ на първо място са идентифицирани най-важните външни фактори (аспекти) за подсектора. Те са обект на ПЕСТ анализ с основни компоненти:

- Правна и нормативна уредба (среда)
- Икономическа среда
- Социална и културана среда
- Технологична среда.

С ПЕСТ анализа се изграждат четири типа стратегии, които отчитат различните комбианции на идентифицираните външни фактори. Изведени са четири типа стратегии, в зависимост от съчетаването на силните страни, възможностите, слабите страни и заплахите, идентифицирани в изготвения SWOT анализ. Подробното разглеждане на факторите и стратегиите на действие е представено в Приложение 2.

За целите на стратегическата част на прана и в условията на усложнена икономическа обстановка като приложима в най-висока степен се разглежда консервативната стратегия за развитие на сектора. Тя се основава на действия, планирани за запазване и ограничено нарастване на обемите на производство, на обемите на консумация и пазари ина продажните цени, при продължаваща финансова подкрепа за сектора.

Запазване на обемите

Стратегията за запазване на обемите на продукция от аквакултури е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда. В същото време стратегията трябва да се стреми да противодейства на икономически заплахи в контекста на коронавирус кризата, например повишена конкуренция на единния европейския пазар, Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба, нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент и натиска на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите на местния оказват натиск за запазване и дори понижаване на обемите на производство от аквакултури за сметка на потребление от внос. Износът на продукти от аквакултура не е диверсифициран, като зависимостта е основно от един пазар (Румъния).

Балансът между силните страни и заплахите показва, че в условия на криза и в периода на възстановяване от нея, запазването на обемите е основна консервативна цел преди предприемане на действия за растеж.

Запазване на консумацията

Стратегията за запазване на консумацията е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда. Консумацията на продукти от аквакултури зависи от качеството на предлаганите продукти. Българското производство е на продукти с високи хранителни, вкусови и здравословни качества, което има добър имидж на местния и чуждите пазари. Това са силни страни, които

мотивират повишаване на консумацията и повишаване на търсенето от потребителите.

В същото време консумацията зависи от предлагането на пазара. В условията на коронавирус криза и последиците от нея, заплахите от повишена конкуренция на единния европейския пазар, Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба, нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент и натиска на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите на местния оказват натиск за запазване и дори понижаване на цените. Основна цел на стратегията в условията на кризата е запазване на консумацията на продуктите от аквакултура на вътрешния и международните пазари. Положителна реклама на качеството на продуктите, хранителните и здравни ползи от тях са един възможен начин за постигане на целта.

Запазване на продажните цени

Стратегията за запазване на продажните цени в настоящия контекст е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда. Продажните цени на производител, на едро и дребно на продукция от аквакултури зависи от качеството на предлаганите продукти. Българското производство е на продукти с високи хранителни, вкусови и здравословни качества, което има добър имидж на местния и чуждите пазари. Това са силни страни, които мотивират повишаване на цените за засилване на тези характеристики. В същото време цените зависят основно от търсенето. В условията на коронавирус криза и последиците от нея, заплахите от повишена конкуренция на единния европейския пазар и останалите основни държави-износителки и натиска на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите на местния оказват натиск за запазване и дори понижаване на цените.

Основна цел на стратегията в условията на кризата е запазване на пазарния дял на продуктите от аквакултура на вътрешния и международните пазари. Финансовата подкрепа за сектора за постигане на рентабилност при запазени цени е един възможен инструмент за постигане на тази цел. Съчетано с положителна реклама на тези качества на продуктите на българска аквакултура и нейният добър имидж може да доведе до запазване и увеличаване на потреблението на последните на текущи цени.

Продължаваща финансова подкрепа за подсектора

Стратегията за продължаваща финансова подкрепа за подсектора в настоящия контекст е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда. Европейското финансиране за развитие на сектора предлага възможности за оптимално използване на финансови и други ресурси. За използването му в сектора е изграден капацитет за работа по проекти по оперативните програми. До момента акцентът е бил върху по-малко финансиране от бенефициерите и по-голям дял на съфинансиране чрез БФП.

Коронавирус кризата и забавянето на световната и национална икономика ще постави ограничения в достъпа до пазарното финансиране, което и към момента се разглежда като високорисково от банковия сектор. Националното финансиране на сектора също е ограничено и ще се конкурира с другите сектори при

възстановяването от коронавирус кризата. Стратегията за продължаваща финансова подкрепа за сектора е жизнено важна и като консервативна за да може да бъдат преодолени негативните последици от коронавирус кризата.

5 ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕТО НА ПОДСЕКТОР АКВАКУЛТУРИ В СЛЕДВАЩИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД 2021-2027 г.

5.1 Предизвикателства пред подсектор аквакултури в България

На базата на направения анализ на изпълнението на МНСП 2014-2020 г. се откроиха редица проблеми и предизвикателства пред българските аквакултури, които следва да преодолеят, за да се гарантира устойчиво развитие на подсектора в условията на динамичните икономически, социални и екологични процеси. Като най-сериозни се очертават проблемите, произтичащи от задълбочаващия се **недостиг на достатъчни по количество и качество водни ресурси** към настоящия момент. На лице са и прогнозни модели, които показват с голяма вероятност бъдещо негативно влияние на климатичните промени върху водния сектор. Все по-остро в страната се очертават конфликтите между различните ползватели на водни ресурси. На фона на липса на вода за питейно-битови нужди в определени региони, не може да се очаква, че ползването на вода за аквакултурно производство ще бъде приоритетно. Неминуемо ще е и поскъпването на водата и таксите за нейното ползване. От друга страна, с изграждането на все повече пречиствателни мощности, обхващайки все по-голям обем от потребяваната от населението вода, както и опитите за повишаване на контрола и предотвратяване на замърсяването на водните басейни от промишлени, битови и други източници, ще се даде шанс за развитието на аквакултури на места, в които до този момент е било невъзможно. Всички по-големи градове у нас (с над 10 000 еквивалентни жители) са с относително изградени канализационни системи с различна степен на тяхната комплектованост с пречиствателни инсталации. Но изграждането на такива в малките селища (2 000-10 000 екв.жители) все още не е започнало. Всички тези обстоятелства – воден недостиг, натоварване на водите, глобални климатични промени и др. определят насоките, в които трябва да се преориентират аквакултурите в България. Този подсектор може да разчита на устойчивост в производството в предстоящите години само, ако се съобрази с настъпването на прогнозираните промени в качеството, количеството и разпределението на водните ресурси. При всички случаи е задължително преориентиране на производството към водоспестяващо и екологосъобразно такова. За целта е нужно овладяването и прилагането на нови водо- и енергоспестяващи технологии.

Сред проблемите, които трябва да бъдат решени в предстоящия период са и тези, свързани с осигуряването на устойчивост в производството. Основен проблем, наред с недостига на вода у нас, е **липсата на достатъчен по количество и качество зарибителен материал** от много от отглежданите структуроопределящи видове риби. Подсекторът е силно зависим от внос. Тази тенденция се задълбочава през последните 15 години. Причините за създалата се ситуация са няколко, но като определящи могат да се посочат следните: 1) неизползване на съществуващия практически опит и научни познания в прилагането на биотехнологии за контролирано изкуствено размножаване и 2) закриването на можество стопанства, в които в миналото се е осъществявало целево получаване на хайвер, отглеждането на личинки и производство на зарибителен материал. Днес съществуват ограничен брой специализирани стопанства с недостатъчен капацитет за призводството на

зарибителен материал от местни и интродуцирани видове хидробионти, които да задоволят нуждите в страната. В тези стопанства (с малки изключения) вече не се прилагат селекционни програми, отчита се наличие на инбридинг при много от маточните стада, родителските индивиди са с неясен произход, не се създават нови породи, не се извършва съхранение на местни популации и породи, не се води племенно-селекционна дейност, не са прилагат стандартизирани биотехнологични методики. Това води до неустойчиво производство на зарибителен материал. Често получените организми са с ниска кондиция и отглеждането им не води до оптимални резултати. Предизвикателство пред научната общност в страната е овладяването на биотехнологиите на изкуствено развъждане на новите за българските аквакултури видове, към които има интерес от производителите и пазара. Липсата на дългосрочен план за поддържане и възстановяване на популациите на местните видове хидробионти, които са обект на стопански и любителски риболов, не позволява организирането на устойчиво и научно-планирано производство на тези видове в аквакултурнеи стопанства. Затова и понастоящем, съществуването на специализирани центрове за размножаване и производство на зарибителен материал от такива видове е нерентабилно и несигурно икономически. В случаите, когато такова производство съществува (например за речна пъстърва), то не се осъществява на научни принципи и в повечето случаи успеваемостта на реализацията на поставените цели е ниска.

Резултатите от усвояването на средства от различните финансови инструменти в помощ на българските аквакултури очертава и проблемът с **липсата на достатъчно квалифицирани кадри**, които да разработват проекти и да участват в тяхната реализация. Вероятно, процесът на загуба на връзка между институциите и хората с квалификация в сферата на аквакултурите и практиката продължава. Резултатите от този процес са налице – голям брой проекти с ниско ниво на реализация. Все още е ниско нивото на комерсиализиране и икономическа експлоатация на резултатите от научни изследвания, проведени от университети и други изследователски институции, работещи в областта на Аквакултурите. Малко са случайте на възникване на стартъп и спиноф предприятия в областта на аквакултурите с прякото участие на български изследователи и научни центрове.

Още един източник на неустойчивост на сектора е проблемът с **липсата на адекватна, навременна и достъпна ветеринарно-медицинска помощ** за аквакултурите. Специалистите с професионални познания в областта на превенцията и лечението на болести по рибите и другите водни организми са малко и достъпът до тях е труден. Съответно липсват и достатъчно лаборатории в страната, които да провеждат контрол, превенция, диагностика и лечение. Това води до зачестяване на случайте на „самолечение“, нерядко завършващи с висока смъртност и съответно големи икономически загуби.

Друг фактор, който предизвиква неустойчивост на сектор Аквакултури е **недостатъчното собствено производство на фуражи**. Това важи в най-голяма степен за интензивните производствени технологии, при които качеството и количеството на храната за рибите е ключов фактор за интензификация на производството. Понастоящем фуражите за този дял от българските аквакултури е

изцяло от внос, макар че в недалечното минало в България се е развивало такова производство.

Не на последно място е и липсата на **информационна база**, която да дава своевременна и вярна информация за състоянието на аквакултурите у нас. В статистическата система в България липсват данни за площта и водните обеми на стопанствата за аквакултури, няма достъпна информация за вида на водоизточника и обема на използваната от стопанствата вода, за нейните качества на вход и изход от системата, за наличието/отсъствието на пречиствателно съоръжение; георeферирани данни за местоположението на стопанството; данни за първата му регистрация и неговата съдба през годините. **Липсата на пространствено планиране** в подсектора несъмнено води до трудности при избора на място за развитие на аквакулутри от страна на бизнеса, което води до грешки в преценката относно вида на отглежданите видове, грешки при избора на технология, трудности при прилагане на изсканията за развитие на аквакултурите в зоните по Натура 2000 и други. Отствието на достъпна и полезна информация относно възможностите (пространствени, икономически, административни и др.) за развитие на аквакултурни производства играе ограничаваща роля върху възникването и развитието на spin-off и start-up компании.

Не по-малко значение за развитието на подсектора имат и социално-икономически фактори, като **ниво на консумация на риба и други водни организми** от местното население, развитието на предлагането на продукти от аквакултури, заетостта и заплащането на труда в подсектора. България е на предпоследно място по потребление на продукти от аквакултури в ЕС, независимо от прилаганата методика за изчисление на този показател. Имайки предвид здравословността на продуктите от аквакултури, то несъмнено насърчаването на консумацията им трябва да е сред приоритетите на държавната политика у нас. Значението на консумацията на продуктите от риба следва да се отчете и на фона на челните места, които България заема по отношение на смъртност от сърдечно-съдови заболявания. Увеличаването на потреблението на риби и водни организми не е самоцел за равитие на подсектор Аквакулутири, а фактор който може да подобри здравния статус българското население като цяло!

В заключение може да се каже, че твърде много звена от процеса на производство на аквакултури у нас са силно уязвими и зависими от външни за страната фактори и условия. Част от решенията на тези проблеми преминават през прилагането на иновативни, екологосъобразни технологични решения. Но съвременните технологии и решения следва да стъпят на здравата основа на съществуващия опит в сферата на аквакултурите, придобиван близо век и кумулиран в различни научно-изследователски звена, образователни центрове, малки и големи производствени структури. Само чрез вплитане на опита в решението на настоящите и бъдещи проблеми пред аквакултурите може да даде положителна преспектива за този сектор у нас. Затова мотото на подсектор Аквакултури в България в следващия програмен период (2021 – 2027 г.) следва да е **„ПРИЕМСТВЕНОСТ И ИНОВАТИВНОСТ“.**

5.2 РЕШЕНИЯ ЗА УСТОЙЧИВ РАСТЕЖ НА АКВАКУЛТУРИТЕ

В мотото на МНСП (2021-2027 г.) на България „***Приемственост и иновативност***“ се съдържат инструментите за решение на повечето от идентифицираните за страната проблеми и предизвикателства в подсектор аквакултура, пред които е изправена в момента или ще се изправи в предстоящите години. Отлагането на решения и неприлагането на съответни политики може да се окаже ограничаващо за развитието на този ключов подсектор.

На първо място следва да се извърши преоценка на използването на водните ресурси, прилаганите технологии за производство с оглед максимално ефективно използване на водата, при прилагане на всички мерки за опазване и възстановяне на нейното количество и качество. Ориентиране към **устойчиви производства, щадящи експлоатцията на водните ресурси и околната среда**, поради негативните перспективите за състоянието на водния ресурс в близко бъдеще (полуинтензивно и екстензивно производство в малки и средни язовири и специализирани землени басейни, лимитирано садково производство, реконструкция на пъстървовите стопанства за многократно използване и пречистване на водата, окапацитяване на мощностите на съществуващите стопанства с рециркулацинни системи и др.). Недостигът на чиста вода за питейни нужди ще предефинира експлоатацията на редица комплексни язовири у нас, като приоритетите ще се пренасочат към битовото и промишлено водопотребление. В тази насока е необходимо използването на всички възможности за прилагането на съвременни технологии за пречистване, многократно използване, разработване и прилагане на иновации в кръговата икономика с фокус води. Иновациите следва да са насочени към по-ефективната експлоатация на водните ресурси, разработването на подходи и технологии за възстановяване на водните ресурси, намаляне на биогенното натоварване от аквакултурите чрез включването на съоръженията за пречистване на отработените води и др.

Осигуряването на устойчиво производство на достатъчен по количество и качество зарибителен материал от всички **ключови местни и чужди видове,** които се отглеждат в аквакултурните стопанства чрез създване на: контролирани маточни стада (видов състав, произход), материално-техническа база, отговаряща на всички изисвания за биосигуронст и хуманно отоношение към животните; прилагане на научно утвърдени биотехнологии за размножаване ще доведе до повишавене на устойчивостта на българските аквакултури и ще намали зависимостта от внос на зарибителен материал. Това може да се осъществи чрез целево изграждане/реконструкция и модернизация на стопанства, специализирани центрове за производство на зарибителен материал (вкл. оплоден хайвер, личинки, укрепнали рибки).

Подпомагане на съществуващи и създаване на нови **центрове за разработване на съвременни биотехнологични решения** за студеноводната, топловодната, морската и консервационната аквакултура, вкл. създаване на маточни стада от местни популации, разработвене на биотехнологии за изкуствено размножаване, селекция на нови породи и запазване на генетичното богатство на съществуващите стада от диви и култивирани видове риби и други водни организми.

Развитието на **морската аквакултура** в България, преди всичко на калкан, като обект с голям стопански интерес и нарушени запаси в Черно море може да се осъществи чрез създаване на експериментална база и имплементиране на научните резултати в производството чрез създаване на spin-off и start-up предприятия. По този начин ще бъдат скъсени дистанциите по веригата: научни разработки – реалното производство – бизнес.

Повишаване на консумацията на продуктите от аквакултури от населението може да се осъществи на първо място чрез повишаване качеството на предлаганата продукция и нейното разнообразяване, разнообразие на формите под които тя се предлага на пазара, при съобразяване на търсенето на пазара. Популяризиране и налагане на българската продукция от аквакултури може да се осъществи чрез информационни кампании, устойчивост на предлагането (целогодишно vs. Никулден), въвеждане на нови форми на търговия и предлагане на продуктите от подсектора - фермерски пазари, мобилни магазини, онлайн магазини, ресторанти, предлагащи продукция на място във фермата, директна продажба от фермата и др. Търсене на възможностите за разширяване на местния пазар за продукти от аквакултурите, които са били главно обект на експорт или с ниско местно потребление - черен хайвер, месо от есетрови риби и др. Насърчаване и създаване на възможност за преминаване към **устойчива хранителна система** като част от европейската стратегия „от фермата до трапезата“. Тази стратегия има за цел да възнагради онези фермери, рибари и други оператори от хранителната верига, които вече са преминали прехода към устойчиви практики, дават възможност за преход на останалите и създават допълнителни възможности за своя бизнес.

Включване на принципите на **кръговата икономика** в подсектор Аквакултури - производство на местни фуражи, отглеждане на местни видове риби и други водни организми, преработка на отпадните продукти от производството за получаване на биогаз, използване на ВЕИ и др. Трябва да се търсят всички възможни пътища за въвеждане на принципите на кръговата икономика в сферата на аквакултурите, с което ще се постигне висока икономическа ефективност, както и висока екологична и социална добавена стойност. Всички тези иновативни подходи и бъдещи технологии са стъпките към въвеждане на ресурсна и енергийна ефективност в подсектор Аквакулура, към възстановяване на биологичните и водни ресурси, формиране на устойчив комплекс - икономика, околна среда и общество, и в крайна сметка повишаване на конкурентоспособността на подсектор Аквакултура в национален и международен план. Ползите от развитието на подсектор Аквакултури засягат косвено, но с голямо влияние, развитието на други сектори от българската икономика и обществено развитие, като туризма във всичките му аспекти – морски, селски, екологичен, културен и допринасят за по-здравословния начин на живот на населението.

6 СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ, ДЕЙНОСТИ И МЕРКИ В КОНТЕКСТА НА ОБЩАТА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА РИБАРСТВОТО

За следващия програмен период (2021-2027) МНСП за развитие на българските Аквакултури е изграден в съответствие с изискванията на актуалните към момента Регламент (ЕС) №1380/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2013 г. и утвърдените от Комисията Стратегически насоки за устойчиво развитие на сектора на аквакултурите на ЕС[40]. Определените национални стратегически цели са съобразени с всяка от приоритетните области и с анализа на съществуващото ниво на развитие на аквакултурите у нас, икономическата ситуация и тенденции, климатичните условия, демографски, образователни и научни възможности. Обхватът на предвидените мерки и дейности позволява постигане на заложените цели, съобразени с националната и европейска законодателна рамка.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ: РАЗВИТИЕ НА УСТОЙЧИВИ АКВАКУЛТУРИ, ЕКОЛОГОСЪОБРАЗНИ И ЩАДЯЩИ ЕКСПЛОАТЦИЯТА НА ВОДНИТЕ РЕСУРСИ

Тази стратегичска цел ще допринесе за реализиране на Общата политика на ЕС в областта на рибарството в ***приоритетна област: „Засилване на конкурентоспособността на производството на аквакултури“*** и „***Координирано пространствено планиране за преодоляване на препятствията, произтичащи от недостига на пространство***“.

Изпълнението на тази цел ще се осъществи чрез следните дейности и мерки:

Дейност 1: Развитие на полуинтензивно и екстензивно рибовъдство в малки и средни язовири

България разполага с множество малки и средни язовири, в които могат да се развият полуинтензивни и екстензивни аквакултури, които да осмислят съществуването особено на онези водни тела, които не се използват за напояване или други дейности. Тези аквакултурни производства имат и множество екологични ползи, тъй като те представляват подходящо местообитания за различни птици и водни животни, а чрез култивирането на риба се запазват традиционните характеристики на зоните на обитание на тези видове. Към тази група попадат и топловодните басейнови стопанства от землен тип, построени основно по поречието на реки. Голяма част от използваната в тях вода се връща обратно в естественото водно тяло, като качеството й по много показатели след стопанството е подобрено, поради ниската проточност на водата в басейните и свързаните с това утаителни възможности на басейните, поради относително дългия престой на водата в тях и извличането на колямо количество биогени (азот и фосфор) от водата от макрофитната растителност, развиваща се в тях. С това със сигурност може да се каже, че басейновото рибовъдство е уникален сегмент на Европейската аквакултура и е добър пример за кръгова икономика.

Развитие на аквакултурата в малките и средните язовири косвено ще повлие положително и различните форми на туризма (екотуризъм, риболовен туризъм и др.).

[40] (COM(2013)0229),

Мерки в това направление са:

- промени в нормативната уредба за дългосрочно ползване на малките и средни язовири за рибовъдна дейност
- подобряване на производствените характеристики на водоема/басейновото стопанство чрез реконструкция и модернизация на техническите съоръжения и премахване на обрастванията от водна и наземна растителност
- диверсифициране на поликултурата с добавяне на допълнителни стопански ценни видове риба като европейски сом, бяла риба, щука, лин, есетрови видове, езерен рак и др.
- съчетаване на производството от аквакултури с различни форми на любителски и спортен риболов.

Дейност 2: Производството на зарибителен материал в страната

Преодоляване на недостига от зарибителен материал от стуктуроопределящи отрасъла видове риби е ключово за устойчивото развитие на аквакултурите в България. От местните топлолюбиви видове риби следва да се възстанови и увеличи производството на зарибителен материал от европейския сом, бяла риба, черен и бял амур, есетрови риби. От студенолюбивите риби, производството на зарибителен материал от дъгова пъстърва трябва да е приоритетно. Следва да се разработят и внедряват в практиката биотехнологии за изкуствено размножаване на редица местни видове, които имат потенциал за отглеждане в аквакултура (лин, кефал, мрени и други). За някои редки и защитени видове, които имат нужда от подкрепа и възстановяване на дивите им популации, също следва да разработят биотехнологии за получаване на потомство. За целта трябва да се възстановят и изградят стопанства със съответната специализация по региони, за да не се допусне „генетично замърсяване“ на дивите популации. Важно за пъстрвовъдството е също и увеличаването и стабилизирането на производството на зарибителен материал от речна (балканска) пъстърва, тъй като тя е важен обект за зарибяване на планинските реки за целите на любителския риболов, с което на аквакулурата се придава голям социален ефект.

Успоредно с това трябва да се апробират и внедрят в практиката методи за изкуствено размножване и отглеждане на зарибителен материал от видове, които сега навлизат в българските аквакултури и има засилен интерес към отглеждането (напр. африкански сом и др.).

Особено важно е и подобряване на качеството на получавания зарибителен материал. За постигането на оптимални резулати при изкуственото развъждане трябва да се прилагат разработени и утвърдени по съоветен ред биотехнологии, при използването на научния потенциал на институтите, университетите в които има кадри с теоретичен и практически опит в това направление. Трябва да се преустанови практиката за развъждане на риби и други водни организми от неквалифицирани кадри, в неподходящи за целта помещения, от неподходящи маточни стада и при неспазване на правилата за биосигурност.

Мерки в това направление са:

- възстановяване на съществуващи люпилни комплекси и изграждане на нови

- сертифициране на фермите за производство на зарибителен материал

- използване на опита на професионални кадри в областта на аквакултурите за внедряване на добри производствени практики при развъждането на водни организми.

Дейност 3: Модернизация на стопанствата

Модернизацията на съществуващите ферми ключова стъпка към устойчивост на аквакултурите у нас. Ефектът от изпълнението на тази дейност ще е комплексен – както в областта на внедряване на еколосъобразност във всеки етап от производствения процес, така и в превърщането на аквакултурите в привлекателна работа за висококвалифицирани специалисти от различни области – инженери, биолози, ветеринарни лекари.

Модернизацията на първо място, трябва да е насочена към привеждането на фермите към режим на многократно използване на водата с пречистване от биогените и аериране. Това ще се налага от все по-често намалящия дебит на подпочвените води - извори и сондажи, които захранват много пъстрвови стопанства, вкл. люпилни, а също така и намаляне на оттока и даже пресъхване на частични участъци от реките, по чието поречие са построени множество ферми. Включването на модули и стъпала за механично и биологично пречистване ще даде преспектива за работа на тези ферми в условията на воден дефицит. Наложителен е и контрол на физичните и химични параметри на влизащата и напускащата (отработена) вода от стопанствата. Мониторингът върху качествените и количествени параметри на водата ще позволи не само по-екологосъобразно производство, но и поддържането на водата в референтни за дедения воден басейн стойности, както и ще подпомогне спазването на правилата за биосигурност и хуманно отношение към животните.

Модернизацията на различните технологични етапи в аквакултурите ще направи по-ефективен производствения процес; ще облекчи различни времеемки и тежки физически дейности; ще повиши контролът върху етапите от производствения процес. Модернизацията на фермите ще направи работата в тях по-атрактивна за млади и висококвалифицирани кадри, които ще могат да съчетаят работата в практиката с разработването на научно-изследотелски задачи. Разбира се, модернизацията ще наложи и повишаване на квалификацията на основния персонал от технолози и работници.

Мерки в това направление са:

- изграждане на съоръжения за намаляне на биогенния натиск от аквакултурната дейност
- технологизиране на дейности в производствения процес (сортиране, броене, третиране с препарати, и др.)

Дейност 4: Садковата аквакултура в големи язовири - устойчива и екологосъобразна

Садковото отглеждане на риба е второто по обем производство в страната след басейновото и занапред неговият дял в аквакулутрата ще бъде значителен. Известно е, че садковите стопанства имат влияние върху еутрофикацията на водоемите, затова бъдещото им устойчиво развитие е свързано с въвеждането на лимити в

производствените обеми, както и на добри производствени практики, недопускащи негативно влияние върху отделните компоненти на водните екосистеми. Това е свързано с разработването на производствени параметри за всеки отделен язовир в който има или се придвижда изграждане на садково стопанство. По този начин ще се създадат предпоставки за устойчиво развитие на садковата аквакултура без това да води по влошаване на екологичното състояние/потенциал на водното тяло.

Мерки в това направление са:

- разработване на добри практики при садково отглеждане на риби

- научно обосновани лимити за производствените обеми, индивидуално за всяко водно тяло

- използване на по-ефективни методи за хранене, поддържане на здравния статус

Дейност 5: Диверсификация на производството от марикултури

В последните години намаляването на естествените рибни популации в Черно море и световния океан даде тласък на развитието на различни видове марикултури. В Черно море към момента се практикува единствено отглеждане на черна мида, но защитата на запасите от други видове двучерупчести мекотели и различни видове риби са движеща сила за разработването на биотехнологии за отглежаденото им. Макар че съществуват множество ограничения за развитието на марикулутури в Черно море от различно естество (най-вече морфологични, климатични, замърсяване на крайбрежните води, цени на крайбрежните земи и др.), търсенето на морски храни ще доведе до разработването на технологии за отглеждането на някои видове организми. Разумният подход изисква да се стартира с видове за които съществуват разработени и утвърдени в световен мащаб практики и за които може да се използва натрупания национален и световен опит. Също така е подходящо да се стартира с видове, които се срещат естествено в Черно море; качеството на крайбрежните води задоволява техните изисквания; не е необходимо създването на сложни съпътстващи производства. Отглеждането на калкан е стратегически важно за България, както от гледна точка за намаляване на риболовната преса върху естсвените популации на вида, така и за задоволяване на търсенето от морски риби, което несъмнено съществува на българския пазар.

Развитието на морска аквакултура в Черно море среща подкрепата и от страна на FAO, като в момента са предприети действия за създаване на центрове за морска аквакултура в няколко черноморски страни, вкл. и в България, за да може технологията по отглеждането на калкан да се отработи първо на експериментално/пилотно ниво, и след това да се представи на пракиката, а също така и да се обучат кадри за въвеждане на новата технология.

Мерки в това направление са:

- обучение на квалифицирани кадри за технологии за различни видове

- пространствен аналали за установяване на места с висока степен на пригодност за изграждане на ферми за марикултури

- анализ и подбор на видовете риби и други морски организми с най-голяма пригодност за отглежадене в условията на Черно море

- създаване на специализирана лаборатория за разработване на биотехнологии за развъждане и отглеждане на морски организми с предназначение аквакултури.

Дейност 6: Подкрепа за научните изследвания, образованието, иновациите и трансфер на знания

Устойчивостта на българските аквакулути зависи от взаимодействието между националните научно-изследователски институти, образователни центрови и програми и производствените предприятия. Съвместното им участие в научно-изследователска и иновационна дейност ще подпомогне развитието както на научната, така и на производствената дейност. В същото време изследванията и иновациите са основен двигател за ускоряване на прехода към устойчиви, здравословни и приобщаващи хранителни системи от първично производство до потребление. ЕК предвижда допълнителна подкрепа в рамките на Хоризонт 2020 за изследвания и иновации в областта на храните, биоикономиката, природните ресурси, земеделие, рибарство, аквакултури и околна среда, както и за използването на дигитални технологии и природни решения за земеделски и хранителни продукти.

Като необходима подкрепа за извършването на прехода към устойчива хранителна система се разглежда и насърчаването на консултантските услуги, споделяне на знания и умения. Първичните производители имат особена нужда от обективни, адаптирани към тях консултантски услуги относно възможностите за устойчиво управление. В тази област е подходящо използването на наличния капацитет на съществуващата в страната Национална служба за съвети в земеделието, чийто потенциал би могъл да бъде надграден в областта на продкрепата на производителите на аквакултури, както и по отношение на възможностите за диверсификацията на производствените и търговски дейности. Като подходящо може да бъде разглеждана съвместна работа на службата и експертизата на научноизследователските институти в областта на рибарството и аквакултурите.

Днес трансферът на технологии се счита за специфична мисия на университетите. Но когато знанията не са количествено измерими и защитими, както при индустриалната собственост, най-добрият начин за остойностяване на трансфера им несъмнено е тяхното използване за създаване на spin-off фирми. Изграждането на spin-off фирми е важно средство за трансфер на технологии, позволяващо проникване на пазара на специфични знания, генерирани в изследователските структури на университетите, и за тяхното успешно усвояване чрез създаването на нови предприятия. Научно-образователните институции следва да разработят програми, които са тясно обвързани с настоящите и бъдещи нужди на производството на аквакултури в България. Водещ елемент в образователните програми трябва да е еколосъобразното и устойчиво произведство. В образователните и изследователски проекти следва да се включи разработването и имплемнтирането в парктиката на биотехнологии за размножаване и отглеждане на местни видове риби и други водни животни, които имат потенциал за култивиране под една или друга форма. Приоритет в научните и практически дейности на изследотелските центрове следва да са и биотехнологиите за размножаване и отглеждане на застрашени и редки водни организми, което ще даде възможност за възстановяве на естесвените им популации в реките и езерата с помощта на фермите за аквакултури.

Мерки в това направление са:

- изграждане на нови и модернизиране на съществуващи лаборатории за изследване, разработване и апробиране на биотехнологии за развъждане и отглеждане на хидробионти

- създаване на научно-образувателни центрове за обучение на кадри и за продължаващо през целия живот обучение на специалисти заети в системата на подсектор Аквакултури

- изграждане на spin-off фирми

- въвеждане на задължително участие в производствения процес на квалифицирани кадри (с квалификация в областта на аквакулутрите) във фермите, извършващи изкуствено размножаване, въвеждане нови видове (за страната) в аквакултурите, изпълняващи проекти по национални или европейски програми, и/или субсидирани от национални или еврофондове.

Дейност 6: Намаляване на административната тежест

Ограничаването до разумни граници на промени в съществуващата нормативна уредба относно изисквания към осъществяване на икономическите дейности в сектора на аквакултурите би допринесло в значителна степен за осигуряване на предвидима нормативна среда, в която икономическите оператори да планират и изпълняват своите бизнес планове.

Промените в законодателството следва да бъдат съпътствани с нормативно изискваните реалистични и качествени предварителни оценки за въздействието, които да отчитат ефективността на прилаганото законодателство. Продължават да са актуални идентифицираните в предходния период като релевантни мерките за изграждане на консултативни механизми в подкрепа на политиката за развитие на сектора, както и прилагането на свързаното законодателство и координация на усилията за опростяване на регулациите и изискванията за регистрация на рибовъдно стопанство, вкл. намаляване на административната тежест.

Тези дейности включват и развитие на възможностите за информиране и консултиране на заинтересованите страни, вкл. и в подкпрепа на процесите за подпомагане на МСП в сектора за избягване на административни и финансови тежести при прехода към устойчива хранителна верига, подкрепян и чрез Стратегията „от фермата до трапезата“ на ЕК.

С оглед регистрираната в предходния планов период, продължаваща и в настоящия, значителна тежест за икономическите оператори на изискванията, произтичащи от Закона за водите следва да бъде извършен целенасочен анализ на процедурите, вкл. последваща оценка на въздействието на Закона за водите в частите му, имащи отношение върху икономическите оператори в сектор Рибарство и аквакултури, като част от процедурите за регистрация на стопанство за производство на аквакултури.

Дейност 7: Пространствено планиране на дейностите свързани с аквакултури

Координираното пространствено планиране и осигуряване на необходимите места за разполагане както на морските, така и на сладководните ферми, а също така и на

места за придружаващата инфраструктура е от ключово значение за бъдещото развитие на аквакултурите в България. Необходимо е дефинирането на критерии за определяне на местата, подходящи за разполагане на сладководните аквакултури, а също така и определяне на зони за аквакултури в морската екватория. Същевремено, аквакултурите трябва да се развиват в съответствие с опазването на околната среда, плановете за управление на водните басейни, което означава пространственото планиране на дейностите, свързани с аквакултури, трябва да се съобрази също и със съществуващата европейска мрежа Натура 2000, националните планове за управление на речните басейни и други нормативни документи. Изпълнението на дейностите по пространствено планиране е свързано с очакваното ограничаване на несигурността на инвестиционните инициативи и използване в максимална степен капацитета на съществуващите зони за развитие на аквакултури. Необходимо е интегрирането на разнитието на аквакултурите да бъде осъществявано на различните планови нива: регионално, областно, местно, вкл. чрез местните стратегии за развитие на ниво рибарски район. В процес на разработка е Морски пространствен план на Република България за периода 2021-2035 г. Териториалният обхват на планираните мерки включва вътрешните морски води, териториалното море, прилежащата зона, континенталния шелф, изключителната икономическа зона, в т.ч. крайбрежните морски води. Документът обхваща мерки насочени към: системата за движение в морските пространства на Република България с коридори за корабоплаване, в т.ч. транспортни пристанища; зоните и полигоните за военни учения, в т.ч. и военни пристанища; зоните за проучване, разработване и използване природни биологични, минерални и енергийни ресурси – нефт, природен газ и други; зони за риболов и за отглеждане на аквакултури, в т.ч. рибарски пристанища; зоните за туристически и рекреационни дейности и водни спортове, в т.ч. яхтени пристанища, защитените зони и защитени територии от Националната екологична мрежа; зоните за опазване на културното наследство, вкл. обектите на подводната археология; трасетата на подводни линейни обекти на техническата инфраструктура; инсталациите и съоръженията свързани с корабоплаването; трансграничните морски зони. Предвижда се Морският пространствен план да бъде одобрен от ЕК до края на март 2021 г. Изработването на документа ще подкрепи в голяма степен целите, поставени в областта на Координирано пространствено развитие по отношение определяне на подходящи зони за потенциално развитие на морски аквакултури. С оглед включването на темите за пространственото развитие на аквакултурата на водните обекти в страната в плановите документи на различни нива е необподимо активно да бъдат разгледани възможностите за отразяване на темата в окончателни проекти на Интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 за периода 2021-2027 г., чието приемане се очаква до края на 2020 г. Пространственото развитие на аквакултурата на водните обекти следва да бъде отразено и в процеса на изготвяне на общите устройствени планове на общините.

От значение е и осигуряването на адекватна и актуална информация за развитието на сектора. В тази връзка е необходимо да бъде извършен преглед на съществуващи програми за набиране на информация, като бъдат отразени и настъпили промени или идентифицирани нужди от допълнителна информация, вкл. набирането на следните данни за всяко стопанство:

- дата на първа регистрация на стопанството
- производствени площи (язовири, басейни землени, акватории)/или обеми (за садки, РАС, бетонни басейни, инсталации за водорасли и др.
- тип на източника за водоползване (река, язовир, сондаж, извор, море)
- географски координати на стопанството - минимум една точка (напр. стопнаска сграда, язовир - стена, др.);
- наличие на електрификация (веи, национална електроразпределителна мрежа, комбинирано)
- наличие на пътна инфраструктура (част от РПМ, друго)
- прилагане на изкуствено размножаване (да/не) и за кой вид
- системата за подаване на годишен отчет следва да премине към он-лайн отчитане, в електронна форма, като системата автоматично да обработва постъпващата информация. Досегашната практика за ръчно набиране на данни и обработка е потенциален източник на грешки и забавяне.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ: ПОВИШАВАНЕ НА ТЪРСЕНЕТО И ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА ПРОДУКТИ ОТ АКВАКУЛТУРИ, ПРОИЗВЕДЕНИ ПО УСТОЙЧИВ НАЧИН НА МЕСТНО РАВНИЩЕ

Тази стратегичска цел ще допринесе за реализиране на Общата политика на ЕС в областта на рибарството в ***приоритетна област: „Насърчаване на равни условия за операторите чрез използване на техните конкурентни предимства“ и приоритетна област: “Опростяване на административните процедури и намаляване на времето за регистрация на стопанствата за аквакултури“.***

Дейност 1: Промотиране на продуктите от аквакултури като здравословна храна и средство за опазване на дивите популации

Производството на аквакултури е важна част от хранителната верига и като такава е във фокуса на европейската политика за преход към устойчива хранителна система. Предвижданията на Стратегията „от фермата до трапезата“ включват сектора в основните цели за осигуряване на устойчиво производство на храни чрез извеждане на нуждите от по-бързо трансформиране на методите на производство, използване по най-подходящ начин на природосъобразни, технологични, цифрови и други решения, за осигуряване на по-добри климатични и екологични резултати, увеличаване устойчивостта на климата и да намаляване и оптимизиране използването на суровини (напр. пестициди, торове). Сред очакванията са и подкрепата да доведе до значително увеличение на биоаквакултурите. Стратегията „от фермата до трапезата“ предвижда ускоряване на преминаването към устойчиво производство на риба и морски дарове, тъй като рибата, отглеждана в развъдници и морските дарове генерират по-нисък въглероден отпечатък в сравнение с животновъдството. Акцент се поставя и върху добре насочена подкрепа за водорасловата индустрия, тъй като водораслите трябва да се превърнат във важен

източник на алтернативен протеин за устойчива хранителна система и глобална продоволствена сигурност.

От значение е планирането на дейности за подобряване имиджа на продуктите в сектора на аквакултурите – комуникационни кампании, подкрепа в участието в доброволни схеми, подкрепа за биологични аквакултури.

Мерки в това направление са:

- акцент върху локалния характер на продукцията чрез развиване на директна продажба „от фермата" и подпомагане на организации на рибопроизводители за промотиране и първа продажба на риба и рибни продукти
- акцент върху разнообразни продукти за всеки вкус: чрез разширяване на гамата от продукти, предлагани на международния и вътрешния пазари, увеличаване на предлагането на продукти от видове, към които има ясно изразени предпочитания на потребителите – например балканска пъстърва и ефективно промотиране на местни продукти.
- акцент върху здравословните ползи от консумацията на продукти от аквакултура включително чрез сертифициране на ферми за биологично отглеждане на риба.

Дейност 2: Насърчаване сдружаването и повишаването на капацитета на съществуващите организации на производителите на продукти от аквакултури

Високите стандати в областта на околната среда, здравето на животните и защитата на потребителите са сред основните конкурентни предимства на сектора на аквакултурите и следва да бъдат използвани възможно най-ефективно за насърчаване на развитието на сектора. В значителна степен тази цел би била подкрепена от насърчаване подпомагане развитието на организации на производителите и междубраншови организации, както и подпомагане на развитието на доброволни схеми за сертифициране, схеми за признаване на устойчивост и създаване на къси снабдителни вериги.

Неоходимо е насърчаването на координирани действия на местно ниво между предприемачи, организации на производители, обществени органи, сдружения, научноизследователски институции и организации за образование и обучение, като съществена роля в тези процеси следва да бъде осигурена и на местните инициативни рибарски групи, както и на Националната рибарска мрежа

Дейност 3: Диверсификация на производствените и търговски дейности на операторите в сектор аквакултури

Диверсификация на производствените и търговски дейности на операторите в сектор аквакултури се разпознава като солиден инструмент, осигуряващ във висока степен възможности за придаване на стойност на крайбрежните и вътрешните зони. Търговската диверсификация може да осигури допълнителни източници на доходи за производителите.

Този тип дейности може да включва интегрирането на производството на аквакултури с туристически дейности – риболов, детски обучителни тематични лагери и събития. С потенциал за принос към повишаване на

конкурентоспособността са и дейностите, водещи до утвърждаване на скъсяване на веригите на доставка. Това може да включва както директна продажба на потребители на мястото на производство или чрез предоставяне на продукцията на местни училища, болници и други поинституции, така и колективни директни продажби чрез обединение на производители, предлагащи по-голяма като количество обща продукция. Тази продуция може да се продава съвместно на пазари, хранителни кооперативи, онлайн магазини и други.

Съществена роля в процеса на развитие на интегрираните дейности в сектора могат да имат местните инициативни рибарски групи, както и организациите на производителите.

Мерки в това направление са:

- директна продажба на рибата on farm чрез обособени щандове, чрез on line магазини, мобилни магазини, фермерски пазари и др.
- добавяне на стойност към производството чрез извършване на първична обработка на произведената продукция в изградени собствени помещения
- диверсификация на аквакултурната дейност чрез развитие на допълнителни дейности в зоните около водоема/басейновото стопанство като туризъм, любителски риболов и др.
- добавяне на стойност към дейностите на фермата чрез изграждане на помещения за настаняване на туристи, оборудване на водоема със съоръжения за любителски риболов, изграждане на заведения за хранене и др.
- промотиране на рибовъдството като част/допълнителна дейност от общата земеделска дейност на фермера, т.е. промотиране развитието на бизнес от семеен тип, способен да генерира устойчива заетост, включително на членове от семейството, ниско квалифицирани работници и уязвими групи в селските райони, характеризиращи се с висока безработица
- промотиране участието в доброволни схеми за предоставяне на акваекологични услуги, като подкрепа за стопанства, ситуирани в зони по Натура, хабитати на птици, защитени и влажни зони и др. За да бъдат фермите жизнеспособни е необходимо финансово подпомагане за компенсиране на пропуснатите ползи и направените по-високи разходи, изпълнявайки специфичните изисквания, свързани с оперирането им в защитени зони.

- електронни тържища и борси

- регионални (физически) тържища и борси с по-голямо разнообразие от продукти и разпознаваеми от клиентите производители

- многообразие от маркетингови стратегии, електронен маркетинг, директни продажби, използване на социални мрежи

- насърчаване на различни форми на сътрудничество между производители.

По-късите вериги биха могли да допринесат за изграждане на доверие към производителите и повишено търсене за техните продукти, както и сътрудничество

със социални програми на местно ниво, например социален патронаж, предлагане на храна за учащи и работещи и др.

7 ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЕКОЛОГИЧНА, ИКОНОМИЧЕСКА И СОЦИАЛНА УСТОЙЧИВОСТ НА ПОДСЕКТОР АКВАКУЛТУРИ В БЪЛГАРИЯ

За постигането на целите, заложени по всяка от приоритетните области, е необходимо достигането на следните индикаторни параметри за екологична, икономическа и социална устойчивост:

Икономически показатели

Номер	Показатели	Текущо състояние (2019 г)	2024	2027
Индикатор №1	**Брой активни рибовъдни стопанства**	**446**	+10%	+20%
Индикатор №2	**Общ обем продукция (t/год.)**	**16 500**	18 000	20 000
Индикатор №3	**Средно годишни приходи на заето лице**	**74.9 (х.лв) (2018)**	+30%	+50%

Източници на информация и начини на изчисление на индикаторите:

Индикатор №1: ИАРА**,** Брой на активните стопанства (Рибовъдни стопанства, които през съответната година са отчели дейност под формата на обем на продукция. Към настоящия момент, ако едно стопанство в две последователни години не отчете продукция се заличава от регистъра)**.** Този показател ще замени отчитането на всички регистрирани стопанства.

Индикатор №2: ИАРА, Регистър на произведената риба от рибовъдните стопанства.

Индикатор №3: НСИ, Начин на изчисление: „Приходи от дейността в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в хил. лв“ разделени на „Брой заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор „03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми“.

Социални показатели

Номер	Показатели	Текущо състояние (2019 г.)	2024	2027
Инидкатор №1	**Брой заети в аквакултурни стопанства**	866 (2018)	+10%	+30%
Индикатор №2	**Брой завършили професионално обучение, свързано с аквакултурите и с професионална реализация в областта (бр/год.)**	5	10	20
Индикатор №3	**Възнаграждение в подсектор аквакултури (лв.)**	5 860 (2018)	+25%	+40%

Индикатор №4	**Консумация на риба и други водни организми от аквакултури (kg/човек)**	5.3	7	10

Източници на информация и начини на изчисление на индикаторите:

Индикатор №1: НСИ, данни за заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор „03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми“.

Индикатор №2: НСИ, Университети, Кариерни центрове, МОН

Индикатор №3: НСИ, „Разходи за възнаграждения в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми“ в левове *разделени на* НСИ, БРОЙ заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор „03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми“.

Индикатор №4: НСИ, Потребление на риба и рибни продукти - kg на човек, част от публична справка НСИ, Потребление на основни хранителни продукти средно на лице от домакинство.

Екологични показатели

Номер	Показатели	Текущо състояние (2019)	2024	2027
Индикатор №1	**Брой местни видове, обект на отглеждане в аквакултура**	**20**	25	30
Индикатор №2	**Производство (t) на видове със силно намалели естествени популации и/или квотирани видове**	**378**	600	700
Индикатор №3	**Брой стопанства, прилагащи акваекологични мерки (бр./год.)**	**4**	25	50
Инидкатор №4	**Брой сертифицирани биоакваферми**	**1**	5	10

Източници на информация и начини на изчисление на индикаторите:

Индикатор №1: ИАРА - Регистър на произведената риба от рибовъдните стопанства.

Индикатор №2: ИАРА - Регистър на произведената риба от рибовъдните стопанства.

Индикатор №3: ИАРА, ОПМДР (реализирани проекти включващи прилагане на акваекологични мерки при прозводство на риба и други водни организми).

Индикатор №4: Източник на информация:http://bioregister.mzh.government.bg/

ОГРАНИЧЕНИЕ НА ОТГОВОРНОСТТА

Настоящият документ е изготвен от обединение "ИРА - СТРАТЕГМА" в изпълнение на обществена поръчка с предмет: **"РАЗРАБОТВАНЕ НА МНОГОГОДИШЕН НАЦИОНАЛЕН СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА АКВАКУЛТУРИТЕ В БЪЛГАРИЯ (2021-2027) Г."**, възложител Министерството на земеделието, храните и горите на Република България. Обществената поръчка се финансира от бюджетна линия "BG14MFOP001-7.001 – Техническа помощ" на Оперативна програма Морско дело и рибарство, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския фонд за морско дело и рибарство.

Докладът е изготвен в рамките на Договор № РД-51-21/30.01.2020 г., подписан между Министерството на земеделието, храните и горите на Република България и обединение "ИРА - СТРАТЕГМА". Докладът е изготвен единствено във връзка с посочения договор и предназначен за ползване от Министерството на земеделието, храните и горите в съответствие с условията по договора.

Ако някой от посочените факти, констатации или изводи не е достатъчно изчерпателен или точен, е необходимо да бъдем информирани за това, тъй като непълнотата или неточността могат да имат влияние върху планираните последващи действия, във връзка с изпълнението на проекта.

Всички управленски, организационни и други решения са отговорност единствено на Министерството на земеделието, храните и горите на Република България.

Приложение 1: Принос на оперативните програми за развитието на подсектор Аквакултури

Резултати от интервенциите на Програмата за развитие на сектор рибарство 2007-2013 г. за разивитие на подсектор Аквакултури

Прегледът за изпълнението на Оперативната програма за развитие на сектор Рибарство 2007-2013 г. е отразен в „Окончателния доклад за изпълнението на Оперативна програма за развитие на сектор „Рибарство“ (2007-2013) на Република България“, одобрен от Комитета по наблюдение през 2017 г.

Подпомагането на подсектор „Аквакултури“ се осъществява от мерки по ос 2 на ОПРСР „Аквакултура, риболов във вътрешни водоеми, преработка и маркетинг на продукти от риболов и аквакултура” - мярка 2.1. „Производствени инвестиции в аквакултурата“ и мярка 2.2. „Аква-екологични мерки“. Според Доклада една от мерките с най-голям интерес от страна на бизнеса е мярка 2.1. „Производствени инвестиции в аквакултурата“.

По мярка **2.1 „Производствени инвестиции в аквакултурата”** са подпомогнати инвестиционни проекти за изграждане на нови стопанства за отглеждане и развъждане на аквакултури и разширяване и/или модернизация на съществуващи стопанства, които допринасят за постигане на една или повече от специфичните цели на мярката.

За целия период на действие на ОПРСР по мярка 2.1. са подадени общо 192 проектни предложения. Общият брой на сключени договори е 91, от които 34 са анулирани. За периода 2007-2013 г. по ОПРСР по Мярка 2.1 „Производствени инвестиции в аквакултурата“ са подпомогнати общо 57 рибовъдни стопанства.

В Таблица П1.1 е представен броят на подпомогнатите стопанства по видове производствени мощности.

Таблица. П1.1. Брой на подпомогнатите от ОПРСР стопанства по мярка 2.1. по видове производствени мощности.

Вид призводствена мощност	брой
мидени ферми	15
садкови стопанства	15
стопанства с рециркулационни системи (РАС)	7
стопанства със землени басейни	7
стопанства с бетонни басейни	7
язовирни стопанства	6
Общо	**57**

Най-висок е броят на подпомогнатите мидени ферми и садкови стопанства - по 15 бр., следвани от РАС, стопанствата със земленитe и бетонни басейни - по 7 бр., и язовирните стопанства - 6 бр.

Мярка **2.2. Аква-екологични мерки** е насочена към подпомагането на проекти, насочени към използването на методи за производство на аквакултури, благоприятстващи опазването и подобряването на околната среда, и съхранението на ресурсите (включително за стартиране на биологично производство на аквакултура) и за получаване на сертификати за съвместимост с екологичните стандарти. Общият бюджет по мярка 2.2. е на стойност 39 002 евро. За целия период на действие на ОПРСР по мярка 2.2 са подадени общо 5 проектни предложения. Сключеи са два договора за предоставяне на безвъзмездна финаносова помощ, като един от тях в последствие е анулиран. Прави впечатление ниският бюджет на мярката, а също така и ниският интерес от страна на бизнеса. Считаме, че подпомагането на фермерите по тази мярка е много важна дейност за басейновите и язовирни стопанства във връзка с сериозните загуби, които те понасят от рибоядните птици. Гръбнакът на топловодното рибовъдство в страната са именно този тип стопанства и подпомагането им би било от есенциално значение за тяхната устойчивост и конкурентноспособност.

Въздействие на ОПРСР (2007-2013) върху появата, изхода и устойчивостта на рибни стопанства

ОПРСР (2007-2013) е подпомогнала появата на 32 нови стопанства за отглеждане на риба и миди и модернизацията и реконструкцията на 25 съществуващи стопанства. От общо 57 бр. подпомогнати от ОПРСР (2007-2013) ферми, към 2019 г. 10 ферми (17%) не фигурират вече в регистъра на ИАРА като рибопроизводители; 13 ферми (23%) се водят като активни, но 11 от тях през 2018 г. са декларирали в ИАРА нула тона произведена продукция, и всичките 13 през 2018 г. са с нулева продукция; 5 ферми (9%) са декларирали минимални количества продукция през последните две години; към 2019 г. активни от подпомогнатите общо 57 ферми са 29 ферми (51%).

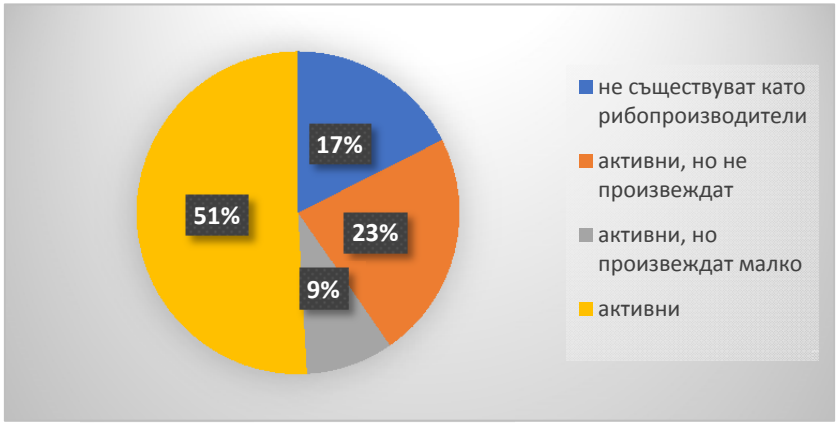

Фиг. П1.1. Състояние на подпомогнатите от ОПРСР рибни стопанства към 2019 г.

Териториално разпределение на подпомогнатите от ОПРСР (2007-2013) рибовъдни стопанства и мидени ферми в страната

Подпомогнатите от ОПРСР рибовъдни стопанства и мидени ферми в страната са разположени относително равномерно из цялата страна, като са локализирани в 19

области. Мидените ферми са разположени основно в две локации - на север от Варна - 5 ферми и около и на юг от Бургас - 10 ферми. Подпомогнатите садкови стопанства са разположени в различни язовири в страната в 6 области. Характерно е разположението на садковите стопанства в големите държавни язовири от Приложение 1 на Закона за водите - яз. Жребчево, яз.Доспат, яз. Огоста, яз. Тополовград, яз.Батак, където производството на риба е само от садките. Само садкови стопанства или комбинирани - със садково и язовирно производство, има разположени и в по-малки по площ язовири в страната. Подпомогнатите от ОПРСР RAS в страната са локализирани в 4 области - 3 бр. в област Пазарджик, 2 бр. в област Добрич и по 1 бр. в област Монтана и София област. Подпомогнатите от ОПРСР стопанствата със землени басейни са разположени в 6 области - Плевен, Разград, Търговище, Варна и Ст.Загора. Подпомогнатите от ОПРСР стопанствата с бетонни басейни са разположени в 5 области - Смолян, Пазарджик, Благоевград, Пловдив и Сливен. С изключение на стопанството в област Ямбол, разположено на р.Тунджа, всички останали стопанства са разположени в планински региони, което е типично, тъй като в тях се отглеждат пъстървови риби.

Подпомогнатите от ОПМДР язовирни стопанствата са разположени всичките в Северна България - по едно в 6 области. В повечето случаи става въпрос за ремонтни дейности и реконструкция на съществуващи малки или средни по големина язовири.

Въздействие на ОПРСР (2007-2013) върху разнообразието от видове, обект на производство в аквакултури

Въздействието на ОПРСР (2007-2013) върху разнообразието от видове, обект на аквакултурата, се изразява основно в подпомагане изграждането на RAS, които са новост за страната, и където започва отглеждането на неместни видове, като африкански сом и кохо сьомга, или на малко използвани като обект на аквакултурата местни видове като змийорка, бяла риба, есерови риби и микроводорасли.

Като заключение може да се каже, че чрез ОПРСР (2007-2013) са подпомогнати основно стопанства, които отглеждат традиционни за аквакултурата в страната видове. Наред с това е направен опит да се разнообрази видовият състав на обектите на аквакултурата в страната, но в тази насока трябва да се положат значителни усилия за преодоляването на редица пречки за трайното им навлизане в рибопроизводството, основно свързани с устойчивата експлоатация на RAS и специфичните технологични изисквания на рибопроизводството в RAS.

Изпълнение на производствената програма в подпомогнатите от ОПРСР (2007-2013 г.) рибни стопанства

Най-ярък индикатор за въздействието на ОПРСР е количеството произведена биомаса, подпомогното от ОП. Планираното и произведено количество биомаса по видове производствени мощности за периода на мониторинг на аквафермите, а също така и процентът на изпълнение на производствената програма е различен за различните аквакултурни технологии.

Мидени ферми

Изпълнението на производствената програма (ПП) при мидените ферми като цяло е ниско. Най-високи показатели за изпълнение (42-33%) са отчетени през годините

2013 и 2014 г. През следващите мониторингови години, производството на миди намалява значително, като изпълнението на ПП е между 6% и 23%. Неизпълнението на ПП засяга почни всички подпомогнати ферми (15 бр.), като само в единични случаи (2-3 бр.) има изпълнение на заложеното количество. Трябва да се обърне особено внимание на причините, довели до тези обстоятелства, впредвид бъдещото подпомагане на този вид производствена дейност.

Садкови стопанства

При садковото производство, през всички години на мониторинг, с малки изключения, се наблюдава изпълнение и преизпълнение на производствената програма, като процентът на изпълнение е между 101 и 141%. Неизпълнението на ПП през 2017 и 2018 г. се дължи основно на трудности, които изпитват някои новоизградени садкови стопанства, и то основно във водоеми/акватории от водоеми, неподходящи за садково отглеждане на риба или във връзка с избора на вид риба, чието садково отглеждане е проблемно.

Стопанства с рециркулационни системи (РАС)

Отглеждането на хидробионти в рециркулационни системи (РАС) за страната е новост. Въпреки това изпълнението на ПП в първите години на мониторингов период е между 55 и 90%, което се дължи основно на производството на африкански сом в една от РАС в обем 166-291 t, при заложено годишно производство от 300 t. Рязък спад се наблюдава през 2017 и 2018 г., когато се отчита 10-20% изпълнение на ПП, което се дължи на малкото количество африкански сом от втората РАС, която е със заложено годишно производство от 900 t, а също така и с малкото производство на змийорка - 42 t и кохо сьомга - 34.7 t със заложено годишно производство съответно до 120 и до 200 t. Малкото произведено количество е свързано със забавяне на пускането в експлоатация на стопанствата, водещо съответно до намаляне на миниторинговия преиод, свързан с изпълнението на ПП, и основно на технологични проблеми, свързани с отглеждането на тихоокеанската сьомга и змиорката - качество на водата и болести.

По отглеждани видове, най-висок е процентът на изпълнение на ПП при африканския сом - 40%. На второ място по изпълнение на ПП е бялата риба и есетровите риби, или по-точно при есетровите риби в една от РАС, която заменя отглеждането на бяла риба с това на есетри. Отглеждането на малки рибки от есетри в РАС също е с изпълнена ПП, като производството е между 71 000 и 338 000 бр. малки рибки. От 7-те подпомогнати рециркулационни системи в 6 бр. се произвеждат риби. В една е трябвало да се произвеждат микроводорасли - хлорела и сценедесмус в размер на 14.6 t, но средствата по проекта са десертифицирани.

От анализа за изпълнението на ПП на финансираните стопанства с рециркулационни сиситеми (РАС) се очертава виждането, че са налице значителни технологични проблеми с отглеждането на видовете бяла риба, змиорка и кохо сьомга. Финансирането на проекти по ОПРСР (2007-2013), касаещи отглеждането на нови, нетрадиционни видове хидробионти във високо индустриални РАС като цяло, е съпроводено със съчетаването на три големи рискови фактора - липсата в страната на обучен технически персонал за работа в РАС, липсата на технологичен опит в този вид дейност и неотглеждани и непознати до сега в индустриалната аквакултура

в страната видове риба. Рециркулационната система за производство на риба е високотехнологично съоръжение. Отпадането даже и само на един уред, особено на някои от основните - подаване на кислород, отпадане на помпи, които движат водата, електрозахранване и др., поради форсмажорни обстоятелства и/или необучен персонал, може да доведе в кратко време до измиране на почти цялото количество риба в системата, особено когато се касае за чуствителни към стрес и влошаване на качеството на водата риби, каквито са бялата риба и кохо сьомгата, и податливи на болести риби като змиорката. Друг много важен момент, който също трябва да се има предвид е и фактът, че и трите вида риби са нови за аквакултурата в страната, и липсват изпитани и етаблирани в практиката технологии за тяхното индустриално производство в РАС, за разлика от отглеждането им по традиционен начин в циментови или землени басейни. Друг критичен момент е доставката на зарибителния материал, необходим за ефективна дейност на РАС. В конкретните случаи се разчита на външни доставчици, тъй като за никои от описаните видове страната ни не разполага с еестествени ресурси, биотехнология за получаване на потомство, както и маточни стада от съответните видове. Тази зависимост от внос представлява рисков елемент в производствения цикъл.

Отглеждането на африкански сом е относително по-успешна дейност, както от технологична гледна точка, така и от видовата му специфичност - видът е с голям толеранс към качеството на водата и високата гъстота на посадката, и не напразно е един от малкото видове, препоръчан като подходящ за отглеждане в РАС от Европейската асоциация на рибопроизводителите. Това важи и за есетровите риби, които също могат да се отглеждат успешно в условията на РАС.

В заключение може да се каже, че подпомогнатите от ОПРСР (2007-2013) стопанства с рециркулационни системи като производствени мощности са налице, но съществуват пречки основно от технологично естество и квалификация на персонала, за тяхната устойчива експлоатация. В тази насока трябва да се положат значителни усилия в преодоляването на редица пречки за навлизането им в рибопроизводството, като създаване на центрове за обучение за работа с РАС и прилагането на технологии за работа с различни хидробионти, вкл. с водещи лектори от други европейски страни. Но без правилна експлоатация на РАС, включително избор на подходящ вид за отглеждане, който да е съобразен с търсенето на вътрешния и на регионалните пазари и предпочитанията на консуматорите, отглеждането на риба в тях ще продължава да бъде проблемно.

Стопанства със землени басейни

Производството на риба в стопанства със землени басейни е традиционно за страната и е свързано с поликултурното отглеждане на топлолюбиви видове риби. През всичките години на мониторинг, с леко изключение, се наблюдава изпълнение и преизпълнение на производствената програма, като процентът на изпълнение е между 89 и 364% и наред с изпълнението на ПП при стопанствата с бетонни басейни, е най-висок от всички останали подпомогнати производствени мощности, което може да се разглежда като ярък показател за устойчивото развитие на басейновото рибопроизводство в страната.

Стопанства с бетонни басейни

Производството на риба в стопанства с бетонни басейни също е традиционно за страната и е свързано основно с производството на дъгова пъстърва. През всичките години на мониторинг, с леко изключение, се наблюдава изпълнение и преизпълнение на производствената програма, като процентът на изпълнение е между 89 и 364%.

Язовирни стопанства

Язовирните стопанства са два типа. При първия тип производството се базира на свободно отглеждане на топловодни видове риба в язовира, а при втория тип стопанството е комбинирано и производството е от садки, разположени в язовира и от риба, отглеждана свободно в него. Първият тип на отглеждане на риба е характерен и типичен за полуинтензивното топловодно рибовъдство в страна от години и добивите от него като цяло са стабилни. Вторият тип е по-проблемен, тъй като често садките се разполагат в малки по площ и плитки язовири, които по принцип не са подходящи за отглеждане на риба в садки, и при които излавянето на свободно отглежданата риба в язовира е съпроводено с трудности, тъй като то трябва да се извърши на вода и количеството на уловената риба е ниско. Това обяснява и колебанията в изпълнението на ПП - от 28 до 108% при язовирното производство на риба.

В Таблица П1.2 е обобщено заложеното и изпълено количество аквакултури в ПП по години от различните видове производствени мощности, подпомогнати от ОПРСР.

Таблица. П1.2. Заложено в производствената програма и произведени количества в различни видове стопанства, подпомогнати от ОПРСР за периода 2013-2018 г.

ИЗПЪЛНЕНО	2013	2014	2015	2016	2017	2018	общо
садкови стопанства	1114,8	1612,3	1981,8	1774,1	1028,1	246,3	**7757,4**
стопанства с рециркулационни системи (РАС)	166	309	263,6	186	102,7	237	**1264,3**
стопанства със землени басейни	765,4	400,1	498	678,6	103,7	120	**2565,8**
стопанства с бетонни басейни	765,4	407,6	436,2	552,9	103,7	120	**2385,8**
язовирни стопанства	17,9	32	57,2	379,6	658,6	349,6	**1494,9**
мидени ферми	654	1189	624	589	106	0	**3162**
общо количество изпълнени аквакултури (риба и миди, t), подпомогнато от ОПРСР	**3483,5**	**3950**	**3860,8**	**4160,2**	**2102,8**	**1073**	**18630,2**
ЗАЛОЖЕНО	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**общо**
садкови стопанства	788,2	1433,6	1952,1	1588,4	1271,4	315,8	**7349,5**
стопанства с рециркулационни системи (РАС)	300	342,5	343,5	230	1020	1076,7	**3312,7**
стопанства със землени басейни	210,2	257,3	470,3	561,4	276,6	111,8	**1887,6**
стопанства с бетонни басейни	210,2	307,3	352,1	405,3	116,2	111,8	**1502,9**
язовирни стопанства	18,1	74,9	203	350,6	613,6	478,5	**1738,7**
мидени ферми	1546	3656,7	2701	3638	1862		**13403,7**
общо количество заложени аквакултури (риба и миди), t, подпомогнато от ОПРСР	**3072,7**	**6072,3**	**6022**	**6773,7**	**5159,8**	**2095**	**29195,1**

Разлика между заложено и идпълнено количество аквакултура, подпомогнато от ОПРСР	**(+) 410,8** **113 %**	**(-) 2122,3** **65 %**	**(-) 2161,2** **64 %**	**(-) 2613,5** **61 %**	**(-) 3057** **41 %**	**(-) 1022** **51 %**	**(-) 10565** **64 %**

Процентът на изпълнение като цяло за целия наблюдаван период от 2013 до 2018 г. е относително добър и възлиза на 64%, варирайки между 113 и 41% през отделните наблюдавани години. След пикът от 113% през 2013 г. изпълнението на ПП се стабилизира около 61-65%, след което през 2017 и 2018 г. се наблюдава спад. Това се дължи на факта, че доста стопанства, които трябва да започнат да функционират след 2016 г. изпитват технологични трудности и не могат да произведат плануваните количества аквакултури. Това се отнася основно за РАС за отглеждане на змиорка, кохо сьомга и бяла риба, и за мидените ферми. Неясни са причините за неизпълнение на ПП при втората РАС за африкански сом, тъй като това призводство е относително стабилно в предишните години и вероятно причините за това са пазарни (реализация на продукцията). Това виждане се подвърждава и от резултатите, ако разгледаме процента на изпълнение на ПП по отделните видове производствени мощности за целия наблюдаван период (Таблица П1.3). Той е най-нисък при мидените ферми и РАС, съответно 24 и 38%, чието производство се оказва проблемно. Като такова може да се определи и отглеждането на риба в садки в малки и плитки язовири, а също така и отглеждането на нови видове като цяло.

Таблица. П1.3. Заложено и произведено количество в различни стопанства, подпомогнати от ОПРСР и % на изпълнение на ПП за целия период 2013-2018 г.

Вид стопанства	заложено	изпълнено	% изпълнение
садкови стопанства	**7349,5**	**7757,4**	**105,6**
стопанства с рециркулационни система (РАС)	**3312,7**	**1264,3**	**38,2**
стопанства със землени басейни	**1887,6**	**2565,8**	**136**
стопанства с бетонни басейни	**1502,9**	**2385,8**	**158,7**
язовирни стопанства	**1738,7**	**1494,9**	**86**
мидени ферми	**13403,7**	**3162**	**23,6**
общо количество заложени/изпълнени аквакултура (риба и миди), t), подпомогнато от ОПРСР	**29195,1**	**18630,2**	
разлика между заложено и изпълнено количество аквакултура, подпомогнато от ОПРСР	**(-) 10565**		**64**

Дял на производството на риба от подпомогнати от ОПРСР предприятия от общото количество произведена риба от аквакултура

В Таблица П1.4 е представено общото количество произведени хидробионти от аквакултура в страната за периода 2013-2019 г. Налице е ясно изрезена тенденция за повишане на производството - на произведената обща биомаса и на рибната биомаса с 2.7 пъти, а на биомасата от миди с 2.9 пъти.

Таблица. П1.4. Общото количество произведени хидробионти от аквакултура в страната за периода 2013-2019 г.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Произведена обща биомаса (t) в страната	**6103,4**	**11206**	**13561**	**16193**	**15637**	**16451**	**16442**
Биомаса риби (t)	5079,4	8654	10172	12208	12356	13812	13495
Биомаса миди и др. (t)	1023,9	2538	3389	3985	3280	2537	2946,2

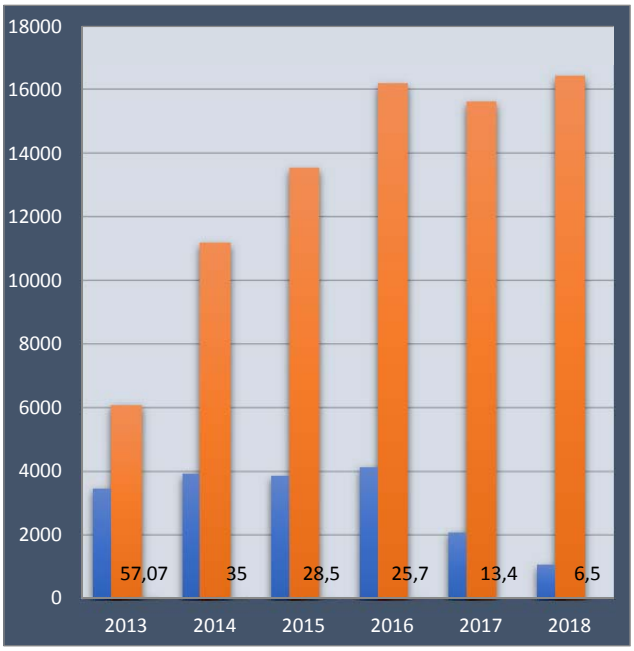

Фиг. П1.2. Общо количество произведени аквакултури, подпомогнати от ОПРСР (сини колони); общо количество произведени аквакултури в страната за периода 2013-2018 г. (оранжеви колони); дял на производството на риба и миди от подпомогнати предприятия през първия програмен период (сиви колони).

Делът на произведеното количество аквакултура подпомогнато от ОПРСР спрямо общото произведено в страната варира от 57 до 6.5%, като единствено през 2013 г. делът му възлиза на повече от половината от общото произведено количество (Фиг.31). През следващите три години (от 2015 до 2017 г.) този дял варира от 35 до 26%, т.е. намалява двойно спрямо 2013 г. и представлява вече една трета от произведеното количество в страната. През следващите години тази тенденция се запазва - през 2018 г. той е 13,4%, а през 2018 г. едва 6,5% от общото произведено количество аквакултури.

На фона на ясно изразената тенденция за повишаване на производството от аквакултура за периода 2013-2018 г., нарастването на подпомогнатото от ОПРСР аквакултурно производство за наблюдавания период е с отрицателна тенденция. Важно е да се подчертае, че повечето от изградените производствени мощности, подпомогнати от ОПРСР са активни стопанства и имат капацитет за производство, но по една или друга причина те не произвеждат или не произвеждат продукция, отговаряща на заложения им капацитет.

Трябва да се вземе под вниание и кумулиращият ефект, които оказват инвестициите от ОПРСР във времето, т.е. инвестиции в мощности от предходния програмен период продължават да функционират и дават своя принос към общата продукция в

страната, макар и вече да са излезли от мониторинговия период и не попадат в групата на подпомагани от ОП.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ИНТЕРВЕНЦИИТЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА МОРСКО ДЕЛО И РИБАРСТВО (2014-2020) ЗА РАЗВИТИЕТО НА ПОДСЕКТОР АКВАКУЛТУРИ

Подсектор Аквакултури се подпомага от ПМДР от мерки по Приоритет на Съюза 2 – *Насърчаване на устойчиви в екологично отношение, иновативни, конкурентоспособни и основани на знания аквакултури с ефективно използване на ресурсите.* Дейностите, които са допустими за подпомагане са разписани по членове от Регламент 508/2014 г., а именно: чл. 47 Иновации; чл. 48 Продуктивни инвестиции в аквакултура; чл.52 Насърчаване на нови производители нааквакултури, развиващи устойчиви аквакултури; чл.53 Преминаване към схеми поуправление на околната среда и одитиране и към биологични аквакултури и чл.54 Аквакултури, осигуряващи екологични услуги.

С най-голям интерес от страна на бизнеса са две от допустимите дейности за финансиране, а именно „Продуктивни инвестиции в аквакултурата“, вкл. „Малки проекти“ и „Насърчаване на нови производители на аквакултури, развиващи устойчиви аквакултури“, като броят на одобрените проекти е съответно 43 бр., 20 бр. и 16 бр.

На Фиг**.** 32 (А и В) е представен броят на подпомогнатите стопанства по видове производствени мощности по двете процедури, без сектор „Малки проекти“.

Най-висок е броят на подпомогнатите стопанства с рециркулационни системи - общо 17 бр. за двете мерки, като по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“ техният брой е 12 бр., а по мярка „Нови производители на аквакултури“ - 5 бр. На второ място са подпомогнатите садкови стопанства - 11 бр., като по първата мярка техният брой е 6 бр., а по втората - 5 бр. На трето място са подпомогнатите стопанства с бетонни басейни, които притежават и люпилня - 8 бр., като по първата мярка техният брой е 7, а по втората - 1 бр. На четвърто място са подпомогнатите язовирни стопанства - 7 бр., като по първата мярка техният брой е 6, а по втората - 1 бр. На петто място са подпомогнатите комбинирани стопанства - язовир и садки, чиито брой е 6 бр., като по първата мярка са подпомогнети 4 бр., а по втората - 1 бр. На шесто място са подпомогнатите мидени ферми - 5 бр., като по първата мярка техният брой е 4 бр., а по втората - 1 бр. По 1 на брой са подпомогнатите комбинирани стопанства - язовир и землени басейни, садки и вани, землени и бетонни басейни, РАС, бетонни басейни и садки. Едно е и подпомогнатото стопанство със землени басейни.

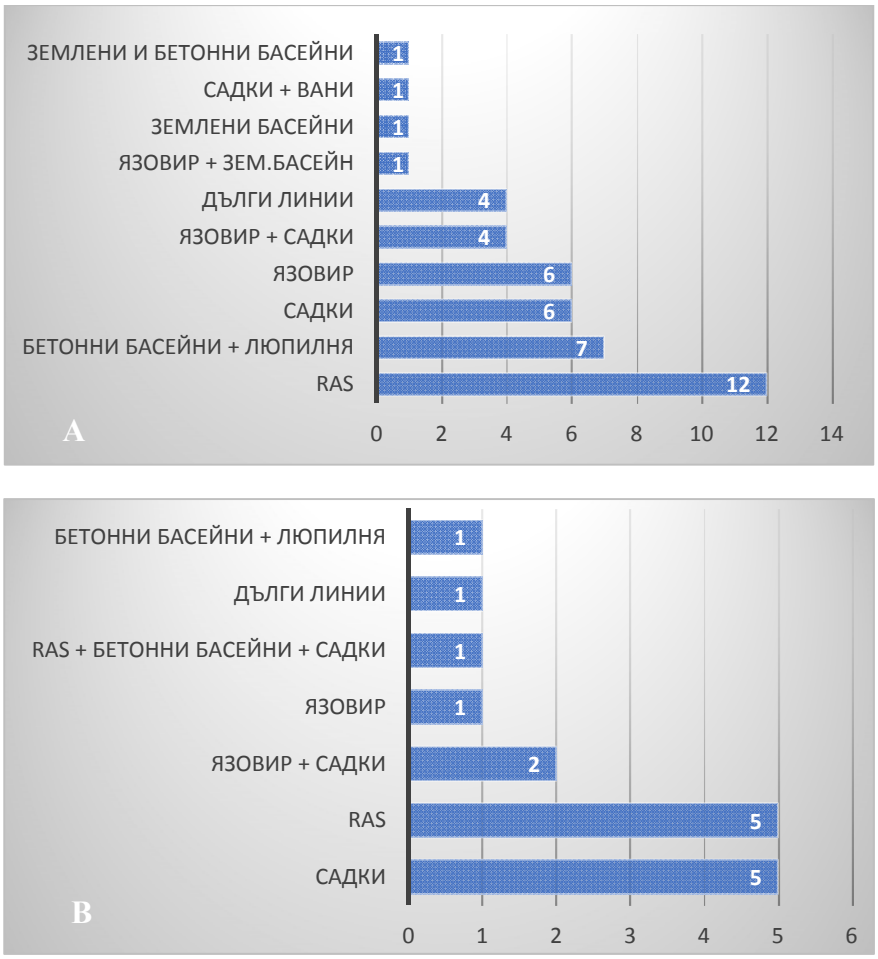

Фиг. П1.3. Разпределение на одобрените проекти по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“ (А) (n=43) и по мярка „Нови производители на аквакултури“ (В) (n=16) по производствени мощности

Наред с подпомогнатите типични стопанства в страната като басейнови, садкови и язовирни или комбинираните от язовир и садки, се наблюдават и нови комбиниции, например - садки и вани, разположени на брега и садки, РАС и бетонни басейни, разположети на брега, които според нас са създадени единствено с цел да се покрие изискването за наличие на инвестиции във връзка с репродуктивния процес при рибите и натоварват ненужно проектите с продукционни дейности в тази насока, без да са налице обективни условия за тяхното реално изпълнение при така комбинираните стопанства.

Въздействие на ПМДР (2014-2020) върху появата на нови рибни стопанства

ПМДР (2014-2020) е подпомогнала появата на 25 нови стопанства за отглеждане на хидробионти по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“(от общо 43 бр. подпомогнати) и на 16 нови стопанства по мярка „Нови производители на аквакултури“, или общият брой на новите ферми е 41 бр.

Териториално разпределение на подпомогнатите от ПМДР (2014-2020 г.) рибовъдни стопанства в страната по мярка „Производствени инвестиции в аквакултурата“ и мярка „Нови производители на аквакултури“.

Фермите, подпомогнатите по мярка ***„Производстевени инвестиции в аквакултурата“*** от ПМДР са разположени относително равномерно из цялата страна, като са локализирани в 17 области. Най-много подпомогнати стопанства има

в област Монтана - 6 бр.; следвана от област Добрич - 5 бр.; по 4 бр. има в област В.Търново, Пазарджик, Ст.Загора и Варна; 3 бр. в област Ловеч; по 2 бр. в област Благоевград, Пловдив, Бургас и по 1 бр. в София област, Смолян, Хасково, Враца, Силистра, Добрич, Плевен и Габрово.

Стопанствата с рециркулационни системи (RAS) са разположени в 9 области - 3 бр. в област Пазарджик, 2 бр. в област Варна и по 1 бр. в област Монтана, Ловеч, В.Търново, Добрич, Ст.Загора, Пловдив и Благоевград.

Садковите стопанства са разположени в 4 области - по 2 бр. в област Монтана и Варна и по 1 бр. в област В.Търново и Габрово.

Язовирните стопанства са разположени в 5 области - 2 бр. в област Ловеч и по 1 бр. в област Монтана, Враца, Пазарджик и Бургас.

Стопанствата с бетонни басейни са разположени в 7 области - по 1 бр. в област Силистра, В.Търново, Ст.Загора, Пловдив, Смолян, Благоевград и София област.

По ПМДР е подпомогнато само 1 бр**.** *стопанство със землени басейни*, разположени в област Плевен.

Комбинираните стопанства - язовир и садки - 4 бр., са разположени по 1 бр. в област Монтана, Бургас, Ст.Загора и Хасково, 1 бр. бетонни и землени басейни в област Ст.Загора, 1 бр. язовири и землени басейни в облст Монтана и 1 бр. садки и вани в област В.Търново.

Мидените ферми - 4 бр.са разположени всичките в област Добрич (гр. Каварна).

Подпомогнатите по мярка ***„Нови производители на аквакултури“*** от ПМДР рибовъдни стопанства са разположени в 8 области. Най-много подпомогнати стопанства има в област Ловеч - 5 бр.; следвани от област Монтана - 3 бр.; по 1 бр. стопанства има в област В.Търново, Плевен, Добрич, Бургас, Пазарджик, Кюстендили, Благоевград и София област.

Стопанствата с рециркулационни системи (РАС) са разположени в 4 области - 2 бр. има в област Монтана и по 1 бр. в област Ловеч, Кюстендили и София област.

Садковите стопанства са разположени в 4 области - 2 бр. в област Ловечи и по 1 бр. в област Монтана, Плевен и Бургас.

Подпомогнато е едно *язовирно стопанство*, разположено в област Пазарджик.

Комбинираните стопанства язовир и садки - 2 бр.; РАС, бетонни басейни и садки - 1 бр.; бетонннибасейни и люпилня и язовир и садки - 1 бр., са разположени съответно в област Ловеч, В.Търново и Благоевград.

Подпомогната *мидена ферма* е разположена в област Добрич.

В обобщение може да се каже, че подпомогнатите стопанства по двете мерки - „Производствени инвестиции в аквакулутрата“ и „Нови производители на аквакултури“ са разпределени относително равномерно из страната, като повече ферми има в Северна и Северо-Западна България, особено по мярка „Нови инвестиции в аквакултурата“. По тази мярка най-много подпомогнати стопанства има в област Монтана - 9 бр., следвана от област Ловеч - 8 бр., област Добрич - 6 бр., по 5 бр. има в област В.Търново и Пазарджик, по 4 бр. в област Варна и Ст.Загора, по 3 бр. в област Бургас и Благоевград, по 2 бр. в област Плевен, Пловдив и София област, по 1 бр. в област Враца, Силистра, Габрово, Хасково, Смолян и Кюстендил. В 10 области - Видин, Русе, Разград, Търговище, Шумен, Ямбол, Сливен, Кърджали,

Перник и София град, няма подпомогнати рибовъдни стопанства по мярка „Производстевени инвестиции в аквакултурата“ и „Нови произодители на аквакултури“от ОПРСР.

Въздействие на ПМДР (2014-2020) върху разнообразието от видове, обект на аквакултурата

В шест от подпомогнатите стопанства с рециркулационни системи ще се отглежда африкански сом, който е неместен и нов за аквакултурата в страната вид, но от 4 години вече се отглежда успешно в няколко ферми. В четири РАС ще се отглеждат есетрови риби, които са местни за страната видове, но от скоро се отглеждат в условията на РАС, и то само в едно стопанство до сега, където са заменили първоначално заложената за отглеждане бяла риба. Успешно в условията на РАС се отглежда зарибителен материал от есетри до 10 cm. В две от РАС ще се отглеждат местните за страната видове европейски сом и бяла риба - в едната РАС само европейски сом - зарибителен материал и риба за консумация, а в другата съвместно европейски сом и бяла риба. Опит в отглеждането на европейски сом в РАС в страната липсва, а такъв с бялата риба е доста оскъден. В една от РАС ще се отглежда бяла тихоокеанска скарида, която е неместен вид и опит в нейното отглеждане в страната липсва. В друга РАС ще се отглеждат основно личинки и укрепнали рибки от традиционни и нови видове за страната. В две от РАС ще се отглеждат микроводорасли - сценедесмус, хлорела и спирулина, които са заложени за отглеждане в две РАС и в ОПРСР (2007-2013), но производството от тях е изключително ниско, а едната ферма въобще не стартира и средствата са десертифицирани.

Като обобщение може да се каже, през новата оперативна програма в рециркулацинни системи ще се отглежда един нов неместен вид за страната - бялата тихоокеанска скарида, и един местен, но нов за РАС - европейския сом. Така броят на новите немесни видове в страната нараства на 3 вида - африкански сом и кохо сьомга (от ОПРСР) и бяла тихоокеанска скарида (от ПМДР), а на местните, но нови за РАС видове на 4 вида - бяла риба, есетрови риби, европейски сом и микроводорасли.

Всички отглеждани видове в подпомогнатите стопанства със садки са местни видове. Два вида - шаран и дъгова пъстърва, са традиционни за садковата аквакултура в страната. Есетровите риби също се усвърдиха трайно през последните години като обект на отглеждане в садки. Европейският сом се отглежда в единични садкови стопанства в страната, и то като допълнителен вид към основния вид шаран или есетра. Прецедент е отглеждането на бяла риба в садки, тъй като не е известно до сега някъде тя да се отглежда в садки, като това важи не само за страната, но и за Европа!

В най-много стопанства със садки (11 бр.) ще се отглежда европейски сом, като в 4 стопанства той ще се отглежда самостоятелно, в 4 стопанства заедно с бяла риба, в 2 стопанства заедно с шаран и есетра и в 1 стопанство заедно с шаран, есетра и пъстърва.

В 5 стопанства ще се отглежда шаран, като в 2 стопанства той ще се отглежда самостоятелно и в други 3 заедно с дъгова пъстърва.

В 2 стопанства ще се отглежда дъгова пъстърва, а в едно стопанство чига.

В подпомогнатите язовирни стопанства традиционно се прилага отглеждането на риба в поликултура. В най-много стопанства (11 бр.) се прилага класическата

поликултура от шаран, толстолоб и бял амур. В останалите 3 стопанства тя е обогатена с хищни видове - в 2 стопанства с 1 вид хищник - европейски сом и в едно стопанство с 2 вида хищници - европейсски сом и бяла риба.

В подпомогнатите стопанства с бетонни басейни се отглеждат традиционни видове риби - пъстървови риби, като в преобладаваща част от стопанства (10 бр.), обект на отглеждане е дъговата пъстърва, и само в 1 стопанство се отглежда балканска пъстърва.

Подпомогнатите стопанства със землени басейни са само само четири на брой и в тях се отглеждат традиционни за басейновата аквакултура видове – шаранови, пъстървови и есетрови видове - в поли - или монокултура, съответно за топловодните и студеноводните видове.

В мидените ферми се отглежда само местния вид черна мида.

Заложени за изпълнение в производствената програма на подпомогнатите от ПМДР (2014-2020 г.) рибни стопанства количества хидробионти по мерки „Производствени инвестиции в аквакултурата“ и „Нови производители на аквакултури“

Общото заложено за изпълнение количество хидробионти в ПП на подпомогнатите ***стопанства с рециркулационни системи*** е **978 t/година** (Таблица П1.5).

Таблица. П1.5. Заложено за производство количество биомаса в ПП на подпомогнатите ферми с рециркулационни системи (РАС)

Мярка	Брой стопанства с RAS	Вид хидробионт	Заложенов ПП количество, t /година
Производствени Инвестиции	1	бяла тихоокеанска скарида	22,57 t
	2	есетрови риби	50 t
	3	африкански сом	102 t
	4	микроводорасли - спирулина	4,5
	5	микроводорасли - хлорела,сценедесмус и спирулина	47 t
	6	европейски сом и бяла риба - зарибителен материал	20 т
	7	есетри за черен хайвер	0,5 t черен хайвер
	8	традиционни и нови стопански аквакултурни видове - личинки, укрепнали рибки, зар.материал	1,2 t
	9	есетрови риби за консумация	80 t
	10	африкански сом	100 t
	11	зар.материал от евр. сом	6,66 t
	12	африкански сом - зарибителен материал и риба за консумация	100 t
Нови Производители	1	африкански сом	150-160 t риба за консумация и

		22-23 t зарибителен материал
2	африкански сом	40 t
3	африкански сом	105 t
4	африкански сом	50 t
5	есетрови риби - зар. материали риба за консумация	65 t
17	ОБЩО КОЛИЧЕСТВО	978 t

По видове се очаква да се произведат следните количества/година: африкански сом - 630 t, есетрови риби - 195 t, европейски сом - 67 t, микроводорасли - 52 t, бяла тихоокеанска скарда - 22.6 t, бяла риба 10 t, личинки, укрепнали рибки и зарибителен материал от традиционни и нови видове риба - 1,2 t, и черен хайвер - 0,5 t (Табл. П1.6).

Таблица. П1.6. Заложено за производство количество биомаса в ПП на подпомогнатите ферми с рециркулационни системи (РАС) по видове хидробионти.

Вид Продукция	Заложенов ПП Количество По Видове, Т /Година
Африкански Сом	630 Т
Есетрови Риби	195 Т
Европейски Сом	67 Т
Микроводорасли	52 Т
Бяла Тихоокеанска Скарида	22,6t
Бяла Риба	10 Т
Личинки, Укрепнали Рибки, Зар. Материал	1,2 Т
Черен Хайвер	0,5 Т

По отношение на африканския сом, технологията за неговото производство е вече позната в страната и не би трябвало да се очакват проблеми в производството му, с изключение на размножаването и свързаното с него производство на зарибителен материал за рециркулационните системи и то най-малко няколко пъти в годината. Проблемна според нас би била реализацията на пазара на произведеното количество, тъй като вече има работещи в страната две рециркулационни системи с капацитет над 1000 t/година.

При европейския сом проблемно би било набавянето на зарибителен материал няколко пъти в годината, за да се обезпечи целогодишното производство на риба за консумация. Извънсезонното размножаване на сома е много специфичен процес, който в България не се прилага все още. Същото важи и за бялата риба и есетровите риби.

Общото заложено за изпълнение количество хидробионти в ПП на подпомогнатите *садкови стопанства* е 1508 t/година. Като цяло от подпомогнатите садкови

стопанства се очаква най-голямо производство на европейски сом и бяла риба, което е доста притеснително като очакване. При европейския сом това е свързано основно с особеностите на размножаването му и производството и достъпността на зарибителен материал, който да се отглежда в садките. Податливостта му към заразяване с *Ichthyophthirius multifiliis* също не е за подценяване, тъй като то може да доведе до големи загуби, особено в малки по размер язовири, в които са разположени някои от садковите стопанства.

По отношение на бялата риба, то тя не е подходящ обект за отглеждане в садки и поради това никъде до сега в Европа не се отглежда по този начин. При нея, както и при европейския сом, също така съществува проблем с размножаването и набавянето на зарибителен материал, особено такъв, който е захранен с фураж и може да се отглежда в садките до риба с консумативни размери.

Прави впечатление, че някои садкови стопанства са разположени в малки по площ и плитки язовири, в които хидрохимичните показатели на водата може да не задоволяват изискванията на вида, и по-специално на бялата риба. В такъв случай даже закупените по проекта аериращи устройства не биха помогнали на бялата риба да оцелее.

Имайки впредвид изложеното, според нас се очертават проблеми с производството на бяла риба и европейски сом в садковите стопанства поради две основни причини - наличност и достъпност на зарибителен материал и неправилен избор на язовири за разполагане на садките.

Общото заложено за изпълнение количество хидробионти в ПП на подпомогнатите ***язовирни стопанства*** е **428 t/година**. При някои от подпомогнатите язовирни стапанства може да се очакват проблеми в изпълнението на ПП, по-специално при тези, които ще инвестират значителни суми в ремонтно-възстановителни работи на съоръженията на язовира (реконструкция на короната; оформяне на предпазна дига и площадка; изграждане на преливник; смяна на изходна шахта и кран на основен изпускатели др.), и то при малка площ на язовира. При заложените тонове годишна продукция в ПП това изисква достигането на добиви от над 1000 kg/dka площ, което е недостигнат до сега рекорд в страната и Европа.

Общото заложено за изпълнение количество хидробионти в ПП на подпомогнатите ***стопанства с бетонни басейни*** е **1 334 t/година.** От това количество само 36 t (2.7%) са от балканска пъстърва, а останалото количество от 1 298 t е от дъгова пъстърва. Производството и на двата вида е етаблирано в практиката и при достатъчно количество вода не би трябвало да се очакват проблеми с изпълнението на ПП.

Общото заложено за изпълнение количество хидробионти в ПП на подпомогнатите ***стопанства със землени басейни*** е **96 t/година.** От това количество най-много е производството на дъгова пъстърва - 55 t, следвано от шарановите риби - 33,2 t и есетровите риби - 7.3 t. При едно от подпомогнатите стопанства биха могли да се очакват проблеми с изпълнението на ПП, тъй като при посочените обеми от производство - 32,4 t, добивът от декар би трябвало да бъде 2 700 kg/dka!

Както бе посочено и при язовирните стопанства, така и тук се очертава слабост/пропуск/грешка при оценката на ПП на кандидатстващата ферма, а именно заявеното за производство количества риба не отговаря на реално постижимото за капацитета (dka) на съответната производствена мощност.

Общото заложено за изпълнение количество хидробионти в ПП на подпомогнатите мидени ферми е **1 244 t/година.** Цялото количество е от черна мида. В сравнение с ОПРСР, при ПМДР броят на подпомогнатите мидени ферми е три пъти по-малък - едва 5 бр., а също така и заложеното за производство количество - 11 пъти по-малко. Отчита се явен отлив на бранша в инвестирането в мидени ферми.

Общо количество хидробионти, заложено за производство в ПП в подпомогнати от ПМДР ферми

Общото количество хидробионти, заложено за производство в ПП на подпомогнатите ферми (59 бр.) възлиза на **5 558 t/г**., от които 4 037 t (72%) във ферми, подпомогнати по мярка „Произоводствени инвестиции в аквакултурата“ и 1551 t (28%) във ферми, подпомогнати по мярка „Нови производители“. В сравнение със заложеното количество в подпомогнатите от ОПРСР ферми - средно 4 866 t (lim 2095-6774 t), от ПМДР е заложено подпомагането на средно 690 t повече продукция.

Заложеното производство в новите ферми (41 бр.) от двете мерки, подпомогнати от ПМДР е 3 500 t/г, което представлява повече от половината - 62,6%, от общото заложено количество - факт, който може да се окаже проблемен в изпълнението на ПП поради недостатъчния опит на стартиращите ферми.

Таблица. П1.7. Количество хидробионти, заложено в ПП в подпомогнати от ПМДР ферми

мярка	във всички подпомогнати ферми (59 бр.)	в новите ферми (41 бр.)
Производствени инвестиции в аквакултурата	4 037t/г	1 949 t/г
Нови производители	1 551 t/г	1 551 t/г
Общо количество хидро-биантизаложено в ПП	5 588 t/г	3 500t/г

Сектор „Малки проекти“

По сектор „Малки проекти“ са пододени 23 проектни предложения и са сключени общо 20 договора. По мярката е подпомогнато закупуването на основни за дейността на рибовъдните стопаства технически съоръжения и уреди, като: аератори, помпи, люпилни апарати и инкубаторни шкафове, мрежи за садки, трактори и прикачен инвентар, моторни коси, моторни триони, лодки, двигатели за лодки, електрически генератори, фотоволтаични LED лампи, косачки за подводно косена на подводна растителност, газови оръдия, грипове, фургони, машини за сортиране на риба, автономни фотоволтаични системи, системи за видеонаблюдение, видеозон, транспортни колички и др.

Мярката според нас е изключително ефективна и за напред трябва да се използва по-интензивно за подпомагане на рибопроизводителите.

Мярка “Аквакултури, осигуряващи екологични услуги“

По мярка „Аквакултури, осигуряващи екологични услуги“ са подадени и одобрени 4 проектни предложения, по които са сключени договори.

По мярката се предвижда подпомагане под формата на годишни компенсации за претърпяни производствени загуби от защитени рибоядни птици, а също така и

компенсиране за пропуснати ползи при отглеждането на аквакултури в рибовъдни стопанства в резултат на прилагане на методи за развитие на аквакултури, съвместими с конкретните потребности на околната среда и подлежащи на специфични изисквания за управление в резултат от определянето на защитени зони по „Натура 2000“ в съответствие с директиви 92/43/ЕИО и 2009/147/ЕО.

Подпомагането по тази мярка е изключително важно за сектор „Аквакултури“, тъй като загубите от защитени рибоядни птици са изключително високи и касаят стопанства, опериращи в цялата страна. Поради това учудващо нисък е броят на попадените проекти, тъй като за да запазят конкурентноспособността си на пазара тези стопанства наистина се нуждаят от финансово подпомагане.

Преглед на изпълнението на Програмата за морско дело и рибарство (2014-2020)

В следващите Таблици е представено изпълнението на ПМДР към 2019 г. по показателите, заложени в Програмата.

Таблица. П1.8. Изпълнение на ПМДР към 2019 г. по показателите, заложени в Програмата

Приоритет на Съюза 1. **Насърчаване на устойчиво в екологично отношение, иновативно, конкурентоспособно и основано на знания рибарство, характеризиращо се с ефективно използване на ресурсите**	**Етапна цел за 2018 г**
Показател на изпълнението 1 Брой проекти за добавена стойност, качество, използване на нежелания улов и рибарските пристанища, кейовете за разтоварване, рибните борси и покритите лодкостоянки	15
Показател на изпълнението 2 Брой проекти за окончателно преустановяване	28

Изпълнено по Приоритет 1 към 2019 г.

№ на процедура/ член от Регламент 508/2014	**Име на процедурата**	**Брой договори**
чл.40	Опазване и възстановяване на морското биологично разнообразие и екосистеми и компенсационни режими в рамките на устойчивите риболовни дейности	3
чл.43	Рибарски пристанища, кейове за разтоварване, рибни борси и покрити лодкостоянки	6
чл.30	Диверсификация и нови форми на доход	1
чл.32	Здраве и безопасност	2
чл.42	Добавена стойност, качество на продуктите и използване на нежелания улов	6

чл.34	Окончателното преустановяване на риболовните дейности	8
чл.38	Ограничаване на въздействието на риболова върху морскатасреда и приспособяване на риболова към опазването на видовете	0
чл. 39	Иновации,свързани с опазването на морските биологични ресурси	0
чл.44	Риболов във вътрешни водоемии водна флора и фауна във вътрешни водоеми.	0
	Общо	**26**

Приоритет на Съюза 2. **Насърчаване на устойчиви в екологично отношение, характеризиращи се с ефективно използване на ресурсите, иновативни, конкурентоспособни и основани на знания аквакултури**	Етапна цел за 2018 г.
Показател на изпълнението 1 Брой проекти за продуктивни инвестиции в аквакултурите	30
Показател на изпълнението 2 Брой проекти за насърчаване на човешкия капитал в сектора на аквакултурите като цяло, и по-специално на нови производители на аквакултури	7

Изпълнено по Приоритет 2 към 2019 г.

№ на процедура/член от Регламент 508/2014 г.	**Име на процедурата**	**Брой сключени договори**
чл.47	Иновации в аквакултурата	0
чл.48	Продуктивни инвестиции в аквакултура	43
	Малки проекти	20
чл.52	Насърчаване на нови производители на аквакултури, развиващи устойчиви аквакултури	16
чл.54	Аквакултури, осигуряващи екологични услуги	4
чл.53	Преминаване към схеми по управление на околната среда и одитиране и към биологични аквакултури	0
	Общо	**83**

Приоритет на Съюза4. **Повишаване на заетостта и териториалното сближаване**	**Етапна цел за 2018 г.**	**Изпълнено към 2019 г.**
Показател на изпълнението 1 Брой избрани стратегии за ВОМР	8	9
Показател на изпълнението 2 Брой на проектите за подготвително подпомагане	8	9

Приоритет на Съюза 5. **Насърчаване на предлагането на пазара и преработването**	Етапна цел за 2018 г.
Показател на изпълнението 1 Брой проекти за предлагане на пазара	10
Показател на изпълнението 2 Брой проекти за преработка	5
Показател на изпълнението 3 Брой на плановете за производство и предлагане на пазара (чл. 66)	1

Изпълнено по Приоритет 5 към 2019 г.

№ на процедура/член от Регламент 508/2014 г.	Име на процедурата	Брой сключени договори
чл. 66	Планове за производство и предлагане на пазара	0
чл. 68	Мерки за предлагане на пазара	9
чл.69	Преработване на продуктите от риболов и аквакултури	22
	Общо	31

Приоритет на Съюза 6. **Насърчаване на изпълнението на ИМП**	**Етапна цел за 2018 г.**	**Изпълнено към 2019 г**
Брой проекти	1	2

ПРИЛОЖЕНИЕ 2: ВЪНШНИ ФАКТОРИ (АСПЕКТИ) ЗА ПОДСЕКТОР АКВАКУЛТУРИ, ИДЕНТИФИЦИРАНИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА ПЕСТ АНАЛИЗ

Политики и нормативна уредба

Национална политика в областта

Разработени в началото на предходния планов период национални програми са изпълнили предназначението си към 2014 г. - Националната програма за рибарството и аквакултурите (2007-2013)[41] и Национална програма за подпомагане устойчивото развитие на рибните ресурси 2008-2013[42]. *Не е извършвана оценка на изпълнението на посочените документи.*

Националната политика в областта на развитие на аквакултурите изцяло се припокрива с изпълнението на Многогодишния стратегически план за аквакултурите в България (2014-2020), като финансирането чрез ОП МДР се използва като инструмент за постигане на заложените цели. Към момента като релевантни към бюджетна програма "Рибарство и аквакултури" могат да бъдат определени следните планови документи:

- Стратегически план за действие за опазване на околната среда и възстановяване на Черно море[43]
- Национална стратегия за управление и развитие на водния сектор[44]
- Морска стратегия на Република България и програма от мерки[45]
- Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие

Трудово законодателство

В сектора се прилага обичайното за страната трудово законодателство по отношение на извършване на икономически дейности. Специфично за подсектора е наемането на заети на непълно време или сезонна заетост.

В сектора се прилага обичайната за страната данъчна политика по отношение на извършване на икономически дейности.

Законодателството за опазване на околната среда

Законодателството в областта на опазване на околната среда е пряко свързано с възможностите и ограниченията пред създаването, експлоатацията и развитието на стопанства за аквакултури. В някои случаи изискванията за опазване на околната среда се разглеждат като ограничения пред създаването и експлоатацията на стопанствата. От друга страна, съществуването на чистата околна среда, би могло да осигури съществуването и на самите аквакултури. Повишаването на координацията между процесите и процедурите следва да осигури оптимален баланс между

[41] приета с Протокол № 13.2 на Министерския съвет от 05.04.2007 г., http://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=545

[42] приета със Заповед № РД 08-15 на Министъра на земеделието и храните от 25.11.2008 г., http://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=546

[43] https://www.moew.government.bg/bg/vodi/strategicheski-dokumenti/strategicheski-plan-za-dejstvie-za-opazvane-na-okolnata-sreda-i-vuzstanovyavane-na-cherno-more/

[44] https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-upravlenie-i-razvitie-na-vodniya-sektor-v-republika-bulgariya/

[45] http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1219

изискванията за опазване на околната среда и възможностите за развитие на стопанствата за аквакултури.

Икономическа среда

Перспективи за икономически растеж на икономиката като цяло, възможни последици от КОВИД-19 – пандемията

Фиг. П2.1. Разходи за крайно потребление - национално ниво в милиони левове по съпоставими цени на 2015 г и годишен растеж на БВП в проценти

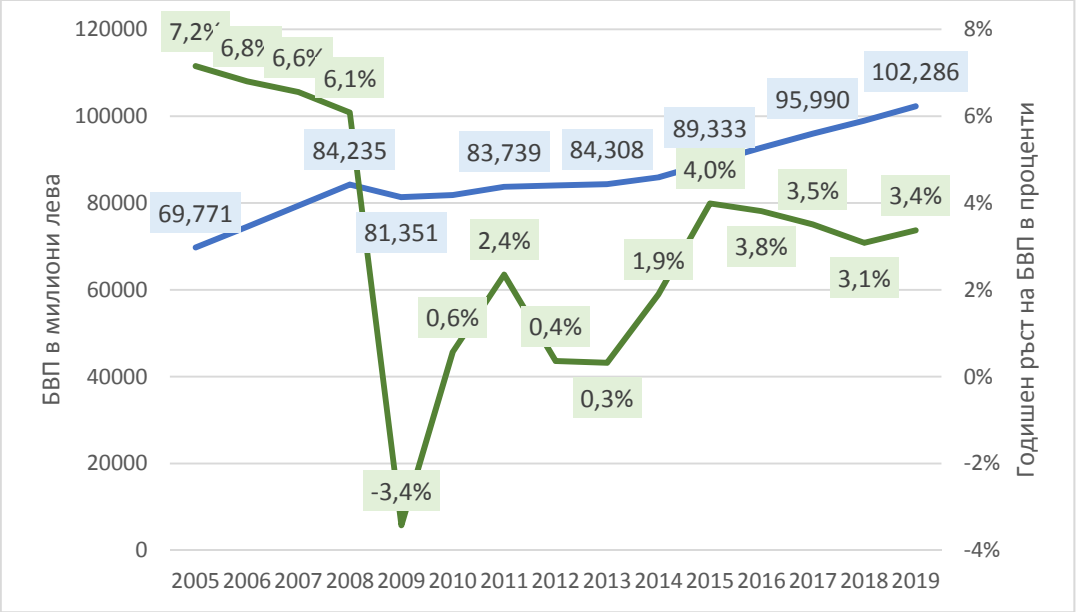

В последните 15 години (2005-2019 г.) в развитието на икономиката на България като цяло могат да бъдат обособени три ясно разграничими периода.

- До 2008 г. включително: Период на интензивен растеж с годишен прираст на БВП между 7,2% (2005 г.) и 6,1% (2008 г.).
- 2009-2013 г.: Влияние на световната финансова криза от 2008-2010 г., характеризиращо се със спад на БВП от 3,9% през 2009 г. и стагнация и бавно възстановяване през следващите четири години, през които годишният ръст на БВП е под 1% с изключение на 2011 г.
- След 2014 г.: Период на умерен растеж (над средния за ЕС) с годишен прираст на БВП между 4% (2015 г.) и 3,1% (2018 г.). Прогнозните данни за 2019 г. са за 3,4% ръст на БВП.

На тази основа е съставена и последната (2019 г.) есенна макроикономическа прогноза на Министерство на финансите за годишен ръст на БВП от малко над 3% годишно за 2020-2022 г.

Коронавирус кризата от пролетта на 2020 г., съществено промени тази ситуация. Прогнозата на Международния валутен фонд през април 2020 г.[46] предвижда *4% свиване на икономиката на България през 2020 г. и 6% ръст през 2021 г.* в сравнение с 7,5% спад в евро зоната през 2020 г. и 4,5% ръст през 2021 г.

[46] https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020

Пролетната икономическа прогноза 2020 г. на Европейската комисия[47] за България е по-консервативна и предвижда *7,2% спад на БВП през 2020 г. и 6% ръст на БВП през 2021 г.* В това отношение тя е много по-близка до прогнозата на ЕК за еврозоната: 7,7% спад на БВП през 2020 г. и 6,3% ръст на БВП през 2021 г.
Множество икономисти и организации активно дискутират какво ще бъде влиянието на коронавирус кризата. Формират се две основни гледни точки и възможни сценарии.

- *Бърз спад и бързо възстановяване* (V-образна рецесия), до който е близко предвиждането на МВФ
- *(Бърз) спад и по-бавно възстановяване*, характеризирани като U-образна рецесия, L-образна рецесия и др. в зависимост от скоростта и продължителността на спада и времето за възстановяване, до който е по-близо предвиждането на МФ.

При изготвяне на стратегиите за сектора е добре да бъдат взети предвид тези два сценария. При финансовата криза от 2008-2010 г. в България и ЕС като цяло е реализиран по-скоро вторият сценарий.
Мерките, които ще предприемат ЕС, ЕК и правителството на България все още са в процес на еволюция и ще повлияят на вида на кризата. Целта е избягване в максимална възможна степен на втория сценарий.

Общи показатели на икономическата среда в подсектора: цени на едро и дребно, индекс на потребителските цени, равнище на инфлация.

Вътрешната търговията с риба и рибни продукти, ракообразни и мекотели се отчита с показатели: продажби на едро, продажби на дребно и индекс на потребителските цени.

Годишните продажби на едро нарастват с най-висок темп между 2009 г., когато са 154,9 мил. лв. и 2011 г., когато достигат 249.9 мил. лв. и не се променят до 2014 г. когато са 236,7 мил. лв. За периода 2014-2018 г. има нарастване със стойност през 2018 г. от 290,1 мил. лв. Годишните продажби на дребно нарастват относително равномерно през целия период от 136,6 мил. лв. през 2009 г. и 256,5 мил. лв. през 2014 г. до 368 мил. лв. през 2018 г. До 2013 г. включително, продажбите на едро са по-високи от продажбите на дребно, а след 2014 г. продажбите на дребно са по-високи.

Средният годишен ръст на продажбите на едро за периода 2009-2018 г. е 3,1%, а на дребно 10%. За периода 2014-2018 г. показателите са съответно 5,2% и 9,4%.

Индексът на потребителските цени отчита средногодишната инфлацията на пазара.

След претегляне през ИПЦ може да се пресметне среден годишен ръст на продажбите с отчитане на инфлацията, който за продажбите на едро за периода 2009-2018 г. е 0,2%, а на дребно 7%. За периода 2014-2018 г. показателите са съответно 5,4% и 9,7%.

Сравнението между средния годишен ръст на продажбите и средния годишен ръст на продажбите с отчитане на инфлацията позволява да се заключи, че ръстът през

[47] https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-performance-country/bulgaria/economic-forecast-bulgaria_en

периода 2009-2013 г. се дължи основно на инфлация на цените, а ръстът от 2014 г. до 2018 г. не се дължи на инфлация на цените.

Индексът на потребителските цени показва, че има цялостна стагнация на цените след 2013 г. с отчитане на инфлацията

Перспективи за растеж на ХВП в подсектор преработка на риба и други водни организми.

Анализът на предприятията в подсектор *Преработка на риба и други водни организми* показва, че е налице балансирана структура по отношение на големина - микро, малки и средни предприятия. Икономическите данни демонстрират добър експортен потенциал и нарастващо количеството на експортираната продукция с всяка година. Налице е дългосрочна тенденция за увеличаване на приходите от преработка на риба и други водни организми (основно консервирана), като основните видове са от внос. Основните икономически показатели се характеризират като:

- Дългосрочно нарастване на средните годишни приходи на предприятие
- Генерирана печалба в сектора във всяка от последните 10 години
- Дългосрочно повишаване на производителността на труда (приходи от заето лице), като ръстът му в подсектора е най-висок за ХВП.

От нетен вносител за периода преди 2014 г. подсекторът се е превърнал в износител в периода 2014-2017 г. с положителен баланс от над 50 мил. лв. Подсекторът е с най-високо икономическото използване на инвестиционния капацитет в ХВП, показващо наличие на оптимално натоварване на създадения инвестиционен капацитет, висока пазарна възвращаемост и добра ценова позиционираност.

Осигуряване на финансиране за подсектора

- БФП по оперативни програми
- Възмездно финансиране, лихвени проценти

Работна сила: заети/ наети, равнище на безработица

Заетите лица в производството на аквакултури проследяваме чрез данните на НСИ за заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор *03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми.*

Таблица. П2.1. Заети лица в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми, източник: НСИ

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Заети лица (брой)	481	581	616	622	636	662	710	831	833	866

Броят на заетите лица (в еквивалент на пълна заетост) в подсектор *03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми* се повишава от 662 през 2014 г. до 866 през 2018 г. по данни на НСИ. В подсектор *03.21 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени басейни* няма промяна между 2014 г. и 2018 г. – по 102 заети лица, като минималния и максималния брой за периода са съответно 89 и 104 заети лица. В подсектор *03.22 Развъждане и отглеждане на риба и други*

водни организми в сладководни басейни има нарастване от 560 заети лица през 2014 г. до 764 заети лица през 2018 г.

Разглеждаме ръста на заетите лица в еквивалент на пълна заетост и в контекста на годишния ръст на БВП на страната за периода 2014-2018 г. и предходен период 2009 – 2013 г.. Наблюдаваме почти пълно съвпадение на тенденциите. От 2009 г. до 2010 г. е налице бързо нарастване (възстановяване) последвано от три години на „стагнация“ на броя на заетите лица. От 2014 г. до 2016 г. имаме отново бърз растеж на заетите лица, последван от две години на по-бавно нарастване. С други думи динамиката на заетите лица в еквивалент на пълна заетост в подсектора е много близка до динамиката на БВП.

Таблица. П2.2. Средни годишни разходи за възнаграждения на заето лице в еквивалент на пълна заетост в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в левове, източник: НСИ

	2014	2015	2016	2017	2018	Нарастване за периода
Средни годишни разходи за възнаграждения на заето лице в левове	4 307	4 485	5 088	5 723	5 860	36,1%

За сравнение разглеждаме и показател *Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и сектори* в сектор **Селско, горско и рибно стопанство**. За периода тя се е повишила от 7 989 лв. През 2014 г. до 10 859 лв. През 2018 г. или повишение с 36%. В частния сектор, в който са основния дял от предприятията, нарастването е от 7 525 лв. През 2014 г. до 10 277 лв. През 2018 г. или повишение с 36,6%.

Сравнението показва, че средните годишни разходи за възнаграждения на заето лице в левове в подсектор 03.2 Развъждане и отглеждане на риба и други водни организми са около 57% от стойността на средната годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение по икономически дейности и сектори в сектор Селско, горско и рибно стопанство.

Външни пазари

Пъстървата и шарановите видове формират основния износ на продукти от аквакултура. Основен пазар и за двата вида е Румъния.

Таблица. П2.3. Износ на шаранови видове и пъстърва по години като обем (в тонове) и стойност (в милиони левове), източник: ЕОППРА

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Износ на шаранови видове - тонове	570	845	592	665	683	1067	1919	2985	1616	1459
Износ на шаранови видове – мил. лв.	2,0	2,7	1,9	1,9	2,0	2,9	5,9	9,7	5,8	5,1
Износ на пъстърва - тонове	631	671	692	656	521	564	608	667	1151	984
Износ на пъстърва - мил. лв.	3,6	4,7	3,9	3,9	3,0	3,3	3,7	4,5	7,8	7,5

Основният продукт, който се изнася е **прясна/ охладена риба**.

И при двата вида се наблюдава възходяща тенденция в периода 2014-2019 г., като при шарановите видове през 2017 г. нивото е значително по-високо от останалите години.

Степен на осигуряване на нормална конкурентна среда

Търговията с риба и рибни продукти се осъществява в няколко различни по вид обекти:

- → големи търговски вериги (супермаркети, хипермаркети) - практически всички обекти предлагат презни или замразени продукти
- → специализирани магазини
- → пазари
- → директна продажба от рибовъдни стопанства, тържища за продажба на риба и рибари.

Само групата вериги Кауфланд, Лидл, Метро, Била, Фантастико, Т-Маркет имат 390 търговски обекта в сраната[48].
Броят на специализираните магазини се е променял между 424 и 484 в периода 2009-2016 г.

Фиг. П2.2. Брой на търговски обекти за продажби на дребно на риба и рибни продукти.

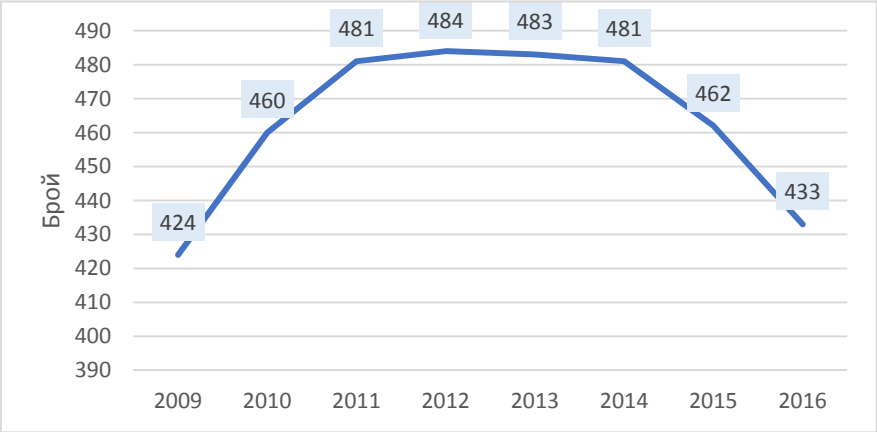

Източник: НСИ

Директната продажба от рибовъдни стопанства, тържища за продажба на риба и рибари е оценена чрез вписаните по Наредба № 26 от 14 октомври 2010 г. рибопроизводители.

В списъка на производителите на първични продукти, регистрирани в съответствие с чл.1, т.1 от Наредба № 26 от 14 октомври 2010 г. за специфичните изисквания за директни доставки на малки количества суровини и храни от животински произход от април 2020 г., поддържан на националния портал за отворени данни, https://data.egov.bg, има 31 фирми и още 9 записа, за които липсва име на фирма, които доставят прясна и охладена риба.

[48] „Анализи на пазара на храни и спиртни напитки и техните големи дистрибутори в ЕС

Социална и културна среда

Традиции и развитие на потреблението на продукти от аквакултура

Запазва се дългосрочната тенденция на застаряване на населението в страната. Базовата тенденция при консумацията на риба и рибни продукти е изведена от данните на НСИ за потребление на основни хранителни продукти средно на лице от домакинство. През последните 10 години няма съществени промени в нивата на потребление, като в периода 2015-2018 година се наблюдава лек спад. Според данните на НСИ през 2019 г. сонсумацията на риба и рибни продукти средно на лице от домакинство е 5,3 кг – толкова, колкото е през 2010 г. През 2018 г. са проведени специализирани социологически проучвания на потреблението[49], според които нивата на потребление са малко по-високи – 7,8 кг на човек на година. България е на **предпоследно място по потребление на продукти от риба и аквакултури в ЕС**, като след нас е Унгария с 5,3 kg на човек, а пред нас - Румъния със 7,9 kg на човек. Средното ниво за ЕС е **24,3** kg на човек или 3,33 пъти по-високо отколкото в България. Водещи страни са Португалия с 56,8 kg на човек и Испания с 45,6 kg на човек. На Балканския полуостров водещи са Хърватска с 18,7 kg и Гърция с 18,2 kg на човек.

Промени в начина на живот по отношение на хранене, здравословни практики

Рибата е популярен сред българските граждани продукт. Едва 1% от изследваните пълнолетни градски жители не консумира риба. В сравнение с рибата, другите водни организми и производните продукти регистрират значително по-малък потребителски интерес, като *хайверът*, *молюските* и *ракообразните* са относително по-популярни, докато продуктите от водорасли са най-малко консумирани.

Хората, които заявяват, че се хранят здравословно, консумират риба значимо по-често (87% я имат в менюто си поне няколко пъти месечно или по-често), т.е. тя се възприема като елемент от здравословното хранене.

Промени във вкусовете и предпочитанията на потребителите

Предлагането на продукти от аквакултура и други видове риба и водни организми в търговските вериги съществено влияе на предпочитанията на потребителите.

Сред спонтанно посочените (свободен текст) консумирани видове риба *скумрията* е лидер. За нея се сещат близо 1/3 от респондентите. След нея се нарежда *пъстървата*, която е на "върха на съзнанието" на два пъти по малко - 15% от запитаните градски жители. *Шаранът* е на трета позиция, посочен от един от десет запитани. Следва групата от видове, които събират между 2.5% и 6.5% от спонтанните първоначални посочвания: *цаца*, *хек*, *сьомга*, *ципура*, *риба тон*, *миди* и *лаврак*.

Когато на респондентите се покаже списък с видовете риба, други водни организми и продукти от тях сред произведените от аквакултура в България водещи по предпочитания и консумация са *пъстървата* и *шаранът*, като важно наблюдение е, че повечето потребители отъждествяват пъстърва с *балканската пъстърва*, макар

[49] Маркетингов доклад за видовете риба и рибни продукти с добри и устойчиви пазарни перспективи“ и сравнителен анализ с предходни проучвания (Екзакта, Евробарометър)

широко предлаганият вид да е друг. Продукти от аквакултура от внос, които намират място в списъка и конкурират българските са *сьомгата, лавракът и ципурата,* а цялостен конкурентен натиск оказват и продукти от улов: *цаца, рибата тон*, *сафридът*, *хекът*, *акулатъ*, *калкан, попчетата*, *скариди* и *калмари*.

Данните в изследванията Евробарометър 450 (2016 г.) и 475 (2018 г.) показват, че дялът на ***консумиращи поне веднъж седмично*** сред цялото население на страната е значително по-нисък - около 18%. Тук е най-съществената разлика със средното за ЕС 28 където този дял е 41% или 2,3 пъти повече от българския.

Жителите на столицата консумират риба по-интензивно (80% от пълнолетните столичани го правят няколко пъти месечно или по-често, спрямо 75% за останалите градове).

Технологична среда

Нови технологии за производство, иновации в съществуващи технологии

През последните години единствено технологията за отглеждане на риба в рециркулационна система е новост в аквакултурата на страната. Към момента съществуват няколко вече построени такива системи (подпомогнати от ОПРСР), а в процес на изграждане са още около 19 бр., които са съфинансирани от ОПМДР. Основна характеризира на тази технология е ниската степен на използване на свежа вода и високата пречиствателна способност на водата, което я прави в голяма степен екологосъобразна. Основна пречка за широкото й навлизане в практиката са високите инвестиционни и текущи разходи, основно свързани с високата консумация на ел. енергия.

Иновациите в съществуващите технологии са свързани с използването на алтернативни енергийни източници, използване на специализирани фуражи за риби, аериране на водата за подобряване на условията на отглеждане на рибите и др.

Нови и алтернативни начини за доставяне на продукти от аквакултури на пазара (потребители, преработватели, търговци)

Съвременните технологии, основно ИТ, но не само, дават възможност за скъсяване на веригите на достъп от производители до потребители, преработватели и търговци. Те могат да бъдат използвани активно за създаване на:

- → електронни тържища и борси
- → регионални (физически) тържища и борси с по-голямо разнообразие от продукти и разпознаваеми от клиентите производители
- → многообразие от маркетингови стратегии, електронен маркетинг, директни продажби, използване на социални мрежи
- → насърчаване на различни форми на сътрудничество между производители.

По-късите вериги биха могли да допринесат за изграждане на доверие към производителите и повишено търсене за техните продукти, както и сътрудничество със социални програми на местно ниво, например социален патронаж, предлагане на храна за учащи и работещи и др.

Нови информационни технологии

Съгласно Закона за рибарството и аквакултурите ИАРА събира различна икономическа и дескриптивна информация за лицата, които развъждат и отглеждат риба и други водни организми и рибните стопанства, както и за предприятията, преработващи тяхна продукция. В същото време функции по събиране на информация за стопанствата има и БАБХ, а САПИ наблюдава търговията на едро и дребно. НАП събира информация от предприятията в подсектора.

Това често води до ***разпокъсана и непълна информационна база*** за аквакултурните стопанства (отсъсвие на данни за площта и водните обеми на стопанствата, за вида на водоизточника и обема на ползваната вода, за наличието/отсъствието на пречиствателно съоръжение; координати на стопанството; данни за първата му регистрация и др.).

Икономическата информация за подсектор Аквакултури също е с различни степени на сравнимост. Не е ясно как е осигурено съответствие между икономическите данни, подавани към НАП и тези подавани към ИАРА.

Новите информационни технологии дават възможност за интеграция на съществуващите бази данни с цел осигуряване на тяхната цялостност, достъпност, сигурност и съпоставимост. Всяка от организациите би трябвало да може да въвежда и коригира данните, за които е отговорна, а всички организации да могат да правят справки за всички аспекти на подсектора и да отстраняват несъответствия, ако се налага.

Вторият аспект на новите информационни технологии засяга сътрудничеството между производителите и взаимодействието им с потребители, преработватели и търговци, което коментирахме в предходната подсекция.

СТРАТЕГИИ ЗА ДЕЙСТВИЕ

Стратегии на оптимизма

Повишаване на обемите

Стратегията за повишаването на обемите на продукция от аквакултури се базира на следните **силни страни**:

- **Наличие** на богати природни дадености (климатични, водни ресурси) за развитието на подсектора.
- **Наличие** на много малки и средни язовири като база за развитието на полуинтензивно рибовъдство със слабо въздействие върху околната водна среда.
- **Наличие** на големи язовири за развитие на индустриално садково рибовъдство.
- **Наличие** на модерни (нови и реконструирани) аквакултурни стопанства, с технически и технологични мощности и капацитети.
- **Използване** на биотехнологии на производство с дългогодишни традиции в подсектора и значителен национален опит в отглеждане и развъждане на традиционни риби

- **Наличие** на научен и образователен сектор в сферата на аквакултурите.
- **Възможност** за развитие на екологосъобразни производства.
- **Дългосрочна** тенденция на нарастване на обемите и приходите от производство на аквакултури с ускоряване на темпа на растеж след 2014 г.
- **Значим** износ от общото производство на *шаранови и пъстървови видове.*
- **Нарастване** на приходите от производство на *африкански сом* след 2014 г.
- **Високи** приходи от износ на *черен хайвер в резултат от* стабилно развиващо се отглеждане на есетрови видове.

Тя ще се възползва от следните идентифицирани **възможности**:

- **Подобряване** на прозрачността и ефективността на лицензионните процедури.
- **Въвеждане** на иновативни, перспективни и устойчиви практики и технологии в аквакултурата.
- **Подобряване** на производството на зарибителен материал чрез изграждане на специализирани стопанства, за задоволяване на нуждите на фермите в България от съответните видове и намаляване на зависимостта им от внос.
- **Повишаване** на професионалните умения на заетите в сектор аквакултури, посредством учение през целия живот и въвеждане на ноу-хау.
- **Продължаване** на тенденцията за увеличаване на броя на заетите лица, ясно изявена след 2015 г.
- **Възстановяване** на рибопроизводството в съществуващи специализирани топловодни басейнови стопанства.
- **Сертифициране** на ферми за биологично отглеждане на риба в България.

Повишаване на консумацията

Стратегията за повишаване на консумацията в настоящия контекст е оптимистична, тъй като силни страни в сектора се допълват и усилват от възможности, налични във външната среда.

Продукцията от аквакултури в България притежава силни страни, които благоприятстват увеличаване на консумацията. Произвежданите продукти са с високи хранителни, вкусови и здравословни качества. Техният имидж на местния и чуждите пазари е много добра и се наблюдава повишено търсене на продукция от аквакултури.

Това дава възможност за използване на множество възможности на външната среда за увеличаване на потреблението. Целта може да бъде постигната чрез различни маркетингови мерки сред които:

- **Акцент върху локалния характер на продукцията** чрез развиване на директна продажба „от фермата" и подпомагане на организации на рибопроизводители за промотиране и първа продажба на риба и рибни продукти.
- **Акцент върху разнообразни продукти за всеки вкус:** чрез разширяване на гамата от продукти, предлагани на международния и вътрешния пазари (включително преработени като рибна кайма, пастети, салати, топлопушени продукти и др.), увеличаване на предлагането на продукти от видове, към които има ясно изразени предпочитания на потребителите – например балканска пъстърва и ефективно промотиране на местни продукти.
- **Акцент върху здравословните ползи о**т консумацията на продукти от аквакултура включително чрез сертифициране на ферми за биологично отглеждане на риба в България.

Тази стратегия е допълваща на стратегията за повишаване на консумацията като конкурентна. За максимален ефект е необходимо постоянно наблюдение на това, кои мерки дават най-добър резултат и адаптиране на последващите действия.

Повишаване на продажните цени

Стратегията за повишаване на продажните цени е оптимистична, тъй като силни страни в сектора се допълват и усилват от възможности, налични във външната среда.

Продукцията от аквакултури в България притежава силни страни, които благоприятстват увеличаване на продажните цени. Произвежданите продукти са с високи хранителни, вкусови и здравословни качества. Техният имидж на местния и чуждите пазари е много добра и се наблюдава повишено търсене на продукция от аквакултури.

Това дава възможност за използване на множество възможности на външната среда за увеличаване на цените. Целта може да бъде постигната чрез различни мерки, сред които:

- **Повишаване на добавената стойност** на продукцията от аквакултури чрез извършване на дейности по първична преработка и маркетинг, предлагане на преработени продукти с по-висока добавена стойност, например преработени като рибна кайма, пастети, салати, топлопушени продукти и др., които да се конкурират с подобни месни продукти.
- **Предлагане чрез „скъсени производствени вериги"** чрез развиване на директна продажба „от фермата" и създаване на организации на рибопроизводителите с цели, свързани с промотиране и първа продажба на риба и рибни продукти. Елиминирането на търговци по веригата дава възможност по-голям дял от крайната продажна цена на дребно или едро да остане при производителя.

- **Диверсифициране** на производството чрез култивиране на видове от високия ценови сегмент, с експортна насоченост и потенциал за промишлена преработка и развиване на туризъм.
- **Акцент върху здравословните ползи о**т консумацията на продукти от аквакултура включително чрез сертифициране на ферми за биологично отглеждане на риба в България. Здравословните и биологично отглеждани храни са в по-висок (често най-високия) ценови сегмент на пазара.

Тази стратегия е използвана от множество сектори в хранително-вкусовата промишленост за повишаване на добавената стойност от продуктите. Акценти по настоящем са здравословните аспекти, биологичното отглеждане и от значително по-дълго време – удобство за потребителите чрез продукти готови за консумация.

Финансова подкрепа за подсектора

- Стратегията за финансова подкрепа за подсектора в настоящия контекст е оптимистична, тъй като силни страни в сектора се допълват и усилват от възможности, налични във външната среда.
- Европейското финансиране за развитие на сектора предлага възможности за оптимално използване на финансови и други ресурси. За използването му в сектора е изграден капацитет за работа по проекти по оперативните програми. До момента акцентът е бил върху по-малко финансиране от бенефициерите и по-голям дял на съфинансиране чрез БФП.
- Външната среда за сектора предлага възможности за засилване на финансовата подкрепа. На първо място това е финансиране на сектора със средства от европейски фонд за морско дело и рибарство, фючърсни и форуърдни сделки с изградена пазарна структура, съфинансиране на застрахователната премия и финансов инжинеринг допълнено от продължаване на целенасочена държавна подкрепа за подобряване конкурентоспособността в подсектора при оптимизиране на използването на ресурсите.
- За да се гарантира оптималното усвояване на финансовите и други ресурси от сектора, той има възможност да участва в разработването на национални политики, мерки за тяхното реализиране, ценообразуване и пазарна инфраструктура чрез подобряване на кооперирането и браншовите структури, асоциации и организации на производители. Тези организации могат да подпомагат сектора за развиване на капацитет за използване на финансови инструменти, които са фокус на следващия програмен период.
- Стратегията за финансова подкрепа за сектора е жизнено важна като оптимистична за да могат да бъде използван и развит капацитета му. Необходимо е постоянно проследяване на развитието на коронавирус кризата за да може при първа възможност да се премине от консервативна към оптимистична стратегия на финансиране.

Консервативни стратегии

Запазване на обемите

Стратегията за запазване на обемите на продукция от аквакултури е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда.

Множество са силните страни, които правят възможно запазването и дори повишаването на обемите, сред които:

- **Наличие** на богати природни дадености (климатични, водни ресурси) за развитието на подсектора.
- **Наличие** на много малки и средни язовири като база за развитието на полуинтензивно рибовъдство със слабо въздействие върху околната водна среда.
- **Наличие** на големи язовири за развитие на индустриално садково рибовъдство.
- **Наличие** на модерни (нови и реконструирани) аквакултурни стопанства, с технически и технологични мощности и капацитети.
- **Използване** на биотехнологии на производство с дългогодишни традиции в подсектора и значителен национален опит в отглеждане и развъждане на традиционни риби
- **Наличие** на научен и образователен сектор в сферата на аквакултурите.
- **Възможност** за развитие на екологосъобразни производства.
- **Дългосрочна** тенденция на нарастване на обемите и приходите от производство на аквакултури с ускоряване на темпа на растеж след 2014 г.
- **Значим** износ от общото производство на *шаранови и пъстървови видове.*
- **Нарастване** на приходите от производство на *африкански сом* след 2014 г.
- **Високи** приходи от износ на *черен хайвер в резултат от* стабилно развиващо се отглеждане на есетрови видове.

В същото време стратегията трябва да се стреми да противодейства на икономически заплахи в контекста на коронавирус кризата, например повишена конкуренция на единния европейския пазар, Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба, нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент от Индонезия, Виетнам, Китай, Чили и др. и натиска на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите на местния оказват натиск за запазване и дори понижаване на обемите на производство от аквакултури за сметка на потребление от внос. Износът на продукти от аквакултура не е диверсифициран, като зависимостта е основно от един пазар (Румъния).

В допълнение пред сектора има и екологични и логистични заплахи, важни сред които са:

- **Системно** или импактно замърсяване на водите.

- **Глобални** климатични промени, водещи до засушаване, което може да доведе до недостиг на количеството и качеството на вода за аквакултурите.
- **Конфликт** между различните ползватели на водните ресурси (електроенергия, напояване, питейни нужди, риболов).
- **Разпространение** на болести при внос на зарибителен материал и слаб контрол върху интродуцираните хидробионти.
- **Повишаване** на цените на фуражите за аквакултури.
- **Липса** на система за застраховане, компенсации и възстановяване с цел облекчаване на положението след природни бедствия и аварии и други природни фактори.
- **Негативни** последици от разрастването на популациите от рибоядни птици върху състоянието на рибните популации в обектите за аквакултури и в естествените водни обекти и язовирите.
- **Високо** ниво на бракониерството.
- **Ниска** квалификация на работния персонал в новосъздадените индустриални стопанства, особено в тези с рециркулационни системи.
- **Застаряваща** работна сила и трудности в намирането й.
- **Ниска** възвращаемост на инвестициите (печалба) в производство на черна морска мида, регистрирани са сериозни загуби в няколко от годините след 2014 г.
- **Ниска** печалба в подсектора на производството на сладководни аквакултури. Растежът на приходите в подсектора се дължи основно на увеличаването на обемите произвеждани аквакултури и в минимална степен на повишение на продажните цени.
- **Недиверсифициран** износ на *продукти от аквакултура,* зависим основно от един пазар (Румъния).

Балансът между силните страни и заплахите показва, че в условия на криза и възстановяване от нея запазването на обемите е основна консервативна цел преди предприемане на действия за растеж.

Запазване на консумацията

Стратегията за запазване на консумацията е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда.

Консумацията на продукти от аквакултури зависи от качеството на предлаганите продукти. Българското производство е на продукти с високи хранителни, вкусови и здравословни качества, което има добър имидж на местния и чуждите пазари. Това са силни страни, които мотивират повишаване на консумацията и повишаване на търсенето от потребителите.

В същото време консумацията зависи от предлагането на пазара. В условията на коронавирус криза и последиците от нея заплахите от повишена конкуренция на единния европейския пазар, Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба,

нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент от Индонезия, Виетнам, Китай, Чили и др. и натиска на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите на местния оказват натиск за запазване и дори понижаване на цените.

Основна цел на стратегията в условията на кризата е запазване на консумацията на продуктите от аквакултура на вътрешния и международните пазари. Положителна реклама на качеството на продуктите, хранителните и здравни ползи от тях са един възможен начин за постигане на целта.

Запазване на продажните цени

Стратегията за запазване на продажните цени в настоящия контекст е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда.

Продажните цени на производител, на едро и дребно на продукция от аквакултури зависи от качеството на предлаганите продукти. Българското производство е на продукти с високи хранителни, вкусови и здравословни качества, което има добър имидж на местния и чуждите пазари. Това са силни страни, които мотивират повишаване на цените за засилване на тези характеристики.

В същото време цените зависят основно от търсенето. В условията на коронавирус криза и последиците от нея заплахите от повишена конкуренция на единния европейския пазар, Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба, нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент от Индонезия, Виетнам, Китай, Чили и др. и натиска на конкурентни продукти от внос и променящи се предпочитания на потребителите на местния оказват натиск за запазване и дори понижаване на цените.

Основна цел на стратегията в условията на кризата е запазване на пазарния дял на продуктите от аквакултура на вътрешния и международните пазари. Финансовата подкрепа за сектора за постигане на рентабилност при запазени цени е един възможен инструмент за постигане на тази цел.

Вносните продукти от аквакултура в ниския ценови сегмент са податливи на негативна рекламна кампания за поставяне под съмнение на техните хранителни, вкусови и здравословни качества. Съчетано с положителна реклама на тези качества на продуктите на българска аквакултура и нейният добър имидж може да доведе до запазване и увеличаване на потреблението на последните на текущи цени. Подобен пример е наличен в периода 2012-2015 г. с вноса на вида *пангасиус*.

Продължаваща финансова подкрепа за подсектора

Стратегията за продължаваща финансова подкрепа за подсектора в настоящия контекст е консервативна, тъй като срещу силни страни в сектора въздействат заплахи на външната среда.

Европейското финансиране за развитие на сектора предлага възможности за оптимално използване на финансови и други ресурси. За използването му в сектора е изграден капацитет за работа по проекти по оперативните програми. До момента акцентът е бил върху по-малко финансиране от бенефициерите и по-голям дял на съфинансиране чрез БФП.

В следващия програмен период се очаква засилено използване на финансови инструменти, за които се изисква развиване на различен вид капацитет за използване от досегашния. Коронавирус кризата и забавянето на световната и национална икономика ще постави ограничения в достъпа до пазарното финансиране, което и към момента се разглежда като високорисково от банковия сектор. Националното финансиране на сектора също е ограничено и ще се конкурира с другите сектори при възстановяването от коронавирус кризата.

Стратегията за продължаваща финансова подкрепа за сектора е жизнено важна и като консервативна за да може да бъдат преодолени негативните последици от коронавирус кризата.

Конкурентни стратегии

Повишаване на консумацията

Стратегията за повишаване на консумацията в настоящия контекст е конкурентна, тъй като е препятствана от слаби страни в сектора и едновременно външната среда предлага възможности за преодоляването им.

Консумацията на риба и хидробионти на вътрешния пазар все още е недостатъчна и трайно на предпоследно място в ЕС. Причините за това биха могли да бъдат както различни традиции за консумация на хранителни продукти, така и други обособени слаби страни като: недостатъчно ефективно промотиране на продуктите от българските аквакултури, недостатъчно кампании за повишаване на обществената осведоменост относно продуктите от аквакултура, производство на малък брой видове риби и на риби от нисък ценови сектор, както и недостатъчно пазарни проучвания относно предпочитания на консуматорите и възможностите за реализация на риба.

При толкова ниска база на съществуващо потребление са изведени много възможности за подобряването му. Те включват разширяване на гамата от продукти предлагани на международния и вътрешния пазари, ефективно промотиране на местни продукти, например видове като балканска пъстърва предвид ясно изразени предпочитания на потребителите, разширяване на асортимента на рибните продукти като рибна кайма, пастети, салати, топлопушени продукти и др.

Тъй като това е стратегия, която попада и сред оптимистичните по допълващи настоящите причини е важно да бъдат постоянно тествани фокусирани мерките за въвеждането ѝ сред многото възможни за постигане на максимална ефективност.

Повишаване на информационната обезпеченост – данни, ИС

Стратегията за повишаване на информационната обезпеченост е конкурентна, тъй като е препятствана от слаби страни в сектора и едновременно външната среда предлага възможности за преодоляването им.

Като слаба страна е отчетена **разпокъсана и непълна информационна база** за аквакултурните стопанства (отсъсвие на данни за площта и водните обеми на стопанствата, за вида на водоизточника и обема на ползваната вода, за наличието/отсъствието на пречиствателно съоръжение; координати на стопанството; данни за първата му регистрация и др.).

Икономическата информация за подсектор Аквакултури също е с **различни** степени на сравнимост. Не е ясно как е осигурено съответствие между икономическите данни, подавани към НАП и тези подавани към ИАРА.

Новите информационни технологии дават възможност за интеграция на съществуващите бази данни с цел осигуряване на тяхната цялостност, достъпност, сигурност и съпоставимост. Всяка от организациите, имащи отношение към сектора на производство на аквакултури би трябвало да може да въвежда и коригира данните, за които е отговорна, а всички организации да могат да правят справки за всички аспекти на подсектора и да отстраняват несъответствия, ако се налага.

Стратегията е приложена и продължава да се прилага успешно в множество сектори, които правят усилия да приведат информационните си ресурси във вид максимално полезен както за тях така и за всички заинтересовани страни.

Насърчаване на късите вериги за достъп на потребители до производители

Стратегията за насърчаване на късите вериги за достъп на потребители до производители е конкурентна, тъй като е препятствана от слаби страни в сектора и едновременно външната среда предлага възможности за преодоляването им.

Анализът на сектора е извел сред слабите страни липсата на добри практики, които да са в услуга на рибопроизводителите, ограничено предлагане на риба и рибни продукти, значително повлиано от големите търговски вериги, както и слабо развита директна продажба „от фермата”.

Съвременните технологии, основно ИТ, но не само, дават възможност за скъсяване на веригите на достъп от производители до потребители, преработватели и търговци. Те могат да бъдат използвани активно за създаване на:

- електронни тържища и борси;
- регионални (физически) тържища и борси с по-голямо разнообразие от продукти и разпознаваеми от клиентите производители;
- създаване на организации на рибопроизводителите с цел промотиране и първа продажба на риба и рибни продукти
- многообразие от маркетингови стратегии, електронен маркетинг, директни продажби, използване на социални мрежи;
- насърчаване на различни форми на сътрудничество между производители.

По-късите вериги биха могли да допринесат за изграждане на доверие към производителите и повишено търсене за техните продукти, както и сътрудничество със социални програми на местно ниво, например социален патронаж, предлагане на храна за учащи и работещи и др.

Стратегията се използва от множество сектори, в които има малки производители, като особена видимост и успех има при производителите на млечни продукти.

Повишаване на рекламния потенциал и разнообразието от продукти

Стратегията за повишаване на рекламния потенциал и разнообразието от продукти е конкурентна, тъй като е препятствана от слаби страни в сектора и едновременно външната среда предлага възможности за преодоляването им.

Анализът е отчел като слабости производство на малък брой видове риби и на риби от нисък ценови сектор, придружени от недостатъчно пазарни проучвания относно предпочитания на консуматорите и възможностите за реализация на риба и липса на единни действия между браншовите организации за промотиране на българските компании на международни пазари и идентифициране на пазарни ниши.

Изведени много възможности за подобряването му. Те включват разширяване на гамата от продукти предлагани на международния и вътрешния пазари, ефективно промотиране на местни продукти, например видове като балканска пъстърва предвид ясно изразени предпочитания на потребителите, разширяване на асортимента на рибните продукти като рибна кайма, пастети, салати, топлопушени продукти и др.

Маркетингови стратегии от подобен вид обикновено са приоритет на бизнеса, но при множество малки производители ефективното провеждане на цялостни кампании може да бъде водено от сдружения на производители, подпомагани от държавни политики.

Повишаване на квалификацията на заетите

Стратегията за повишаване на квалификацията на заетите е конкурентна, тъй като е препятствана от слаби страни в сектора и едновременно външната среда предлага възможности за преодоляването им.

Анализът е отчел липса на квалификацията и подобряване на нивото на техническите умения и технологичните знания на заетите в подсектора работници и специалисти, както и липса на регионални ветеринарно-медицински кадри с професионални познания в областта на профилактиката и лечението на болести в аквафермите.

В същото време повишаване на професионалните умения на заетите в сектор аквакултури, посредством учение през целия живот и въвеждане на ноу-хау е възможност, която се промотира и във всички други сектори на икономиката и е основен фокус на множество мерки по оперативните програми. Тази възможност е част и от по-общия ангажимент за продължаване на целенасочена държавна подкрепа за подобряване конкурентоспособността в подсектора при оптимизиране на използването на ресурсите.

Това е стратегия, за която е отчетен значим успех в различни сектори.

Парадоксални стратегии

Производство на нов вид без традиции в отглеждането

Стратегията за производство на нов вид без традиции в отглеждането е парадоксална, тъй като е препятствана от слаби страни в сектора – както обща недостигаща конкурентоспособност на световния пазар поради производство на малки обеми и неустойчивост в производството, така и заради липса на етаблирана технология за индустриално производство на нови видове.

В допълнения заплаха за нея представляват повишената конкуренция на единния европейския пазар (EU-27), Норвегия, Исландия, Турция и най-вече внос на риба, нерибни хидробионти и техни продукти от ниския ценови сегмент от Индонезия,

Виетнам, Китай, Чили и др., както и променящи се предпочитания на потребителите под натиск на конкурентни продукти от внос.

Внос на технология и ноу-хау, както и наличие на финансиране по оперативните програми, дават увереност на някои предприемачи да започват подобни производства. Те имат различен успех, например африкански сом (по-скоро успешно), кохо сьомга (бутиково), барамунди (неуспешно, прекратено) и др.

Базова стратегия

Като базова или работна стратегия е разгледана комбинация от фактори, които оформят в най-голяма степен на реалистичност на предвижданията. Тези фактори включват:

- Запазване на обемите на производство и пазарите
- Умерено покачване на продажните цени на основните видове аквакултури
- Повишаване на консумацията на риба и рибни продукти (подкрепена със съответните мерки)
- Насърчаване на късите вериги за достъп на потребители до производители - платформи за електронни тържища, маркетинг, директни продажби, сътрудничество
- Развитие на рекламния потенциал и разнообразието от продукти
- Продължаваща финансова подкрепа на сектора чрез фондовете на ЕС и национално финансиране
- Повишаване на информационната обезпеченост за развитието на сектора, позволяващо адекватно и навременно проследяване и предприемане на съответни мерки.